

ПРАВОВА ІНФОРМАТИКА

№ 2 (6) / 2005

У номері:

- *Інформаційне право: визначення сутності та змісту
як комплексної галузі права*
- *Питання щодо проблеми з'ясування сутності інформації та
інформаційного простору як нових чинників суспільних правовідносин*
- *Інформаційні технології як чинник формування архітектури
інформаційного суспільства*
- *До питання щодо Загальнодержавної програми "Електронна Україна"*
- *До принципів створення системи порівняння законодавства України
та законодавства Європейського Союзу*
- *Порівняльний аналіз вільного та пропієтарного комп'ютерного
програмного забезпечення*
- *До питання захисту даних про особу*
- *Стадії ліцензійного провадження*

- *Директива 2000/31/ЄС Європейського Парламенту і Ради Європейського
Союзу від 8 червня 2000 року "Про деякі правові аспекти інформаційних
послуг, зокрема, електронної комерції, на внутрішньому ринку" ("Про
електронну комерцію")*

**НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
З ПИТАНЬ ПРАВОВОЇ ІНФОРМАТИКИ,
ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА
ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ**

До відома авторів

Редакційна колегія журналу вважає за необхідне рекомендувати авторам при оформленні статей, які подаються на розгляд та відбір для друку, враховувати правила, встановлені Наказом Вищої атестаційної комісії України від 15.01.2003 р. № 7–05/1 “Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України”. З цією метою до редакції необхідно:

1) Подавати статтю, виготовлену у друкарський спосіб та її електронний варіант (структура та зміст якого повністю відповідає друкованому варіанту) у вигляді файлу:

- у текстовому редакторі – *Word*, шрифт – *Times New Roman*, з розширенням – *.doc*, кегль – 12;
- відстань між рядками – 1 інтервал;
- параметри сторінки: формат *A4*, розташування тексту (таблиці) книжне, береги поля (верхній, нижній, лівий і правий край) – 20 мм.

Стаття передбачає наявність таких обов’язкових структурних елементів:

- *УДК*;
- *ім’я та прізвище, науковий ступінь, вчене звання автора*;
- *назва статті*;
- *анотація (2-3 речення)*;
- *розв’язання проблеми*:
 - *постановка проблеми в загальному вигляді та її зв’язок із важливими науковими чи практичними завданнями*;
 - *аналіз стану досліджень публікацій, в якій започатковано розв’язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирешених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття*;
 - *формування цілей статті (постановка завдання)*;
 - *виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих результатів*;
 - *висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку*;
- *використана література*;
- *підпис, адреса, телефон автора*.

2) Подавати письмовий експертний висновок на статтю, підписану особою, що має науковий ступінь. Висновок повинен висвітлювати такі, зокрема питання:

- *актуальність теми*;
- *новизна та обґрунтованість одержаних висновків*;
- *наукова (практична) цінність результатів*.

НАУКОВО–ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР ПРАВОВОЇ ІНФОРМАТИКИ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЗАКОНОДАВСТВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

ПРАВОВА ІНФОРМАТИКА

ЗАСНОВАНИЙ
У ГРУДНІ 2003 Р.

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ З ПИТАНЬ ПРАВОВОЇ
ІНФОРМАТИКИ, ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА ТА
ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

ВИХОДИТЬ
ЩОКВАРТАЛЬНО

№ 2 (6)

квітень – червень
2005

Редакційна колегія:

М. Я. ШВЕЦЬ (*голова редакційної колегії*), В. М. БРИЖКО (*заступник голови*),
В. Д. ГАВЛОВСЬКИЙ, О. В. ГЛАДКІВСЬКА, В. Г. ГОНЧАРЕНКО, Л. М. ЗАДОРЖНЯ,
А. П. ЗАКАЛЮК, І. О. ЗДЗЕБА, Р. А. КАЛЮЖНИЙ, О. Л. КОПИЛЕНКО, М. І. КОВАЛЬ,
О. Д. КРУПЧАН, П. В. МЕЛЬНИК, Н. Р. НИЖНИК, О. П. ОРЛЮК, О. В. ПЕТРИШИН,
В. М. ПОПОВИЧ, С. П. РІППА, А. І. РИБАК, Б. В. РОМАНЮК, М. Я. СЕГАЙ, І. В. СЕРГІЄНКО,
Л. Л. ТАРАНГУЛ, Л. Д. ТИМЧЕНКО, В. М. ФУРАШЕВ, В. Г. ХАХАНОВСЬКИЙ, В. С. ЦИМБАЛЮК,
В. О. ШАМРАЙ, В. К. ШКАРУПА

Засновники:

Науково-дослідний центр
правової інформатики
Академії правових наук України,
Інститут законодавства
Верховної Ради України

Редакція:

01032, м. Київ–32,
вул. Саксаганського, 110–В.
Тел. 234–94–56, 246–48–58.
Факс: 234–55–60.
e-mail: bib_rada@i.kiev.ua

Видавець:

Київська філія державного підприємства
Науково-дослідного економічного інституту
Міністерства економіки та
з питань європейської інтеграції України
01103, м. Київ, б. Др. Народів, 28
Тел./факс 296–97–96

З М І С Т

- В. ЦИМБАЛЮК. Інформаційне право: визначення сутності та змісту як комплексної галузі права
- В. ШКАРУПА, Т. СУБІНА. Питання щодо проблеми з’ясування сутності інформації та інформаційного простору як нових чинників суспільних правовідносин
- Н. ПЕПЕЛЕЙ. Інформаційні технології як чинник формування архітектури інформаційного суспільства
- К. БЄЛЯКОВ. До питання щодо Загальнодержавної програми “Електронна Україна”
- О. БАЗАНОВ, Ю. БАЗАНОВ, В. БРИЖКО, М. ШВЕЦЬ. До принципів створення системи порівняння законодавства України та законодавства Європейського Союзу
- В. ХАХАНОВСЬКИЙ, А. ТОНЕВИЦЬКИЙ. Порівняльний аналіз вільного та пропістарного комп’ютерного програмного забезпечення
- М. БАЧУРО. До питання захисту даних про особу
- Л. ШЕСТАК. Стадії ліцензійного провадження

ВІД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Директива 2000/31/ЄС Європейського Парламенту і Ради Європейського Союзу від 8 червня 2000 року “Про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема, електронної комерції, на внутрішньому ринку” (“Про електронну комерцію”)

ОФІЦІЙНО

- Постанова Верховної Ради України від 16.01.2003 р. № 441–IV (*витяг*)
- Постанова президії Вищої атестаційної комісії України від 21.05.03 р. № 26–11/5 “Про зміну паспорта спеціальності”

ДИСЕРТАЦІЙНІ РОБОТИ зі спеціальності 12.00.07 – теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право (*витяг із списку робіт*)

До відома читачів

УДК 342.9

В. ЦИМБАЛЮК, кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО: ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ТА ЗМІСТУ ЯК КОМПЛЕКСНОЇ ГАЛУЗІ ПРАВА

Анотація. У статті розкриваються теоретичні підходи щодо визначення сутності та змісту інформаційного права як комплексної галузі права на основі методології інтеграційного, функціонального та юридико-когнітивного підходів.

На рубежі ХХ – ХХІ століть в юридичній практиці, а отже і в теорії, з’явилася нова категорія – “інформаційне право”. Поява цієї категорії викликала серед певного загалу вітчизняних правознавців інтерес, особливо у контексті співвідношення інформаційного права з традиційними галузями права та місця серед них.

Актуальність формування інформаційного права, як комплексної галузі права полягає в тому, що воно є не тільки відгуком на масові прояви у суспільстві здобутків науково-технічного прогресу у сфері кібернетики, інформатики, обчислювальної техніки. Здобутки у сфері зазначених та інших наук кібернетичного циклу мають також значним впливом на модернізацію традиційних технологій інформаційної діяльності в суспільстві. Ці здобутки зумовили формування нових інституцій суспільних відносин щодо інформації. Серед таких інституцій чільне місце займає інформатизація. Це знайшло відображення у такому світовому соціотехнічному та соціотехнологічному явищі кінця ХХ століття, яке умовно має назву – глобальна кіберцивілізація. Ознакою її є масове усвідомлення людством (зокрема у науково-технічно, а отже і економічно розвинутих країнах) нового етапу інформаційного суспільства, яке визначається через формування нового різновиду глобальної інформаційної культури – культури щодо управління інформаційними потоками (телекомунікації) на основі масового використання комп’ютерної (електронно-цифрової, кібернетичної) техніки та заснованих на ній технологій передавання, зберігання та розповсюдження інформації (сигналів, даних відомостей) для всебічного задоволення потреб людей, суспільств, держав, світового співтовариства щодо набуття нових знань. Висвітлення цього соціо-технічного феномену знайшло відображення, зокрема і у ряді праць вітчизняних дослідників на початку ХХІ століття [6 – 16].

Аналіз останніх досліджень, які знайшли відображення в публікаціях у нашій країні, в яких започатковано розв’язання визначеної у назві статті проблематики свідчить, що вже у 70-х та 90-х роках ХХ століття проблемам правового забезпечення суспільних відносин щодо інформації присвячено було ряд досліджень, зокрема в рамках адміністративно-правової та цивільно-правової тематики. Серед них домінували теоретико-практичні пошуки у контексті правового регулювання суспільних відносин пов’язаних з науково-технічним прогресом: щодо електронізації, автоматизації, комп’ютеризації, інформатизації, зв’язку, засобів масової інформації, інформаційної безпеки тощо в різних системах соціального управління [1 – 5].

Мета даної публікації – запропонувати науковій громадськості результати власного пошуку щодо конвенціонального формулювання поняття “інформаційне право”, виходячи із положень вітчизняного законодавства про інформацію.

Завдання дослідження полягали у пошуку відповідей на наступні питання, які були визначені як провідні:

- 1). На чому ґрунтується сучасне інформаційне право як соціально-юридичний феномен?
- 2). Яка сутність та зміст інформаційного права?

Це, звичайно, далеко не повний перелік питань які можуть поставити переважне коло правників (як науковці так і практики), зокрема ті, хто отримав класичну юридичну освіту у нашій країні, до 2003 року.

Саме до цього часу у номенклатурі Вищої атестаційної комісії (ВАК) України не існувало спеціального напрямку досліджень з юридичних наук під назвою “інформаційне право”, а у більшості юридичних навчальних закладах у нашій країні не було відповідної навчальної дисципліни яка була б офіційно введена Міністерства освіти (чи рекомендована для введення “згори”).

Виклад основного матеріалу дослідження, обґрунтування отриманих його результатів пропонується почати з тези, що у різних дослідників при розкритті положень інформаційного права домінує перш за все світоглядний критерій (чинник) щодо висвітлення природи та теоретичної галузевої приналежності таких ключових понять як “право” та “інформація”. При цьому важливу роль відіграє індивідуальний рівень інформаційної культури дослідників, у тому числі, рівень усвідомлення (чи не усвідомлення) ними змісту таких понять, як “кібернетика”, “інформатика”, “автоматизація”, “електронізація”, “комп’ютеризація”, “інформатизація”, “інформаційне суспільство”, “кіберцивілізація”, а також визнання концепції щодо поділу права на провідні (основні) галузі права, комплексні галузі права та комплексні міжгалузеві інститути права.

У контексті розгляду визначеної проблематики пропонується парадигма, що інформаційне право це комплексна галузь права, яка активно почала формуватися за ознакою предмета (об’єкта) суспільних відносин – інформації, на межі традиційних провідних галузей права (адміністративного, цивільного, кримінального) та деяких інших комплексних галузей права (зокрема, конституційного, господарського, трудового, фінансового тощо) під впливом такого масового соціотехнічного явища як інформатизація.

Розгляд проблематики дослідження пропонується почати з розкриття питання щодо з’ясування інформаційного права як соціально-юридичного феномену.

1. Інформаційне право як соціально-юридичний феномен. В Україні усвідомлення на міжнауковому рівні становлення природи та специфіки (особливості) права щодо інформації, як і в деяких інших країнах, зумовлено об’єктивно: формуванням ознак нового етапу розвитку світової цивілізації – інформаційного суспільства, що зумовлено масовим формуванням такого соціотехнічного явища, як електронно-цифрова (чи комп’ютерна) культура, чинником якої стало формування, так званої, економіки комп’ютерних техніки та технологій. Однак це не означає, що інформація не була предметом суспільних відносин раніше, до виникнення комп’ютерних технологій.

На протязі існування цивілізацій на Землі, у різних джерелах, різні дослідники, з різних наукових позицій висвітлювали природу та сутність правовідносин об’єктом (предметом) яких є інформація. Перш за все інформація виступала як чинник правовідносин щодо честі та гідності особи, суспільства, держави, а також як чинник певної таємниці (особистої, сімейної, корпоративної, комерційної, військової, державної тощо). В кінці-кінців, у науковій юридичній думці у другій половині ХХ століття сформувалося усвідомлення про необхідність автономізації та комплексності досліджень суспільних відносин щодо інформації на міжгалузевому рівні.

Перша проблема, що постала перед юридичною наукою це визначення назви наукової дисципліни. Розвій пропозицій розміщується між категоріями “правова інформатика” та “інформаційне право”. Так, у ході проведеного дослідження було нараховано тридцять визначень сутності та змісту наукового напрямку щодо права на інформацію різними науковцями. Враховуючи об’єктивні обмеження (зокрема, до обсягу статті), у ній свідомо уникається подання та розгляд відомих наукових точок зору щодо формулювань сутності і змісту інформаційного права. Крім того можна вважати, що розгляд різних підходів щодо визначення сутності та змісту інформаційного права у юридичній науці, зокрема у історичній ретроспективі можна вважати окремим інститутом його як галузі наукових досліджень.

В нашій країні легально (публічно, юридично), усвідомлення необхідності виділення інформаційного права, як наукового напрямку відбулося на рівні пункту 8 Постанови Верховної Ради України “Про підсумки парламентських слухань “Суспільство, засоби масової інформації, влада: свобода слова і цензура в Україні” (від 16.01.2003 року, № 441-IV)*, а також Постанови

* – Тут і далі посилання на нормативно-правові акти здійснюється з еталонної комп’ютеризованої системи правової інформації Верховної Ради України – ПС “Законодавство”.

президії ВАК України (від 21.05.03 р., № 26-11/5), якою, на виконання зазначеної Постанови Верховної Ради, до паспорта спеціальності з юридичних наук – 12.00.07 внесені доповнення щодо інформаційного права. По суті цими нормативно-правовими актами було адміністративно стимульовано формування у нашій країні спеціального напрямку наукового забезпечення реалізації Постанови Президії Верховної Ради України “Про розробку пакету проектів законів з проблем інформатизації і захисту інформації” (від 24. 03.1992 року, № 2212-ХІІ). Зазначена постанова свідчить, що на початку 90-х років ХХ століття в нашій країні вже була усвідомлена на законодавчому рівні необхідність спеціалізованого правового регулювання суспільних відносин щодо інформаційної діяльності з використанням комп’ютерних технологій.

Апріорі, на основі принципу аналогії права зазначимо, що суспільні інформаційні відносини знаходять прояв у правилах поведінки людей щодо інформації. У першооснові, переважно всі нори правил поведінки (їх диспозиції), після усвідомлення людьми, визначаються методами приватного права (у правочинах, угодах, добрих звичаях, нормах суспільної моралі, ділової корпоративної етики). Ці правила між людьми переважно формуються на принципі “проб і помилок”, тобто синергетично (як прояв самоорганізації) та конвенційно.

З часом, по мірі розвитку правил соціальних інформаційних відносин збільшується кількість норм їх забезпечення на принципі співвідношення потреб та інтересів людей, які можуть реалізовуватися тільки у громаді, суспільстві. З цього випливає кібернетичний (кібернетико-правовий, організаційно-управлінський) контекст – цілеспрямованого правового регулювання, охорони та захисту (певних, визначених як бажаних для конкретних суб’єктів) суспільних відносин, для їх підтримки, збереження. Це зокрема зумовлено збільшенням масовості суб’єктивного впливу (позитивного чи негативного), учасниками інформаційної діяльності (окремими людьми, їх громадами), на різні сфери функціонування громадського життя, понад усе – на функціонування таких соціальних утворень як: сім’я, спільноти за інтересами, суспільство, держава, міжнародне співтовариство.

За певних обставин, з виникненням інтересу держави та для його забезпечення, суспільні відносини, які сформувалися на приватноправовому рівні набувають, так званої, загальнодержавної значимості, а отже – переводяться (закріплюються) у статус норм публічного (державного) права. При цьому не виключається можливість, що окремі громадяни (як представники державних органів чи від їх імені, політики, науковці) також можуть ініціювати формування нових правовідносин. Це здійснюється переважно під впливом усвідомлення досвіду інших народів, або під певним тиском інших держав (політичним, економічним, культурним авторитетом тощо), у контексті інтеграції до різних міжнародних структур. Нерідко це відбувається у разі набуття окремими нормами правовідносин міжнародного, транскордонного, транснаціонального, глобального статусу (інтернаціональних стандартів, норм міжнародного права, переважно визначених у міждержавних угодах)**.

Відповідно, формується критична маса знань, яка у певний час виділяється із загалу і звертає на себе особливу увагу. Ця маса знань структурується у науковому напрямку досліджень та відповідно – у навчальній дисципліні через яку забезпечується передача знань від покоління до покоління. Таким чином формується і потреба щодо відповідної систематизації знань у певній сфері суспільних відносин. Традиціоналість у правознавстві консервативно відносяться до виділення таких нових знань за галузевим принципом. На їх погляд достатньо сформувати новий інститут у традиційних галузях права і вирішити таким чином проблему. Адже суспільні відносини поділяються тільки за методом регулювання на два види: адміністративні (владні) та цивільні (договірні). Саме так це знаходило відображення і на рівні законодавства України щодо інформації: створено ряд спеціальних законів та до галузевих кодексів зроблено ряд допов-

** – Автоматизований пошук у ІПС “Законодавство” за контекстом визначив, що кількісний склад нормативних актів щодо інформації у міжнародному праві налічено 150 міждержавних угод, договорів, конвенцій, директив, хартій тощо.

нень за ситуаційним підходом (про приклади мова піде нижче).

Проте природа формування інформаційного права як умовно автономної сфери (чи галузі) суспільних відносин (*в об’єктивному змісті*) усвідомлюється не просто як публічно-правове відображення *на рівні законодавства* у певній державі і, відповідно – підзаконних нормативно-правових актів органів державної виконавчої влади. В Україні нині публічно-правовий масив нормативних актів (законодавчих та підзаконних органів республіканської, державної виконавчої влади) щодо сфери суспільних інформаційних відносин налічує біля 3000. Але якщо подивитися навчальні посібники чи підручники з традиційних галузей права, то навряд чи у більшості з них відображено ґрунтовно знання щодо інформаційних правовідносин. Це і зрозуміло, адже чи можна в рамках якоїсь традиційної галузі права досягнути всю різноманітність всіх правовідносин? Теоретично – так, практично – ні. Обмеження часу на викладання навчальної дисципліни не дозволяє в рамках предмету її досягнути неосяжне.

Можливо саме це історично і зумовило виділення на межі сфер публічного і приватного права нових предметів (об’єктів) дослідження та пізнання правовідносин, а отже і формування галузей права: адміністративного, цивільного кримінального. Критична маса інформації (у формі знань) у цих (вже традиційних) провідних галузях права з часом сформувала умови для формування комплексних міжгалузевих інститутів права, з яких, у свою чергу і час, формувалися комплексні галузі права (наприклад, фінансове право, господарське право, трудове право тощо).

Саме з цих міркувань можна сказати, що сьогодні критична маса знань щодо інформаційних правовідносин (у тому числі відображених на рівні законодавства та у науково-практичних публікаціях) у нашій країні досягла критичної маси, що зумовлює необхідність переведення інформаційного права зі статусу комплексного міжгалузевого інституту у статус комплексної галузі права.

У *суб’єктивному змісті* інформаційне право, традиційно для теорії права, може розглядатися як комплекс визначених прав і обов’язків (зобов’язань) суб’єктів суспільних відносин щодо інформації. Традиційно для правознавства у нашій країні, сутність структури права щодо інформації базується на теоретичних положеннях конституційного права, зокрема визначеної у ньому доктринально співвідношення та ієрархії пріоритетів прав та обов’язків суб’єктів правовідносин. Тобто, відповідно до загальноприйнятої доктрини права будь-який інститут чи галузь права повинен базуватися на принципових нормах визначених у Конституції України. У зв’язку з цим виникає питання, а чи є конституційне право джерелом інформаційного права?

Дослідження інформаційних правовідносин відображених у Конституції України, коротко, у межах визначеної проблематики, можна здійснити наступним чином. Аналіз Конституції України свідчить, що побудова ієрархії пріоритетів у суспільних відносинах, визначаються у ній за об’єктно-суб’єктними ознаками: на першому місці – права, свободи та обов’язки людини (у тому числі, переважно правомірні інтереси та потреби громадян України); на другому – функції суспільства (українського народу); на третьому - державних органів влади (зокрема, у формі визначення державних гарантій, державної політики та складових їх забезпечення). В Конституції України також умовно автономно визначені функції пов’язані з міжнародними відносинами (тобто, участю суб’єктів правовідносин України з суб’єктами інших правових систем (правовими системами інших держав, визначеними у них суб’єктами). Формально щодо ознак правовідносин до інформації, можна зазначити деякі статі Конституції України у яких прямо вживається поняття “інформація”, або – близькі за значенням чи похідні від нього інші слова та словосполучення: 17, 31, 32, 34, 35, 40, 41, 50, 53, 54, 57, 49, 68 тощо.

Наступним джерелом комплексної галузі права у юридичній доктрині нашої країни вважається законодавство. Тобто, важливим теоретичним аргументом щодо легальних ознак для формування будь-якої системи юридичних знань, на рівні комплексної галузі права, можна вважати наявність галузевого законодавства на рівні таких правових його форм як кодекс, чи основи, чи, хоча б закони, у яких би була норма про те, що у них визначаються основи, засади (чи то основні засади), основні положення, принципи щодо певної сфери правовідносин. Легальність таких основоположних законодавчих актів закріплюється традиційно у інших законодавчих актах, у яких визначається системний зв’язок сфери їх регулювання з іншими сферами

публічно-правового регулювання. Таким чином визначається гіперзв’язок (взаємозв’язок, взаємовплив) законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів. Чи існує такий “основний” (системоутворюючий) законодавчий акт щодо інформаційних правовідносин у нашій країні?

В українському національному правовому просторі спеціальним юридичним джерелом, а отже і спеціальним системоутворюючим юридичним фактором (чинником) публічного визначення специфічності сфери суспільних інформаційних відносин, як інституції державного (тобто – публічного) права можна вважати Закон України “Про інформацію”, прийнятий Верховною Радою 2 жовтня 1992 року (далі Закон). Зазначений статус цього нормативно-правового акту закладений у його преамбулі, зокрема у абзаці першому. Цей Закон *закріплює право громадян України на інформацію, закладає правові основи інформаційної діяльності****. У абзаці другому визначено, що Закон *стверджує інформаційний суверенітет України і визначає правові форми міжнародного співробітництва в галузі інформації*.

Таким чином можна сказати, що незважаючи на те, що зазначений Закон був прийнятий раніше чинної Конституції, у ньому знайшли відображення доктринальні положення визначені раніше у науці конституційного права.

У зазначеному тексті Закону, методом теоретичного виключення вторинних особливостей, виділені функціональні форми права про інформацію. Їх можна подати наступним чином:

- а) *закріплення прав* (які вже усвідомлені суспільством) щодо інформації;
- б) *закладання правових основ* (системних принципів, рамкових норм) юридичного забезпечення інформаційної діяльності;
- в) *визначення правових форм участі громадян та держави України у міжнародних інформаційних правовідносинах*.

Виходячи із зазначених законодавчих формулювань, методом юридичної догматології, можна сформулювати і визначення інформаційного права у *об’єктивному змісті*. *Інформаційне право це право, що закріплює право громадян України на інформацію, закладає правові основи інформаційної діяльності, стверджує інформаційний суверенітет України і визначає правові форми міжнародного співробітництва в галузі інформації*. Чи можна вважати таке формулювання змісту інформаційного права коректним? З точки зору юридичної лінгвістики спостерігається тавтологія щодо неодноразового вживання поняття “право”. З точки зору герменевтики права (юридичної герменевтики) таке формулювання інформаційного права побудовано тільки на визначенні провідних його функціональних напрямків чи завдань. Не має у такому визначенні щодо повноти суб’єктних ознак (є тільки права громадян).

Відповідно до статті 7 Закону суб’єктами інформаційних відносин в Україні визнані не тільки громадяни України, але й юридичні особи, держава, інші держави, їх громадяни та юридичні особи, міжнародні організації та особи без громадянства. Таким чином розширено кількісний склад правовідносин не тільки щодо суб’єктів правозастосування Закону, але й кількісний склад суб’єктів правотворення. Не вдаючись до розширеної полеміки щодо зазначеної проблеми можна зазначити, що коректнішим було б наступне, більш праксеологічне (коротке, відповідно до юридичної техніки сформованій у стародавньому римському праві) але ємне за сутністю формулювання змісту функції цього Закону.

Юридико-когнітивний (предметно–пізнавальний) аналіз, у інтеграції з методологічними положеннями герменевтики права, формулювання функцій законодавства щодо інформації свідчить про те, що розробники Закону у поданих в ньому дефініціях заклали ряд колізій з нормами визначеними у послідуючих його статтях, а також не урахували у ньому ряд позитивних положень не тільки вітчизняної практики та теорії права, але й деяких позитивних положень міжнародного права у сфері інформації. Зазначене свідчить, що на час прийняття цього закону ще була відсутня ґрунтовна теоретична база.

У контексті проблематики, виходячи з сучасних досягнень теорії інформаційного права та правової інформатики, можна запропонувати наступне формулювання: *“Цей Закон закріплює правові основи суспільних відносин щодо інформації в Україні”*. Інші функції Закону пропо-

*** – Тут і далі у визначенні виділено автором положення на які пропонується звернути особливу увагу.

нується визначати таким методом теорії управління соціальними системами як “дерева цілей”. Сутність гіперзв’язку Закону з міжнародним правом коректніше викласти у наступному змісті, виходячи із принципів та норм міжнародного права. ***“Грунтуючись на Декларації про державний суверенітет, Акті проголошення незалежності та Конституції, Закон закладає правові засади співробітництва України в галузі міжнародних відносин щодо інформації”***.

Теоретико–правовий аналіз сутності зазначеного Закону також свідчить, що він відноситься до змішаних законодавчих актів: у ньому є рамкові юридичні норми (формулювання принципів та декларацій), а також норми прямої дії. Рамкова сутність Закону підтверджується формулюваннями поданими у ньому (стаття 4), де визначено, що крім нього та Конституції законодавство України про інформацію також складають законодавчі акти про окремі галузі, види, форми і засоби інформації, міжнародні договори та угоди, ратифіковані Україною, принципи і норми міжнародного права.

Подальший розвиток державного регулювання інформаційних відносин набув відображення в ряді інших законодавчих актів (у ході дослідження їх визначено біля 250). Але тільки в окремих з них (біля 20) є прями посилання (бланкетність) щодо Закону України “Про інформацію”.

Щодо гіперзв’язку інших нормативно-правових актів – то сьогодні його можна визначати доктринально, використовуючи положення теорії права щодо аналогії закону, яке юридично сформульоване у статті 3 Закону: його дія поширюється на інформаційні відносини, які виникають у всіх сферах життя і діяльності суспільства і держави при одержанні, поширенні та збереженні інформації.

Проведений аналіз чинного законодавства України свідчить, що публічно-правові положення норм суспільних інформаційних відносин знаходять також розвиток в провідному галузевому законодавстві, яке систематизовано у формі Кодексів, за способами виникнення і значимістю правовідносин та методами їх охорони та захисту. Наприклад, стаття 200 Цивільного кодексу; статті 111, 114, 132, 142, 145, 158, 159, 163, 168, 176, 177, 182, 183, 345, 356, 359, 361-363 та ряд інших Кримінального кодексу. Гіперзв’язок законодавства щодо інформації існує і з іншим комплексним спеціальним законодавством. Для прикладу, у господарському праві це відображено у Господарському кодексі України: у статтях 19, 32, 33, 57, 71, 90, 155-162, 325-332, 362.

Детальніше регламентація інформаційної діяльності відображується й у спеціальних (комплексних) Законах України. Серед них можна назвати наступні: “Про державну таємницю”, “Про науково-технічну інформацію”, “Про телебачення і радіомовлення”, “Про державну статистику”, “Про захист інформації в автоматизованих системах”, “Про Національну програму інформатизації” та інших.

Ці закони мають ознаки комплексних правових актів: вони базуються на методологічних ознаках провідних галузей законодавства – цивільного, адміністративного, кримінального; та екстраполюється з іншими комплексними (спеціальними) галузями законодавства. У методологічному аспекті можна зазначити, що ці закони (окремо кожен з них) ще не створюють умов для формування однойменних комплексних галузей права, їх можна вважати базисом формування міжгалузевих комплексних інститутів права. Проте, виходячи з позицій системного підходу щодо формування комплексних галузей права, у своїй множині вони можуть розглядатися як комплексні інститути права у системі інформаційного права як комплексної галузі права.

Другу складову природи інформаційного права становлять приватноправові відносини – відносини які регулюються без участі держави. Зазначені методологічні положення мають велике значення і для з’ясування сутності інформаційного права. Деякими дослідниками приватноправова складова інформаційного права у його структурі ігнорується, що тягне за собою ряд некоректних (не об’єктивних) не тільки теоретичних, але й практичних правових наслідків, які також конфліктують з доктриною вітчизняного права. Так, наприклад, ентропія щодо положень теорії права при обґрунтуванні природи інформаційного права зводиться до сутності тільки законодавства (чи то публічного права). Відповідно такій правосвідомості нав’язується і правова культура публічної систематизації інформаційних правовідносин. Так, у ряді публікацій пропонується назвати проект систематизованого законодавчого акту щодо сфери інформаційної діяльності – Кодексом інформаційного права [6, 7].

2. Визначення “універсального”, ключового формулювання поняття інформаційного права нині в українській юридичній науці знаходиться на стадії формування. Найкоротше, загальне (абстрактне) поняття інформаційного права можна подати у формулі – **це право щодо інформації**. Проте за такого формулювання інформаційне право має ознаки міжгалузевого комплексного інституту сформованого за об’єктом (предметом) правовідносин, але не комплексної галузі права. При з’ясуванні особливих ознак інформаційного права як комплексної галузі права пропонується визначити специфічні функціональні критерії, які не притаманні не тільки іншим комплексним міжгалузевим інститутам права, але й іншим комплексним галузям права у яких інформація є похідним предметом правовідносин.

У зв’язку з цим пропонується звернути увагу на **інформаційну діяльність, як основу, історично зумовлену форму об’єктивного прояву відносин між людьми щодо інформації (у статусі інформаційних правовідносин)**. Виходячи з позиції юридико-догматичного підходу зміст категорії “інформаційна діяльність” можна розглядати у наступному формулюванні поданому у статті 12 Закону України “Про інформацію”: **інформаційна діяльність – це сукупність дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави**.

Виходячи з цього формулювання можна зробити і модель формулювання інформаційного права. **Інформаційне право – це право що регулює сукупність дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави**. Однак виникає питання, чи впливає з цього визначення універсальність публічно-правового розуміння об’єкта інформаційного права? На перший погляд можна дати стверджувальну відповідь. Об’єктом інформаційного права є суспільні інформаційні відносини – відносини що виникають у прояві дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави. Однак таке формулювання об’єкта інформаційного права викликає наступне питання: чому інформаційна діяльність, як провідний об’єкт визначена у другому, а не першому десятку статей Закону України “Про інформацію”? Виходячи з позицій юридичної когнітології, можна вважати, що така рефлексія законодавця не випадкова. Це результат тогочасної теоретичної невизначеності у юридичній науці щодо специфічного предмета її дослідження.

У статті 2 Законі України “Про інформацію” запропоновані наступні загальносистемні ознаки, які можна калькувати щодо формулювання сутності та змісту інформаційного права, як сфери правовідносин. Як спеціальні завдання Закону України “Про інформацію”, законодавцем було визначено **встановлення загальних правових основ одержання, використання, поширення, та збереження інформації**.

З точки зору праксеології, у даному формулюванні можна вважати зайвим вживання слова “використання” (це слово є юридичним поняттям яке традиційно пов’язане з таким комплексним міжгалузевим інститутом правознавства як право власності, його означної тріади – володіння, користування (використання), розпорядження). Для уникнення юридико-когнітивного (змістового) перевантаження дефініції яка буде у подальшому подана щодо змісту інформаційного права, пропонується вилучити слово “використання” з формулювання (це також зумовлено тим, що гіперзв’язок інформаційного права з правом власності законодавчо визначено безпосередньо у статті 38 Закону України “Про інформацію”).

У контексті дослідження питання пропонується звернути увагу на функціональні ознаки права про інформацію. Методом теоретичного виключення вторинних особливостей їх можна подати наступним чином: а) **закріплення у юридичних нормах прав** на інформацію, які вже усвідомлені суспільством і обов’язків їх реалізації та дотримання у ході суспільної інформаційної діяльності; б) **закладання правових основ**, як системних принципів (у рамкових нормах) правил поведінки учасників суспільних відносин щодо інформації; в) **визначення правових форм участі громадян та держави України у міжнародних інформаційних правовідносинах**.

Виходячи з зазначених теоретичних положень принциповий (загальний, універсальний) зміст інформаційного права можна визначити наступним чином: **інформаційне право – це право щодо технологій одержання, поширення та зберігання інформації (відомостей, даних, знань, сигналів) у всіх сферах життєдіяльності суб’єктів суспільних відносин**.

Звернемо увагу на включення у зміст поняття інформаційного права терміну “технології”. Технології **одержання, поширення та зберігання інформації** можуть бути різними, вони можуть змінювати сутність правовідносин але не їх зміст. З цього визначення інформаційного права, а також виходячи з інших результатів дослідження проблематики можна змоделювати його функціональну ознаку та місце в системі права України за галузевою ознакою наступним чином.

Ознаки інформаційного права як комплексної галузі права можна визначити за методом правового регулювання, який притаманний всім комплексним галузям права: комплексне (гіперсистемне) застосування методів адміністративного, цивільного та кримінального права щодо певного предмета правовідносин. Для інформаційного права таким предметом є інформація – результат аналітико-синтетичної обробки людьми відомостей, даних, сигналів, знань про події та явища що відбувалися чи відбуваються у певному суспільстві чи у навколишньому природному середовищі і які усвідомлені та мають вплив на життєдіяльність людей, суспільства.

У контексті проблематики дослідження пропонується звернути увагу на відмінність доктрини інформаційного права як комплексної галузі права від доктрини інформаційного права як комплексного міжгалузевого інституту права (позиції щодо останнього притримувався раніше і автор цієї статті і яка обґрунтовувалася ним у ряді публікацій щодо інформаційного права, які були зроблені раніше). Зазначимо, що то не були помилкові судження. Вони зумовлені були обсягом теоретичного матеріалу щодо сутності інформаційного права які були на той час: відсутності вітчизняних фундаментальних цільових досліджень безпосередньо щодо предмета, тобто відсутності вітчизняних монографій, підручників посібників, а отже і широкого визнання серед науковців і практиків його у статусі комплексної галузі права.

Враховуючи невизначеність у юридичній науці щодо доктринальних положень ознак комплексних галузей права, пропонується вважати, що ознакою такої галузі права можуть бути наступні чинники:

1. Усвідомлена у суспільстві критична маса норм правовідносин щодо конкретного предмета, у тому числі відображених та систематизованих у законодавстві та підзаконних нормативно-правових актах.

2. Рівень публічно-правової систематизації правил поведінки (у тому числі визначеності у системі права двох частин: загальної та особливої).

3. Законодавча легалізація правил поведінки суб'єктів суспільних відносин щодо конкретного їх предмета.

4. Наявність відповідної юридичної доктрини, концепції, яка знаходить вираз у наукових публікаціях та юридичних нормах.

Нині зазначені ознаки комплексної галузі права притаманні й інформаційному праву України, що дає теоретичні підстави переведення його зі статусу міжгалузевого комплексного інституту. Виходячи з класичних положень вітчизняної теорії права та поданого універсального визначення, сутність інформаційного права може проявлятися у трьох формах:

а) як сфера правовідносин (у тому числі норм правил поведінки суб'єктів суспільних відносин щодо інформації);

б) як галузь наукових досліджень правовідносин щодо інформації, інформаційної діяльності;

в) як навчальна дисципліна.

Зазначені системні ознаки щодо сутності та змісту інформаційного права дозволяють говорити про нього як про умовно автономну сферу (галузь) правовідносин у загальній системі права на рівні комплексної галузі права. Виходячи з цього можна сформулювати й універсальне визначення інформаційного права: ***інформаційне право – це комплексна галузь право яка регулює суспільні відносини щодо інформації (відомостей, даних, знань, сигналів), технологій її одержання, поширення та зберігання у всіх сферах життєдіяльності людей, їх спільнот, суспільства, держави, міжнародного співтовариства.***

У контексті подальших перспектив розвитку напрямку дослідження з проблематики формування законодавства України про інформацію, пропонується також звернути увагу на питання щодо коректності вживання в українській правничій мові категорії “інформаційне законодавство”, тобто надання цьому законодавству зазначеної форми його сутності у юридико-

когнітивному (рефлексійному) аспекті.

Існує думка, що вживання категорії “інформаційне законодавство” є некоректним. Але це проблема для окремого дослідження, зокрема у рамках теорії права (у тому числі теорії інформаційного права), інформаційно-правової культури, правової інформатики та юридичної лінгвістики. Актуальність проблеми знаходить відображення у намаганні окремої групи урядовців та науковців запропонувати формулювання майбутнього кодифікованого законодавчого акту щодо інформації під назвою “Інформаційний кодекс”.

У контексті проблематики питання можна вважати більш обґрунтованою альтернативою теоретичні положення щодо проекту Концепції удосконалення законодавства у сфері суспільних відносин щодо інформації, запропоновані групою вітчизняних дослідників-юристів, до якої належать Калюжний Р. А., Попович В. М., Тацій В. Я., Швець М. Я. та інші (див. – www.mndc.naiu.kiev.ua).

Як загальні висновки дослідження пропонується наступне.

1. Інформаційне право нині вже може розглядатися, як комплексна галузь права, яка формується за об’єктною ознакою щодо предмета правовідносин (подібно до фінансового права, земельного права, водного права тощо). Це відрізняє його від інших комплексних галузей права, які формуються за сферою правовідносин (наприклад, господарського права, трудового права тощо) у яких правовідносини щодо інформації є похідними до основного їх предмета правового регулювання).

2. Виходячи з об’єктивних чинників сформувалася критична маса приватноправових та публічно-правових джерел, які викликали соціальне усвідомлення необхідності надання їм системних ознак, автономної структуризації на рівні сегменту суспільних знань, які заковані у категорії “інформаційне право”. Контексти категорії “інформаційне право” можуть розглядатися (розкодовуватися) за суспільними системно-функціональними критеріями (методом гіперсистем) наступним чином: як сфера (галузь) правовідносин щодо інформації, що знаходять вирахи у відповідних нормах правил поведінки; звідси – як науковий напрямок у межах якого досліджуються зазначені правовідносини; та відповідно – навчальна дисципліна, через яку передаються знання науки і практики від покоління до покоління. Все це разом умовно можна назвати як провідні форми прояву природи (сутності) інформаційного права. На рівні міжнародних правовідносин можна вже вести мову про формування міжнародного інформаційного права.

3. Для повноцінного набуття інформаційним правом ознак комплексної галузі права існує потреба напрацювання критичної маси теоретичного матеріалу щодо його загальної та особливої частини (на рівні фундаментальних та прикладних наукових знань), які повинні знайти відображення у монографіях, підручниках, наукових, навчальних та практичних посібниках, через які у суспільстві гарантовано повинні передаватися знання від покоління до покоління, ефективно забезпечуватися правотворчий, правозастосовчий, правоосвітній процеси суспільної діяльності щодо інформації.

4. Інформаційне право, як комплексна галузь права нині на публічно-правовому рівні має ознаки полісистемності (як у нашій державі, так і за кордоном). За цією ознакою, поки що, воно тяжіє до адміністративного права (доречі, яке кодифіковано в Україні тільки на рівні норм деліктних правовідносин). Проте в теорії інформаційного права вже напрацьовано відповідний комплекс знань щодо можливості кодифікації норм інформаційних правовідносин. Проблема полягає тільки у вияві волі республіканських органів державної влади щодо якісної систематизації інформаційного законодавства на рівні такого законодавчого нормативно-правового акту як кодекс.

Використана література

1. Сирено В. Ф. Организационно-правовые вопросы деятельности вычислительных центров, функционирующих в условиях АСУ. – К.: “Наукова думка”, 1976.
2. Калюжний Р.А. Правовые вопросы технического обеспечения АСУ. – К., 1980.
3. Правовые проблемы РАСУ. – К., 1985.

4. Калюжный Р. А. Научно-технический прогресс в деятельности правоохранительных органов. – К.: “Наукова думка”, 1990.
5. Правовые аспекты компьютеризации управления / В. Я. Рубан, А. Х. Юлдашек, В. Н. Мирошниченко и др. Отв. ред. А. Х. Юлдашев; – К.: “Наукова думка”, 1988.
6. Цимбалюк В. С., Гавловський В. Д. Інформаційне право: Навчально-методичний комплекс. – К., 1999.
7. Баранов О. А., Брыжко В. М., Базанов Ю. К. Защита персональных данных. – К.: Национальное агентство по вопросам информатизации при Президенте Украины, 1998.
8. Баранов О. А., Брыжко В. М., Базанов Ю. К. Права человека и защита персональных данных. – Х.: ХПГ-Фолио, 2000.
9. е-будущее и информационное право / Брижко В. М., Цимбалюк В. С. и др. / Под. ред. Р. А. Калюжного и Н. Я. Швеца. – К.: “Интеграл”, 2002.
10. Інформаційне суспільство. Дефініції... / Брижко В. М., Цимбалюк В. С. и др. / Під. ред. Р. А. Калюжного та М. Я. Швеца. – К.: “Интеграл”, 2002.
11. Інформаційне право та інформаційна безпека // За заг. ред. Р. Калюжного та В. Філонова. – Київ-Донецьк: Донецький інститут внутрішніх справ. 2002.
12. Інформатизація, право, управління (організаційно-правові питання). Монографія / За заг. ред. Швеца М. Я., Крупчана О. Д. – К.: НДЦ правової інформатики АПрН України, 2002.
13. Інформаційне забезпечення управлінської діяльності в умовах інформатизації: організаційно-правові питання теорії і практики. Монографія. / За ред. Р. А. Калюжного та В. О. Шамрая. – К.: АДПС України, 2002.
14. Правова інформатика: системна інформатизація законотворчої, правозастосовсовчої, правоохоронної, судочинної та правоосвітньої діяльності в Україні: Монографія / За ред. М. Я. Швеца, Р. А. Калюжного. – Ужгород: ІВА, 2003.
15. Вступ до інформаційної культури та інформаційного права: Монографія / За ред. М. Я. Швеца, Р. А. Калюжного. – Ужгород: ІВА, 2003.
16. Основи інформаційного права України: Навч. посіб. / За ред. М. Я. Швеца, Р. А. Калюжного та П. В. Мельника. – К.: “Знання”, 2004.

УДК 383:681.3

В. ШКАРУПА, доктор юридичних наук, професор,
Т. СУБИНА, науковий співробітник
Національної академії ДПС України

ПИТАННЯ ЩОДО ПРОБЛЕМИ З'ЯСУВАННЯ СУТНОСТІ ІНФОРМАЦІЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ЯК НОВИХ ЧИННИКІВ СУСПІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Анотація. У статті розглядаються деякі питання формування інформаційного суспільства та інтеграції України до постіндустріальної цивілізації в інформаційний простір провідних країн світу.

У сучасному суспільстві інформація визнана головною цінністю у багатьох сферах соціального життя і являється одним із найважливіших факторів системи суспільних відносин. На даний час індустрія отримання, обробки і трансляції інформації є провідною сферою діяльності.

Раніше інформація була розкидана по різних джерелах і доступ до окремих її скарбниць був прерогативою обмеженого кола осіб. Сучасні комп'ютерні технології роблять інформацію доступною всім, кому вона потрібна, хто може її сприйняти і використовувати на благо собі та суспільству. Прийшов час, коли фахівці, що працюють у різних галузях знань, заговорили однією мовою і зрозуміли один одного. Цей час отримав назву інформатизації [1].

У сучасній філософії, теоретичних та практичних науках не існує однозначного трактування (змісту) категорії “інформація” та “інформаційний простір”. Сьогодні ці визначення залежать від різних чинників (критеріїв), серед яких:

- конкретна галузь знань чи суспільного життя, в якій ведеться дослідження (предметна галузь суспільних відносин, організація управління соціальної системи тощо);
- сутність завдань, для яких вводяться ці поняття.

Подані у літературних джерелах визначення категорії інформації переважно намагаються відобразити спочатку її філософську суть, а потім найважливіші властивості її змісту, щодо сфери (галузі) суспільних відносин.

Щодо визначення сутності інформації існує думка, що з точки зору праксеологічного аспекту, на практиці дуже часто неправомірно (нераціонально) встановлюють однозначність між її сутністю та змістом і даними, знаннями та відомостями. На думку прихильників цієї теорії, дані (відомості) реєструють і відображають явища та події, що відбуваються, а інформація – результат переробки та аналізу даних на рівні індивідуального інтелекту, тобто їх усвідомлення конкретною людиною (результат аналітико – синтетичної обробки) [2].

Сьогодні як загальний стандарт на загальному (абстрактному) юридичному рівні категорія “інформація” визначена законодавцем у статті 1 Закону України “Про інформацію”. **Інформація – це документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі.**

Актуальність з’ясування сутності інформації, у тому числі і як чинника управління соціальною системою, має важливе значення для усвідомлення її не тільки у філософському аспекті, а і як прояву процесів, що відбуваються у просторі держави та світового співтовариства. Через інформацію здійснюється вплив на формування управлінських рішень будь-якого рівня соціального управління, виявлення потреб у регулюванні конкретного виду суспільних відносин, їх реалізація, контроль за їх реалізацією тощо.

Мета даної статті: відобразити результати дослідження щодо з’ясування сутності інформації та інформаційного простору як нових визначних чинників суспільних відносин, соціального життя.

Повсюдне впровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій створило нові, унікальні можливості для масового активного й ефективного розвитку знань людини та суспільства. Зазначене явище як сфера суспільних відносин викликало інтерес у правознавства, зокрема такої його комплексної галузі як інформаційне право. Ґрунтовно вітчизняна українська правнича наука звернулась до даної проблематики порівняно недавно – у 1990-х роках ХХ століття.

У даному напрямку досліджень також привертають увагу праці сучасних українських вчених: В. Брижко, В. Гавловського, Р. Калюжного, В. Цимбалюка, В. Шамрая, М. Швеця, В. Шкарупи та ряду інших [1-3]. А також праці російських вчених: Г. Артамонова, І. Бачила, В. Іноземцева, В. Копилова, В. Отрековського, А. Ракітова, І. Сигояна, С. Черемкіна та багатьох інших. Інтерес для правознавства становлять також філософські розробки А. Ракітова, зокрема, його праця “Філософія комп’ютерної революції” [3].

Правознавці переважно розглядають організаційно-правові проблеми інформаційного суспільства з точки зору положень класичної кібернетики та постмодернізму. Серед вітчизняних праць такого змісту можна відзначити такі, як: “Вступ до інформаційної культури та інформаційного права” [2], “Правова інформатика” [3], “Інформаційне забезпечення управлінської діяльності в умовах інформатизації: організаційно-правові питання теорії і практики” за загальною редакцією Р. Калюжного, В. Шамрая, М. Швеця, В. Цимбалюка та інших [1].

Серед проблем формування інформаційного простору слід зазначити передумови формування їх у контексті інформаційної культури, особливо Інтернет – культура, що сприяє глобалізації регіональних, у тому числі континентальних цивілізацій, відкриває можливості свободи транстериторіального доступу до знань. З метою визначення сучасного періоду розвитку інформаційної культури, як зазначають М. Швець, Р. Калюжний, В. Цимбалюк та інші, вводяться в науковий та практичний обіг поняття “кіберсуспільства”. Воно розкривається че-

рез категорію “інформатизація” і це зрозуміло, адже сучасні засоби і методи збору, накопичення та переробки даних, телекомунікації дедалі активніше проникають до всіх сфер життя і діяльності окремої людини, суспільства, держави, світового співтовариства. Вони стають дієвим елементом економіки, політики, права, формуючи особливу глобальну інформаційну кіберкультуру [2].

У кібернетичному суспільстві фундаментального значення набуває переосмислення традиційних підходів щодо розвитку інформаційного простору. З появою Інтернет кіберпростір наповнюється новими формами інформаційних зв'язків, кордони котрих ми можемо окреслювати в загальній формі [4].

Якщо звернутися до вивчення сутності та змісту інформаційного простору в нашому сьогоденні, найбільш значних змін потребує сама суспільна організація виробництва інформації. Насамперед, великі зрушення повинні торкатися психології кожної людини, форм мислення та духовного життя. Якщо людина перестане відчувати себе гвинтиком, а вважатиме себе деяким центром інформаційного універсуму, що пов'язаний каналами комунікації з іншими центрами, вона більш повно розкриватиме свої внутрішні можливості творчого розвитку. Зрозуміло, що таке ставлення до реального потребує духовного розвитку та високого рівня культури [5].

У формуванні інформаційного простору значна увага відводиться освіті. Результатами інформатизації освіти мають бути: постійне підвищення інформаційної культури кожної людини (і не тільки на рівні комп'ютерної освіченості); розвиток змісту, методів і засобів навчання до рівня світових стандартів; скорочення терміну здобуття необхідних знань та підвищення якості навчання на всіх рівнях підготовки кадрів; інтеграція навчальної, дослідницької та виробничої діяльності; удосконалення управління освітою; кадрове забезпечення усіх напрямів інформатизації шляхом спеціалізації підготовки відповідних фахівців.

Не випадково у цьому контексті інтенсивний розвиток сфери знань на основі інформаційних, у тому числі телекомунікаційних технологій стає найважливішим національним пріоритетом розвитку країн світу. Про це свідчить зміст підписаної 22.07.2000 р. країнами великої вісімки (G8) Окінавської хартії з глобалізації інформаційного суспільства [6].

У різні часи по різному визначається інформаційний простір.

Як зазначає В. А. Острейковський, в історії людства було кілька інформаційних зрушень щодо технології набуття суспільством нової кількості та якості знань.

При першому зрушенні з'явилася писемність, виник спеціальний механізм фіксування і поширення інформації в часі та просторі. Потім – документована інформація та інформаційно-накопичувальні центри у вигляді бібліотек, архівів.

Друге зрушення у суспільстві пов'язане з друкарством. Сутність його полягала в тиражуванні документованої інформації за допомогою спеціальної машини – друкарського верстата. Якщо поява писемності корелюється з ростом науки, освіти і мистецтва, то типографський верстат породив книжково-журнальну і газетну індустрію, основу подальшого культурного прогресу людства, а також індустрію документообігу. Даний чинник полягав у виробництві “паперової” інформації, виникненні механізму її розмноження і збереження. Але переробка і використання інформації, як і раніше, залежали від фізіологічних можливостей людини з її здатністю за секунду сприймати 8–9 одиниць інформації, й у кращому випадку, в можливості зробити 15 логічних операцій.

Стрибокподібне збільшення швидкості поширення інформації, викликане появою телеграфу, телефону, радіо, телебачення, а також ростом на 2–3 порядки транспортних швидкостей завдяки автотранспорту й авіації, що призвело до величезної інтенсифікації інформаційних потоків і комунікативних процесів – це є третім інформаційним зрушенням [7]. Наукове обґрунтування цього чинника здійснювалося переважно у межах кібернетики.

Відповідно, нині якісно новий кібернетичний підхід до розуміння інформаційного суспільства (у змісті кіберцивілізації) відкриває великі можливості для впливу на народи та владу, масове цілеспрямоване маніпулювання свідомістю та поведінкою людей у глобальному просторі. Беручи до уваги якісно новий процес глобалізації телекомунікаційних мереж, який відбувається у світі, дає підстави науковцям припустити, що саме комп'ютерним технологіям та телекомунікації у майбутньому буде відданий пріоритет.

Виходячи з вищевикладеного можна зробити наступні **висновки**:

1. Під інформаційним простором пропонується розуміти інформаційне середовище, в якому реалізуються інформаційні процеси та інформаційні відносини.

2. У процесі формування інформаційного простору необхідно прагнути до використання всіх переваг, що випливають із принципово нових технічних і технологічних можливостей інформатики як науки для індивідуумів та їх співтовариств. На рівні правознавства та теорії управління соціальної системи мова йде про правове забезпечення реалізації сподівань людини та суспільства, надання високоякісних і доступних інформаційних послуг. На рівні регіону і країни мова може бути про державну політику щодо створення державою умов для максимального використання творчого і культурного потенціалу народу, у тому числі за допомогою розвитку мультимедійних засобів і наповнення їх відповідним змістом.

3. Держава повинна спрямовувати зусилля суспільства на розвиток електронних засобів масової інформації, які сьогодні займають важливе місце у формуванні інформаційного простору.

4. Формування інформаційного простору можливо тільки тоді, коли це стане справою всього народу в цілому і кожного громадянина. Реалізувати це можна за допомогою таких здобутків інформатики, як Інтернет шляхом залучення до діалогу усіх бажаючих та зацікавлення кожного через організаційно-правові заходи органів публічної влади.

5. Актуальним для сьогодення є створення на рівні законодавства умов для проведення і швидкого впровадження вітчизняних результатів наукових досліджень у галузі перспективних комп'ютерних технологій на рівні інноваційних проектів в усі сфери суспільної діяльності з урахуванням потреб ринку. Розв'язання цієї задачі вбачається в рамках спеціальної програми розвитку і використання наукової інформації для потреб інформаційного суспільства, що передбачає доступність в електронній формі актуалізованої наукової, правової, комерційної, ділової та іншої інформації як ринку знань.

6. При формуванні правового простору щодо інформації необхідно зрозуміти, що головна мета побудови інформаційного суспільства – поліпшення життя людей, їх максимальна самореалізація. Це може бути досягнуто лише за умови дотримання як ключового принципу організації соціальних систем наступний – будь-який розвиток повинен спиратися на людину, при цьому розглядати її не як об'єкт, а як суб'єкт управління.

Як **узагальнений висновок** щодо нового етапу змісту інформаційного суспільства – кіберсуспільства можна зазначити наступне. Сутність кіберсуспільства, як чергового етапу розвитку інформаційного суспільства полягає у стимулюванні державами формування нової інфраструктури для людей, що забезпечує ефективний розвиток електронно – цифрових (комп'ютерних) засобів масової телекомунікації для формування інформаційних ресурсів, підготовки інформаційних продуктів, надання інформаційних послуг. Все це є означені чинники створення єдиного інформаційного простору країни, його інтеграції у світовий інформаційний простір.

Використана література

1. Інформаційне забезпечення управлінської діяльності в умовах інформатизації: організаційно-правові питання теорії і практики: Монографія / Калюжний Р. А., Шамрай В. О., Швець М. Я., Гавловський В. Д., Цимбалюк В. С., Яцишин Ю. В. та ін. / За ред. Р. А. Калюжного та В. О. Шамрая. – К.: 2002. – 296 с.

2. Вступ до інформаційної культури та інформаційного права / За ред. М. Я. Швеця та Р. А. Калюжного. – Ужгород: ІВА, 2003. – 240 с.

3. Шкарупа В., Субіна Т. Інформатика, як основа формування інформаційного суспільства та як об'єкт правознавства // Правова інформатика. – 2004. – № 4. – С.11–28.

4. Марчук Е. Украина: новая парадигма прогресса.: Пер. с укр. – К.: “Аваллон”, 2001. – 224 с.

5. Ковалевський В. О. Інформаційний потенціал суспільства // www.kovalevsky.webs.com.ua

6. Международная охрана интеллектуальной собственности. – СПб: Питер, 2001. – 720 с.

7. Остряковский В. А. Информатика: Учеб. для вузов. – М.: Высш. шк., 2000. – 511 с.

УКД 351.073:004

Н.ПЕЛЕПЕЙ, науковий співробітник
НДЦ ПО Національної академії ДПС України

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ АРХІТЕКТУРИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

***Анотація.** У статті розглядаються питання, пов'язані з особливостями використання інформаційних технологій: поняття “інформаційна технологія”; вимоги, яким повинна відповідати інформаційна технологія; проблеми, що стоять на шляху інформатизації.*

“Нове суспільство – суспільство розумової праці, що ґрунтується на застосуванні людських знань до всього, що виробляється й до того, як це робиться. Нові ідеї будуть головним джерелом добробуту”.

Дон Тапскотт, фахівець з економіки цифрового суспільства [10].

Стрімкий розвиток віртуального світу раніше стримувався високою вартістю комп'ютерних систем, пропускнуою спроможністю каналів зв'язку і унікальністю праці програміста. Тепер продуктивність мікропроцесорної техніки збільшується в чотири рази кожні два з половиною роки. Десять років тому назад інформація передавалася зі швидкістю декількох сторінок в хвилину. В сучасних мережах швидкість передачі – декілька невеликих бібліотек в секунду. За допомогою оптичних волокон можна буде передавати одночасно мільйон телевізійних каналів.

Нові інформаційні технології (ІТ) дадуть можливість ліквідувати багато ступенів інформаційних ієрархій і успішно конкурувати з традиційними ЗМІ. Кіберпростір наповнюється новими можливостями і формами інформаційних контактів, межі яких ми можемо обкреслити лише в самій загальній формі.

Так, бюджети країн і корпорацій і сьогодні орієнтуються на сировину, обсяги рухомої та нерухомої власності, запаси готової продукції та інші матеріальні вияви добробуту і гарантій на майбутнє. Проте новий принцип, орієнтація на нематеріальний – творчий, інтелектуальний потенціал, вже працює в сучасному світі.

Зміни в інтелектуальній системі суспільства обумовлюють прямі зміни у всіх сферах людської діяльності. Це стало можливим завдяки взаємному проникненню культур, подоланню мовних бар'єрів миттєвому розповсюдженню форм гнучкого менеджменту і “тонких” (менш матеріально- і енергоємних, схильних до надзвичайної мініатюризації) технологій.

Знання – найбільш рухомий і економічний чинник виробництва. Вони дають можливість вигравати не тільки на масштабах виробництва, але і створювати нескінченно різноманітну і недорогу продукцію. Можна розраховувати і оптимізувати по хвилинах транспортування готових виробів і напівфабрикатів, що означає подальше зниження витрат в різних галузях, а також робить можливим розміщення виробництв віддалено від національних центрів, практично не збільшуючи при цьому витрати на транспорт і енергію.

Відтворити повторно знання (ідею, відкриття) – значно простіше і дешевше, ніж його створити. Інформаційна взаємодія дає можливість швидко розповсюджувати нові знання ціною незначних витрат. В цьому випадку має місце ефект відтворювання знань, або ефект навчання. Ефективність використання інтелектуальних ресурсів зростає не на відсотки, а в десятки і сотні раз.

Інтелектуальна взаємодія і акумуляція знань, що постійно посилюється, породжують в суспільстві такий феномен, як інформаційний вибух, який необхідний для радикального стрибкоподібного просування у рішенні складних і особливо важливих для суспільства задач.

Отже, інформаційно-телекомунікаційні технології є одним з найбільш важливих факторів, що впливають на формування суспільства XXI сторіччя. Їх революційний вплив стосується способу життя людей, їх освіти й роботи, а також взаємодії уряду та громадянського суспільст-

ва. ІТ швидко стають життєво важливим стимулом розвитку світової економіки. Вони також надають можливість багатьом ініціативним індивідуумам, фірмам та спільнотам у всіх частинах земної кулі більш ефективно і творчо вирішувати економічні та соціальні проблеми. Величезні можливості ІТ мають бути розділені всіма нами.

В кінці ХХ сторіччя розпочалося будівництво інтелектуальної економіки; розвиток якої залежить від накопичених знань у різноманітних формах, від ефективності придбання і використання цих знань.

Гігантському стрибку в інтелектуальній сфері суспільства, успіхам в сфері комп'ютеризації і телекомунікації ми зобов'язані розвитком принципово нової економіки. В сучасному світі інформація і інформаційні технології виробництва стали, в стратегічному плані важливіше за мільйони тон виплавленої сталі або десятків тон здобутого золота, а також автомобілів, верстатів побутових приладів і другої продукції індустріального століття. 2000-й рік в цьому відношенні був тим рубежем, коли вартість інтелектуального продукту в міжнародному економічному обміні порівнялася з вартістю товарної маси. Все це призвело до радикальних змін сутності виробництва.

Витрати на інформацію складають, в середньому, три чверті додаткової вартості сучасної продукції. В новій економіці купують і продають концентровані знання: величезний обсяг інтелектуального вмісту в крихітній матеріальній оболонці (прикладом можуть служити комп'ютерні програми, новітні ліки або останні моделі авіаційно-космічної техніки, ціна їх, перш за все, обумовлена витратами по графі “дослідження і розробки”).

Це стає очевидним з такого співвідношення цін на промислово продукцію:

- продаж одного кілограма сирової нафти дає 0,02-0,025 дол. прибутку;
- один кілограм побутової техніки дає 50 дол. прибутку;
- середня норма прибутку від реалізації кілограму авіаційної техніки складає понад 1 тис. дол.;
- кілограм наукоємкого продукту в інформатиці дає можливість отримати 5 тис. дол. прибутку.

Величина додаткової вартості, наприклад, при виробництві суперкомп'ютерів досягає 1700 %.

Рентабельність інтелектуального продукту має тенденцію до постійного зростання і може досягати величин в десятки тисяч відсотків.

До форм інтелектуального ресурсу можна віднести: модель, програмний продукт, проект, а також бази даних. Якщо земля, праця, сировина, традиційний капітал є ресурсами, що обмежені, то знання є ресурс, що не вичерпний.

Проблемами, пов'язаними з питаннями щодо інформаційного суспільства і інформаційних технологій займалися такі всесвітньо відомі науковці, як Елвін та Хайді Тоффлери – футуристи та автори найбільш знаних у світі теорій щодо інформації; Дон Тапскотт – фахівець з економіки цифрового суспільства та автор семи популярних робіт і президент Корпорації вивчення нової парадигми; Деніел Белл – соціолог; зарубіжні науковці В. Іноземцев, О. Білорус, М. Кастельс, С. Марчук, Е. Марчук, А. Маслоу, Т. Стюарт і такі наукові діячі як Паулу Уймонен – експерт Програми розвитку ООН, Ніколас Негропonte – засновник і директор інноваційної Медіа-Лабораторії Массачусетського технологічного інституту та інші [1-13].

Метою даної статті є визначення проблемних питань, пов'язаних з особливостями використання інформаційних технологій в Україні, а саме: з визначенням поняття “інформаційна технологія” як чинника формування архітектури інформаційного суспільства.

За Беллом нове, постіндустріальне суспільство ґрунтується на теоретичному знанні, яке є його визначальним принципом, джерелом інновації та формування політики [10].

Найчастіше, після доповіді групи Мартіна Бангеманна (група на чолі з доктором права, віце-президентом Єврокомісії М.Бангеманном, сформована на вимогу Єврокомісії 1993 року, аби дослідити розповсюдження інформаційних технологій та з'ясувати проблеми, що виникають у цьому процесі; 1994 року надала змістовну доповідь, яка й поклала початок європейському інформаційному суспільству, оскільки дала основні визначення, характеристики й ознаки такого суспільства у Європі), дійсно використовується назва “Інформаційне суспільство”, за назвою

основного ресурсу – інформації. Але так само вірними є й інші визначення, оскільки ґрунтуються на основних ознаках нової суспільної формації.

Фактично, ми стаємо свідками поворотного моменту спіралі історії. Це відбувається прямо у нас на очах: глобальна інформатизація уможливує інтенсифікацію й розширення масштабів прямих рівноправних взаємодій між людьми.

І тут доречно навести визначення футуристів та авторів найбільш знаних у світі теорій інформаційного суспільства Елвіном та Хайді Тоффлерами. *“За подальшої інформатизації у світі зсуви і радикальні зміни відбудуться на всіх рівнях суспільства. Коли ж змінюється стільки соціальних, технологічних і культурних параметрів одночасно, тоді виникають не лише зсуви, але й якісні зміни – не лише нове суспільство, але й зачатки абсолютно нової цивілізації”* [13].

Для викладення матеріалу дослідження відзначимо, що у статті поняття “інформаційне”, “електронне”, “нове”, “постіндустріальне” суспільство використовуються як синоніми.

Сьогодні більшість зарубіжних та вітчизняних науковців вважають, що інформація – це визначальний фактор майже у всіх сферах життя людини. Так, інформація є одним з найцінніших ресурсів суспільства поряд із такими традиційними матеріальними видами ресурсів, як нафта, газ, корисні копалини й ін., а процес її переробки за аналогією з процесами переробки матеріальних ресурсів можна сприймати як технологію. Отже, для визначення поняття “інформаційна технологія” доцільно проводити аналогію з поняттям “технологія” у виробництві.

Технологія при перекладі з грецького (techne) означає мистецтво, майстерність, уміння, а це не що інше, як процеси. Під *процесом* варто розуміти визначену сукупність дій, спрямованих на досягнення поставленої мети. Процес повинен визначатися обраною людиною стратегією і реалізуватися за допомогою сукупності різних засобів і методів.

Отже, під технологією матеріального виробництва розуміють процес, обумовлений сукупністю засобів і методів обробки, виготовлення, зміни стану, властивостей, форми сировини чи матеріалу. Технологія змінює якість чи початковий стан матерії з метою одержання матеріального продукту.

Тому справедливо наступне визначення: *інформаційна технологія – процес, що використовує сукупність засобів і методів збору, обробки й передачі даних (первинної інформації) для одержання інформації нової якості про стан об'єкта, процесу чи явища (інформаційного продукту)*.

Відомо, що ціль технології матеріального виробництва – випуск продукції, що задовольняє потреби людини чи системи. Ціль інформаційної технології – виробництво інформації для її аналізу людиною й прийняття на його основі рішення щодо виконання якоїсь дії.

Застосовуючи різні технології до того ж матеріального ресурсу, можна одержати різні вироби, продукти. Те ж саме буде справедливо і для технології переробки інформації. Для порівняння в табл. 1 наведено основні компоненти обох видів технологій.

Таблиця 1

Порівняння основних компонентів технологій

Компоненти технологій для виробництва продуктів	
матеріальних	інформаційних
Підготовка сировини та матеріалів	Збір даних (до яких пристосована інформація)
Виробництво матеріального продукту	Обробка даних і одержання інформації, знань
Збут виробничих продуктів споживання	Передача даних споживачу для прийняття на основі інформації нових рішень

Інформаційні технології є найбільш важливою складовою процесу використання інформаційних ресурсів суспільства. До сьогодні вони пройшли кілька еволюційних етапів, зміна яких визначалася головним чином розвитком науково-технічного прогресу, появою нових технічних засобів переробки інформації.

У сучасному суспільстві основним технічним засобом технології переробки інформації служить комп'ютер. Він істотно вплинув як на концепцію побудови й використання технологічних процесів, так і на якість результуючої інформації.

Впровадження персонального комп'ютера в інформаційну сферу й застосування телекомунікаційних засобів зв'язку визначили новий етап розвитку інформаційної технології і, як наслідок, зміну її назви за рахунок приєднання одного із синонімів: “новітня”, “комп'ютерна” чи “сучасна”.

Прикметник “новітня” підкреслює новаторство у тому значенні, що вона істотно змінює зміст різних видів діяльності в організаціях. У поняття “новітньої інформаційної технології” включені також комунікаційні технології, що забезпечують передачу інформації різними традиційним засобами, а саме – через телефон, телеграф, факс, телекомунікації і ін.

У табл. 2 наведено основні риси новітньої інформаційної технології.

Таблиця 2

Основні риси новітньої інформаційної технології

Методологія	Основна ознака	Результат
Принципово нові засоби обробки даних	Вбудовування в технологію управління	Нова технологія комунікацій
Цілісні технологічні системи	Інтеграція функцій фахівців і менеджерів	Нова технологія обробки даних
Цілеспрямовані створення, передача, збереження й відображення даних	Облік закономірностей соціального середовища	Нова технологія прийняття управлінських рішень

Прикметник “комп'ютерна” доводить, що основним технічним засобом її реалізації є комп'ютер.

Варто виділити три основних принципи нової комп'ютерної інформаційної технології:

- інтерактивний (діалоговий) режим роботи з комп'ютером;
- інтегрованість (стикування, взаємозв'язок) з традиційними комп'ютерними програмними продуктами;
- адаптивність до змін постановок задач та гнучкість процесів обробки даних.

Очевидно, більш точним варто вважати все-таки термін “новітня”, а не “нова комп'ютерна інформаційна технологія”, оскільки він відбиває в її структурі не тільки технології, засновані на використанні комп'ютерів, але і технології, засновані на інших технічних засобах, особливо на засобах, що забезпечують телекомунікацію.

Термін, “новітня інформаційна технологія” (НІТ), що з'явився порівняно недавно, поступово починає втрачати слово “нова”, а під “інформаційною технологією” починають розуміти той зміст, що вкладається в НІТ. Надалі для простоти можна опустити прикметник “новітня”, додаючи її зміст терміну “інформаційна технологія”.

Відомо, що реалізація технологічного процесу матеріального виробництва здійснюється за допомогою різних технічних засобів, до яких відносяться: устаткування, верстати, інструменти, конвеєрні лінії і т.п.

За аналогією і для інформаційної технології повинне бути щось подібне. Такими технічними засобами виробництва інформації буде апаратне, програмне і математичне забезпечення цього процесу. За їх допомогою провадиться переробка первинної інформації в інформацію нової якості. Виділимо окремо з цих засобів програмні продукти і назвемо їх інструментарієм, а для більшої чіткості назвемо – програмним інструментарієм інформаційної технології.

Отже, інструментарій інформаційної технології – один чи кілька взаємозалежних програмних продуктів для певного типу комп'ютера, технологія роботи в якому дозволяє досягти поставленої користувачем мети.

Як інструментарій, можна використовувати вже традиційні розповсюджені види програмних продуктів для персонального комп'ютера: текстовий процесор (редактор), настільні видавничі системи, електронні таблиці, системи управління базами даних, електронні записні книжки, електронні календарі, інформаційні системи функціонального призначення (фінансові, бухгалтерські, для маркетингу й ін.), експертні системи і т.д.

Категорія “інформаційна технологія” тісно зв'язана з категорією “інформаційні системи”, що є для неї основним середовищем. На перший погляд може здатися, що визначення поняття “інформаційної технології” й “інформаційної системи” дуже схожі між собою. Однак це не так.

Інформаційна технологія є процесом, що складається з чітко регламентованих правил виконання операцій, дій, етапів різного ступеня складності над даними, що зберігаються в комп'ютерах. *Основна мета інформаційної технології* – у результаті цілеспрямованих дій з переробки первинних даних одержати потрібну для користувача інформацію.

Комп'ютеризована інформаційна система є середовищем, складовими елементами якої є комп'ютери, комп'ютерні мережі, програмні продукти, бази даних, люди, документація, різного роду технічні й програмні засоби зв'язку і т.д. Основна мета інформаційної системи – організація збору, збереження, обробки й передачі інформації. Сучасна інформаційна система є людино-комп'ютерною системою опрацювання інформації.

В той же час реалізація функцій інформаційної системи неможлива без знання орієнтованої на неї інформаційної технології. Хоча, інформаційна технологія може існувати і поза сферою інформаційної системи.

Отже, інформаційна технологія є більш ємним поняттям, що відбиває сучасне уявлення про процеси перетворення інформації. У вмілому сполученні двох інформаційних технологій – управлінської й комп'ютерної – запорука успішної роботи інформаційної системи.

Узагальнюючи вищесказане, доречно запропонувати трохи більш вузькі, ніж уведені раніше, визначення інформаційної системи і технології, реалізованих засобами комп'ютерної техніки, а саме:

Інформаційна технологія – сукупність чітко визначених цілеспрямованих дій персоналу по переробці інформації на комп'ютері.

Інформаційна система – людино-комп'ютерна система для підтримки прийняття рішень і виробництва інформаційних продуктів, система, що використовує комп'ютерну інформаційну технологію.

У виробничій сфері використовуються такі технологічні поняття, як норма, норматив, технологічний процес, технологічна операція і т.п. Подібні поняття можуть застосовуватися й в інформаційній технології.

Отже, технологічний процес обробки інформації представлений у вигляді ієрархічної структури по рівнях:

1-й рівень – етапи, де реалізуються порівняно тривалі технологічні процеси, що складаються з операцій і дій наступних рівнів.

2-й рівень – операції, у результаті виконання яких буде створений конкретний об'єкт в обраній на першому рівні програмному середовищу.

3-й рівень – дії – сукупність стандартних для кожного програмного середовища прийомів роботи, що приводять до виконання поставленої у відповідній операції мети. Кожна дія змінює зміст екрана.

4-й рівень – елементарні операції управління технічними маніпуляторами (наприклад, мишею, клавіатурою).

Необхідно розуміти, що освоєння інформаційної технології і подальше її використання повинні звестися до того, що людина повинна спочатку опанувати набором елементарних операцій, число яких обмежене. З цього обмеженого числа елементарних операцій у різних комбінаціях складається дія, а з дії, також у різних комбінаціях, складаються операції, що визначають той чи інший технологічний етап. Сукупність технологічних етапів утворить технологічний процес (технологію).

Причому технологічний процес не обов'язково має складатися з усіх вище наведених рівнів. Він може починатися з будь-якого рівня і не включати, наприклад, етапи чи операції, а складатися тільки з дій. Для реалізації етапів технологічного процесу можуть використовуватися різні програмні середовища.

Інформаційна технологія, як і будь-яка інша, повинна відповідати наступним вимогам:

- забезпечувати високий ступінь розчленовування всього процесу обробки даних на етапи (фази), операції, дії;
- включати весь набір елементів, потрібних для досягнення поставленої мети;
- бути регулярною.

Етапи, дії, операції технологічного процесу можуть бути стандартизовані й уніфіковані, що дозволить більш ефективно здійснювати цілеспрямоване управління інформаційними процесами.

Існує кілька точок зору на розвиток інформаційних технологій з використанням комп'ютерів, що визначаються різними ознаками розподілу.

Спільним для усіх викладених нижче підходів є те, що з появою персонального комп'ютера почалася новий етап розвитку інформаційної технології. Основною метою стає задоволення персональних інформаційних потреб людини, як для професійної сфери, так і для побутової.

Визначимо основні етапи, види завдань і процеси обробки інформації, а також проблеми, що виникають на шляху інформатизації суспільства.

1-й етап (60-ті роки) – обробка даних в обчислювальних центрах у режимі колективного користування. Визначається проблемою обробки великих обсягів даних в умовах обмежених можливостей апаратних засобів. Основним напрямком розвитку інформаційної технології була автоматизація операційних рутинних дій людини.

2-й етап (до кінця 70-х рр.) пов'язується з поширенням ЕОМ серії ІВМ/360. Проблема цього етапу – відставання програмного забезпечення від рівня розвитку апаратних засобів.

3-й етап (із початку 80-х рр.) – створення інформаційних технологій, спрямованих на вирішення стратегічних завдань. Комп'ютер стає інструментом непрофесійного користувача, а інформаційні системи – засобом підтримки прийняття його рішень. Проблеми – максимізація задоволення потреб користувача й створення відповідного інтерфейсу роботи в телекомунікаціях.

4-й етап (із початку 90-х рр.) – створення сучасної технології міжорганізаційних зв'язків та інформаційних систем.

Проблеми цього етапу дуже численні. Найбільш істотними з них є:

- вироблення угод і встановлення стандартів, протоколів для телекомунікацій;
- організація доступу до стратегічної інформації;
- організація захисту даних.

Комп'ютерні технології мали на кожному етапі розвитку й певні переваги, зокрема:

1-й етап (з початку 60-х рр.) визначається досить ефективною обробкою даних при виконанні рутинних операцій з орієнтацією на централізоване колективне використання ресурсів обчислювальних центрів. Основним критерієм оцінки ефективності створюваних інформаційних систем була різниця між витраченими на розробку і зекономленими в результаті впровадження засобами. Основною проблемою на цьому етапі була психологічна – погана взаємодія користувачів, для яких створювалися інформаційні системи, і розроблювачів. Розходились їхні погляди і розуміння розв'язуваних проблем. Як наслідок цієї проблеми, створювалися системи, які користувачі погано сприймали і, незважаючи на їх досить великі можливості, не використовували повною мірою.

2-й етап (із середини 70-х рр.) пов'язаний з появою персональних комп'ютерів. Змінився підхід до створення інформаційних систем – орієнтація зміщується убік індивідуального користувача для підтримки прийнятих ним рішень. Користувач зацікавлений у проведеній розробці, налагоджується контакт із розроблювачем, виникає взаєморозуміння обох груп фахівців. На цьому етапі використовується як централізована обробка даних, притаманна для першого етапу, так і децентралізована, що базується на вирішенні локальних задач і роботі з локальними базами даних на робочому місці користувача.

3-й етап (із початку 90-х рр.) зв'язаний з поняттям аналізу стратегічних переваг у бізнесі і заснований на досягненнях телекомунікацій розподіленої обробки даних. Інформаційні системи мають на меті не просте збільшення ефективності обробки даних і допомогу керівнику. Відпо-

відні інформаційні технології повинні допомогти організації вистояти в конкурентній боротьбі й одержати перевагу.

Види інструментарію технології за етапами розвитку:

1-й етап (до другої половини XIX в.) – *“ручна”* інформаційна технологія, інструментарій якої складала: перо, чорнильниця, книга. Комунікації здійснювалися ручним способом шляхом переправляння через пошту листів, пакетів, депеш. Основна мета технології – представлення інформації у потрібній формі.

2-й етап (з кінця XIX в.) – *“механічна”* технологія, інструментарій якої складала: друкарська машинка, телефон, диктофон, оснащена більш досконалими засобами доставки пошта. Основна мета технології – представлення інформації у потрібній формі більш зручними засобами.

3-й етап (40 - 60-і рр. XX в.) – *“електрична”* технологія, інструментарій якої складала: великі ЕОМ і відповідне програмне забезпечення, електричні друкарські машинки, ксерокси, портативні диктофони.

Змінюється мета технології. Акцент в інформаційній технології починає переміщатися з форми представлення інформації на формування її змісту.

4-й етап (з початку 70-х рр.) – *“електронна”* технологія, основним інструментарієм якої стають великі ЕОМ і створювані на їхній базі автоматизовані системи управління (АСУ) і інформаційно-пошукові системи (ППС), оснащені широким спектром базових і спеціалізованих програмних комплексів. Центр ваги технології ще більш зміщується на формування змістовної сторони інформації для управлінського середовища різних сфер громадського життя, особливо на організацію аналітичної роботи. Безліч об'єктивних і суб'єктивних факторів не дозволили вирішити поставлені перед новою концепцією інформаційної технології завдання. Однак було набуто досвід формування змістовної сторони управлінської інформації і підготовлено професійну, психологічну і соціальну базу для переходу на новий етап розвитку технології.

5-й етап (із середини 80-х рр.) – *“комп'ютерна”* (“нова”) технологія, основним інструментарієм якої є персональний комп'ютер із широким спектром стандартних програмних продуктів різного призначення. На цьому етапі відбувається процес персоналізації АСУ, що виявляється в створенні систем підтримки прийняття рішень певними фахівцями. Подібні системи мають убудовані елементи аналізу й інтелекту для різних рівнів управління, реалізуються на персональному комп'ютері і використовують телекомунікації. У зв'язку з переходом на мікропроцесорну базу істотним змінам піддаються і технічні засоби побутового, культурного й іншого призначень. Починають широко використовуватися в різних галузях глобальні й локальні комп'ютерні мережі.

Для інформаційних технологій є цілком природним те, що вони застарівають і замінюються новими.

При впровадженні нової інформаційної технології необхідно оцінити ризик відставання від конкурентів у результаті її неминучого старіння згодом, тому що інформаційні продукти, як ніякі інші види матеріальних товарів, мають надзвичайно високу швидкість змінюваності новими видами чи версіями. Періоди змінюваності коливаються від декількох місяців до одного року.

Якщо в процесі впровадження нової інформаційної технології цьому фактору не приділяти належну увагу, можливо, що до моменту завершення переведення фірми на нову інформаційну технологію вона вже застаріє й доведеться вживати заходів до її модернізації. Такі невдачі із впровадженням інформаційної технології звичайно пов'язують із недосконалістю технічних засобів, тоді як основною причиною цього є відсутність чи слабка пропрацьованість методів використання інформаційної технології.

Важливим також є питання методів використання інформаційної технології.

Існують централізована і децентралізована технології обробки інформації.

Централізована обробка інформації на ЕОМ обчислювальних центрів була першою історично сформованою технологією. Створювалися великі обчислювальні центри (ОЦ) колективного користування, оснащені великими ЕОМ (у нашій країні – ЕОМ ЄС). Застосування таких ЕОМ дозволяло обробляти великі масиви вхідних даних й одержувати на цій основі різні види

інформаційної продукції, що потім передавалася користувачам. Такий технологічний процес був обумовлений недостатнім оснащенням обчислювальною технікою підприємств і організацій у минулому столітті.

Методологія централізованої технології обробки інформації мала свої переваги і недоліки, які полягають у наступному:

Переваги:

- можливість звертання користувача до великих масивів інформації у вигляді баз даних і до інформаційної продукції широкої номенклатури;
- порівняна легкість упровадження методологічних рішень щодо розвитку й удосконалюванню інформаційної технології завдяки централізованому їхньому прийняттю.

Недоліки такої методології:

- обмежена відповідальність нижчого персоналу, що не сприяє оперативному одержанню інформації користувачем, тим самим перешкоджаючи правильності вироблення управлінських рішень;
- обмеження можливостей користувача в процесі одержання і використання інформації.

Децентралізована обробка даних пов'язана з появою в 80-х рр. персональних комп'ютерів і розвитком засобів телекомунікацій. Вона дуже істотно потіснила попередню технологію, оскільки дає користувачу широкі можливості в роботі з інформацією і не обмежує його ініціативи.

Переваги такої методології є:

- гнучкість структури, що забезпечує простір ініціативам користувача;
- посилення відповідальності нижчої ланки співробітників;
- зменшення потреби в користуванні центральним комп'ютером і відповідно контролю з боку обчислювального центру;
- більш повна реалізація творчого потенціалу користувача завдяки використанню засобів комп'ютерного зв'язку.

Однак розглянута методологія має свої *недоліки*:

- складність стандартизації через велике число унікальних розробок;
- психологічне неприйняття користувачами стандартів, що рекомендуються обчислювальним центром, і готових програмних продуктів;
- нерівномірність розвитку інформаційних технологій на локальних місцях, що в першу чергу визначається рівнем кваліфікації конкретного працівника.

Описані переваги і недоліки централізованої й децентралізованої інформаційної технології призвели до необхідності дотримуватися лінії розумного застосування і того, і іншого підходу.

Такий підхід назвемо *раціональною методологією*.

У цьому випадку обов'язки розподілятимуться:

- обчислювальний центр повинен відповідати за вироблення спільної стратегії використання інформаційної технології, допомагати користувачам як у роботі, так і в навчанні, установлювати стандарти і визначати політику застосування програмних і технічних засобів;
- персонал, користувачі інформаційної технології, повинен дотримуватись вказівок обчислювального центру, здійснювати розробку своїх локальних систем і технологій відповідно до загального плану організації.

Раціональна методологія використання інформаційної технології дозволить досягти більшої гнучкості, підтримувати спільні стандарти, здійснити сумісність інформаційних локальних продуктів, знизити дублювання діяльності і ін.

При впровадженні інформаційної технології в організації необхідно вибрати одну з двох основних концепцій, що відбиває сформовані точки зору на існуючу структуру організації й роль у ній комп'ютерної обробки даних.

Перша концепція орієнтується на *існуючу* структуру організації. Інформаційна технологія пристосовується до організаційної структури, і відбувається лише модернізація методів роботи. Комунікації розвинені слабо, раціоналізуються тільки робочі місця. Відбувається розподіл функцій між технічними працівниками й фахівцями. Ступінь ризику від упровадження нової ін-

формаційної технології мінімальна, тому що витрати незначні й організаційна структура управлінської системи.

Основний недолік такої стратегії – необхідність безупинних змін форми представлення інформації, пристосованої до конкретних технологічних методів і технічних засобів. Будь-яке оперативне рішення “грузне” на різних етапах інформаційної технології.

До переваг стратегії можна віднести мінімальні ступінь ризику й витрати.

Друга концепція орієнтується на *майбутню* структуру організації. Існуюча структура буде модернізуватися системно. Стратегія припускає максимальний розвиток комунікацій і розробку нових організаційних взаємозв'язків. Продуктивність організаційної структури системи управління зростає, тому що раціонально розподіляються архіви даних, знижується обсяг циркулюючої по системних каналах інформації і досягається збалансованість між розв'язуваними задачами.

До основних її *недоліків* варто віднести:

- істотні витрати на першому етапі, пов'язаному з розробкою загальної концепції й обстеженням усіх підрозділів організаційної структури;
- наявність психологічної напруженості, викликані передбачуваними змінами структури організації і, як наслідок, змінами штатного розкладу і посадових обов'язків.

Перевагами даної стратегії є:

- раціоналізація організаційної структури організації;
- максимальна зайнятість усіх працівників;
- високий професійний рівень;
- інтеграція професійних функцій за рахунок використання комп'ютерних мереж.

Висновки.

Новітня інформаційна технологія в організації повинна бути такою, щоб рівні інформації й підсистеми, що її обробляють, зв'язувалися між собою єдиним масивом інформації. При цьому пред'являються дві вимоги. По-перше, структура системи переробки інформації повинна відповідати розподілу повноважень в організації. По-друге, інформація усередині системи повинна функціонувати так, щоб досить повно відбивати рівню управління.

Отже, потенційні вигоди НІТ щодо стимулювання конкуренції, сприяння розширення виробництва, створення й підтримці економічного зростання та збільшення зайнятості, відкривають значні перспективи. Треба не тільки заохочувати та полегшувати цей процес, але також і якомога повніше реалізувати його економічні, соціальні та культурні переваги.

Отже, сутність ІТ полягає в їх здатності сприяти людям і суспільству у використанні знань та ідей. Інформаційне суспільство, як ми його уявляємо, є таким, що дозволяє людям краще розвинути свій потенціал та реалізовувати свої прагнення. При цьому ІТ повинні слугувати досягненню цілей, які взаємодоповнюються: забезпеченню сталого економічного зростання, підвищенню суспільного добробуту і створення соціальної злагоди. Разом з тим, треба докласти всіх зусиль, аби якнайповніше реалізувати потенціал ІТ у сфері укріплення демократії, більш прозорого та відповідального управління, у захисті прав людини й сприяння збереженню культурного розмаїття, а також у збереженні миру та стабільності у всьому світі. Узгодження цих цілей і вирішення проблем, що виникатимуть, вимагає розробки ефективних національних та міжнародних стратегій.

Інформаційне суспільство для України – все ж здебільшого популярний термін європейських декларацій, ніж реальне явище з чітким змістом. Хоча заради справедливості слід зауважити, що й “інформаційний істеблішмент” країн – авторів поняття досі не дійшов згоди ані щодо форми, ані щодо наповнення такого суспільства. Його прихід пророкують більш як чверть сторіччя.

Для України інформатизація – шлях не лише до європейської інтеграції, але й до економічного добробуту. Власне українська стратегія інформатизації нині розробляється за участі вітчизняних економістів, правників, урядовців, науковців інформаційно-телекомунікаційної галузі, а також підприємців, журналістів, фахівців з ІТ, активістів громадських організацій найрізноманітнішого спрямування, робітників освітянської сфери і просто небайдужих корис-

тувачів мережі. Суспільно значуща робота справді виконується всім суспільством. Вироблення дієвої, ефективної національної стратегії розвитку інформаційного суспільства – найважливіше завдання, що має бути виконане негайно, бо від нього залежать всі наступні, великі й малі, кроки на шляху до глобального інформаційного суспільства.

Використана література

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. – М.: Academia, 1999. – 788 с.
2. Білорус О. Г., Лук'яненко Д. Г. та ін. Глобальні трансформації і стратегії розвитку. – К., 1998. – 416 с.
3. Гейтс Б. Бизнес со скоростью мысли. Изд. 2-е, исправленное. – М.: ЭКСМО-Пресс, 2001. – 480 с.
4. Зернецька О. В. Глобальний розвиток систем масової комунікації і міжнародні відносини. – К.: Освіта, 1999. – 351 с.
5. Иноземцев В. Расколота цивилизация. – М.: Academia, Наука, 1999. – 704 с.
6. Кастельс М. Информационная эпоха. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
7. Марчук С. К. Соціополіс – модель майбутнього суспільства // “День”. – № 156. – 2000.
8. Марчук С. К. Стратегічна орієнтація суспільства – рух на випередження // – К.: Стратегічна панорама. – № 4. – 1999.
9. Марчук Е.К. Украина: новая парадигма прогресса. – К., 2001. – 224 с.
10. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы. – М.: Смысл, 1999. – 425 с.
11. Стюарт Т. Богатство от ума. – Минск: Парадокс, 1998.
12. Тапскотт Д. Электронно-цифровое общество. – К: ЮТ Пресс, М.: Рефл-бук, 1999. – 408 с.
13. Тоффлер Э. Третья волна. – М.: АСТ, 1999.

УДК 354:681.3

К. БЕЛЯКОВ, кандидат юридичних наук

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОЇ ПРОГРАМИ “ЕЛЕКТРОННА УКРАЇНА”

Анотація. Досліджуються недоліки проекту Закону України “Про Загальнодержавну програму “Електронна Україна” на 2005 – 2012 роки”.

Необхідно визнати, що незважаючи на високі темпи розвитку інформаційних технологій в останнє десятиліття, Україна не змогла забезпечити скорочення розриву з промислово-розвинутих країнами в рівні інформатизації економіки і суспільства. Почасти таке становище пояснюється загальноекономічними причинами (затяжною кризою в економіці, низьким рівнем матеріального добробут більшості населення і т. ін.). Разом з тим, недостатній рівень інформатизації в Україні визначається цілим рядом факторів, що створюють штучні перешкоди для її прискорення, широкого впровадження й ефективного використання та розвитку вітчизняного сектора інформаційних технологій у державному і недержавному секторах економіки. Це, перш за все, ще недосконала (неповна і застаріла) нормативно-правова база, недостатній розвиток сучасних інформаційних технологій (ІТ) в галузі державного управління, який створює бар'єри для прискореного їх поширення в іншій частині економіки і суспільства, неготовність органів влади всіх рівнів до застосування ефективних технологій управління й організації взаємодії із громадянами та іншими суб'єктами суспільства.

До негативних факторів процесу інформатизації відносяться також витратний характер існуючої практики використання бюджетних коштів, не спроможній стимулювати ефективне повернення інвестицій, що виділяються на реалізацію програм інформатизації та недостатня увага до рівня підготовки кадрів як в галузі створення, так і в галузі використання ІТ.

Свою лепту вносять також бар'єри на шляху входження національних підприємств інформаційного сектора на внутрішній український і світовий ринки через зайву зарегульованість економічної діяльності, вимог обов'язкової, часто зайвої, сертифікації і ліцензування видів діяльності, вузьке розуміння ролі і можливостей, низька інформаційна культура, високий рівень монополізації в галузі інфраструктури телекомунікацій, що приводить до відсутності належного регулювання, до неринкових перекосів у тарифній політиці.

Певною спробою подолання перелічених недоліків на національному рівні є проект загальнодержавної програми “Електронна Україна” на 2005–2012 роки (реєстр. № 5414), розроблений Держкомзв'язку України на виконання постанови Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2002 року № 1302 “Про заходи щодо подальшого забезпечення відкритості у діяльності органів виконавчої влади” та внесений Кабінетом Міністрів України на розгляд Верховної Ради України.

Згідно закону, проект наданої цільової програми пройшов обов'язкову державну експертизу у Головному науково-експертному управлінні Апарату Верховної Ради України [1].

Наданий висновок містить декілька, на наш погляд, вагомих зауваження як редакційного, так й змістовного характеру:

1) структура проекту програми не в повній мірі відповідає вимогам статті 9 Закону України “Про державні цільові програми”;

2) цілі програми сформульовані недостатньо чітко, внаслідок чого перевірка їх досягнень ускладнюється;

3) надані документи не дають чіткого уявлення про кінцевий результат кожного із передбачених завдань;

4) не визначаються проблеми фінансування обумовлені низькими обсягами фактичного фінансування подібних програм в межах Національної програми інформатизації за останні роки;

5) запропоноване скасування норм закону про Національну програму інформатизації щодо трирічного періоду планування завдань інформатизації (зміни до ст. 9, 11, 13, 22) не є аргументованим з боку авторів та на думку Головного науково-експертного управління, не потребує зміни.

Незважаючи на перелічені зауваження робиться висновок про те, що з урахуванням висловлених зауважень і пропозицій, законопроект, може бути взятий за основу. Таку думку підтримує й Комітет Верховної Ради України з питань будівництва, транспорту, житлово-комунального господарства і зв'язку (засідання від 20.10.2004 р.) зазначаючи при цьому, що фінансування запропонованої програми має здійснюватися за рахунок коштів, які виділяються на її реалізацію, починаючи чомусь лише тільки з 2006 року.

На наш погляд наведений вище перелік зауважень не тільки можна підтримати, а й продовжити, на сам перед виходячи із самого тексту висновку Головному науково-експертному управлінні Апарату Верховної Ради України.

Так авторами висновку, посилаючись на Закон України “Про Національну програму інформатизації” та низку спеціальних законів, зазначається, що “... створення нормативно-правової бази у сфері інформаційних технологій знаходиться в стадії завершення ...”.

Однак, на нашу думку, це далеко не так. Як зазначалося вище, саме недосконалість національної нормативно-правової база є одним із факторів, що створюють штучні перешкоди для прискорення процесу інформатизації, широкого впровадження й ефективного використання та розвитку вітчизняного сектора інформаційних технологій у економіці України. Доречі, прийняття де які з перелічених у висновку законопроектів на сьогодні роками гальмується (наприклад проект закону “Про захист персональних даних”) та навіть відхилено (наприклад закон “Про діяльність у сфері інформатизації”, “Про внесення змін до Закону України “Про захист інформації в автоматизованих системах”, “Про електронну торгівлю”, “Про завдання Національної програми інформатизації на 2003–2005 рр.”). При цьому, більшість рішень про доопрацювання чи відхилення базується на тому, що їх зміст перетинається або вже втратили актуальність [2; 3].

У висновку також відзначається, що “... З огляду на високу динаміку змін, які відбуваються у сфері розробки та впровадження сучасних інформаційних технологій, про що свідчить світовий досвід, основною рисою закону про Національну програму інформатизації є вимога її постій-

ного оновлення”. І далі – “... діюча норма закону відповідає світовому досвіду і, на думку Головного науково-експертного управління, не потребує зміни”. Таким чином з тексту висновку незрозуміло потребує, чи не потребує змін системоутворюючий законодавчий акт в галузі інформатизації країни, яким саме і є Закон України “Про Національну програму інформатизації”.

З одного боку, ми є прихильниками першої тези, тези про необхідність постійного (аргументованого) оновлення Національної програми, що розглядається, але з іншого – не змінами та доповненнями до неї, тим більш такими як пропонуються у проекті “Електронна Україна”, а розробкою Концепції реформування інформаційного законодавства України з орієнтацією на створення та подальше прийняття кодифікованого законодавчого акту у сфері інформаційних відносин – Основ Кодексу України про інформацію.

Доречи роботи по розробці передбачених у переліку завдань (проектів), що підлягають виконанню за наявності фінансування у складі окремих галузевих та регіональних програм, який є складовою частиною проекту Загальнодержавної програми “Електронна Україна” [4] проектів Концепції розвитку законодавства у сфері інформаційно-телекомунікаційних технологій та Інформаційного кодексу України ведуться ініціативною групою вітчизняних науковців ще з 2000 року¹. Тобто проектом Загальнодержавної програми, що розглядається, такі заходи плануються, але не в її межах, а якихось незапланованих на сьогодні галузевих та регіональних програм без виділення коштів. Проте перелік завдань (проектів) за напрямками з орієнтовними обсягами фінансування з державного бюджету [5] (тобто кошторис програми “Електронна Україна”) у частині створення нормативно-правової бази в сфері інформаційно-телекомунікаційних технологій, передбачає розробку:

- проектів державних стандартів та інших нормативних документів з питань криптографічного захисту інформації та електронного цифрового підпису;
- проектів державних стандартів (гармонізованих з відповідними стандартами ISO) з питань програмного забезпечення та системного документування;
- Концепції загальнодержавної системи запобігання кіберзлочинам і здійснити першочергові заходи із створення цієї системи.

У цьому ж переліку передбачено навіть “визначити вимоги до змісту інформації медичного характеру, яка розміщується на веб-сайтах установ та організацій”. Кошторис лише на зазначені завдання на першому етапі програми (2005–2007 рр.) складає аж 7,3 млн. гривень.

Але, виконання другого із завдань (розробка проектів державних стандартів з питань програмного забезпечення та системного документування), як доречи й багато з інших передбачених завдань², було заплановано Розпорядженням Кабінету міністрів України ще у Переліку завдань (проектів) Національної програми інформатизації на 2004 рік (ч. 1, п.2 було заплановано виділення лише 50 тис. грн.).

Щодо Концепції загальнодержавної системи запобігання кіберзлочинам (третє завдання програми), то, на наш погляд, вона повинна розглядатися як складова Концепції реформування інформаційного законодавства України та розроблятися саме в її межах. Крім того, проект Концепції з цього напрямку, але за іншим визначенням, також як й попередньої, вже давно розроблений (доречи на громадських засадах і ентузіазмі окремих фахівців) [7].

Далі з тексту переліку завдань другого етапу виконання програми можна зробити висновок, що до 2008 року правова основа інформатизації буде вже створена. Виникає логічне питання – яким чином, якщо першочергові завдання в програмі стали другорядними?

На завершення зауважимо, що викликає певний подів та сумнів назва програми – “Електронна Україна”, яка, на наш погляд, є не тільки неактуальною, а й некоректною.

¹ – Рішенням засідання Урядової комісії з питань аналітичного забезпечення органів виконавчої влади від 6 жовтня 2000 року прийнято за основу, розроблений ініціативною групою науковців, проект Концепції реформування законодавства України у сфері суспільних інформаційних відносин. На виконання рішення Комісії матеріали щодо Концепції розміщуються в мережі Інтернет для обговорення науковою громадськістю та фахівцями в різних галузях суспільних відносин щодо інформації [6].

² – Мається на увазі, наприклад, проект Закону України “Про електронний цифровий підпис” [10].

По-перше, в наукових колах існує думка щодо поділення процесу інформатизації суспільства на певні етапи – електронізацію, комп’ютеризацію, медіодизацію та, нарешті, інтелектуалізацію [8. – С. 33–35; 9. – С. 35–38]. Що правда ці етапи тісно пов’язані, тому визначення їх меж можливе лише умовно. За такою класифікацією наша країна знаходиться у стані комп’ютеризації та на початковому етапі медіодизації. Саме тому говорити про “Електронну Україну”, тобто про електронізацію в нашій країні, навіть у переносному розумінні, сьогодні, вже як мінімум неактуальною.

По-друге, цільова програма практично з цією назвою вже була створена на рівні Федерації у Російській ще у 2001 році [11], що правда теж без врахування першого зауваження. На наш погляд, при розробці законодавчих актів взагалі треба уникати “літературних вільностей”, а в разі їх застосування, бачиться, що в українській мові знайшлось би більш вразливі вирази, щоб висловити закладені у програмі думку та національні шляхи до інформаційного суспільства. Інша справа – назва автоматизованої інформаційної системи³. Саме тому назва, що розглядається є некоректною.

Що ж до Російської програми, то бачиться, що крім копіювання визначень у “старшого” брата є чому повчитися. Але ж Федеральна програма Росії, на відміну від опанованої, більш розширена, зрозуміла зацікавленим споживачам, більш глобальна та менш технократична. Крім того, в Росії програма була надана для обговорення як у ЗМІ, та й у Інтернеті, що надало, на відміну від нашої (української) доступність і прозорість. Щодо останньої, то її ще треба пошукати по інформаційних правових базах.

Таким чином, на нашу думку, законопроект, що розглядається, чекає така ж участь, як й багато інших проектів у сфері інформаційних відносин в Україні, як засіб державного управління цією галуззю [12]. Однак не можна з повною впевненістю стверджувати, що розробкою і прийняттям згаданих законів держава цілком визначилася у своїй інформаційній політиці. Наявні спроби написання концепцій і програм лише частково вирішують проблему, тому що інформаційна сфера формується не стільки державою, скільки ринком. Історія українського інформаційного ринку служить цьому підтвердженням.

Використана література

1. Проект Закону “Про Загальнодержавну програму “Електронна Україна” на 2005–2012 роки. Висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України від 14.06.2004 на // Верховна Рада України: законопроекти, 4.12.2004 р. // www.gska2.rada.gov.ua:7777/pls/zweb/webproc34?id=&pf3511=17852&pf35401=53684.

2. Проект Закону України “Про електронну торгівлю”. Висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України від 3.04.2003 на // Верховна Рада України: законопроекти, 4.12.2004 р. // www.gska2.rada.gov.ua:7777/pls/zweb/webproc34?id=&pf3511=14256&pf35401=33264.

3. Постанова Верховної Ради України від 21.10.2004 № 2106-IV “Про скасування рішення Верховної Ради України про прийняття за основу проекту Постанови Верховної Ради України про затвердження Завдань Національної програми інформатизації на 2003–2005 роки // Верховна Рада України: законодавство України, 4.12.2004 р. // www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi).

4. Проект Закону України “Про Загальнодержавну програму “Електронна Україна” на 2005–2012 роки. Додаток 2: “Перелік завдань (проектів), що підлягають виконанню за наявності фінансування у складі окремих галузевих та регіональних програм” // Верховна Рада України: законопроекти, 4.12.2004 р. // www.gska2.rada.gov.ua:7777/pls/zweb/webproc34?id=&pf3511=17852&pf35401=51041.

5. Проект Закону України “Про Загальнодержавну програму “Електронна Україна” на 2005–2012 роки. Додаток 1: “Перелік завдань (проектів), що підлягають виконанню за наявності фінансування у складі окремих галузевих та регіональних програм” // Верховна Рада України: законопроекти, 4.12.2004 р. // www.gska2.rada.gov.ua:7777/pls/zweb/webproc34?id=&pf3511=17852&pf35401=51039.

³ – Йдеться про автоматизовану інформаційну систему “Електронний уряд”, що знаходиться на стадії створення в Україні [13].

6. Проект Концепції реформування законодавства України у сфері суспільних інформаційних відносин // Міжвідомчий науково-дослідний центр з проблем боротьби з організованою злочинністю, 6 грудня 2004 р. // www.mndc.naiu.kiev.ua/KONC/ceber.htm.

7. Проект Концепції стратегії і тактики реалізації державної політики щодо боротьби з кіберзлочинністю в Україні // Міжвідомчий науково-дослідний центр з проблем боротьби з організованою злочинністю, 6 грудня 2004 р. // www.mndc.naiu.kiev.ua/KONC/ceber.htm.

8. Ракитов А. И. Философия компьютерной революции. – М.: Политиздат, 1991.

9. Беляков К. И. Управление и право в период информатизации: Монография. – К.: Изд-во. “КВІЦ”, 2001.

11. Федеральная целевая программа “Электронная Россия 2001–2010” // Нефоскоп: документи, 5.07.2001 г. // www.netoscope.ru/docs/2001/07/05/2766.html.

12. Беляков К.И. Організаційно-правові проблеми формування державної інформаційної політики України // Право України. – К., – 2004. – № 10. – С. 16–19.

13. Постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2003 № 208 “Про заходи щодо створення електронної інформаційної системи “Електронний Уряд” // Верховна Рада України: законодавство України, 4.12.2004 р. // www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi.

УДК 681.3:342.9(075.8)

О. БАЗАНОВ, науковий співробітник

Ю. БАЗАНОВ, провідний науковий співробітник

В. БРИЖКО, кандидат юридичних наук

М. ШВЕЦЬ, член-кореспондент АПрН України, професор,
НДЦ правової інформатики АПрН України

ДО ПРИНЦИПІВ СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ ПОРІВНЯННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЗАКОНОДАВСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Анотація. Розглядається питання створення системи порівняння законодавства України та законодавства ЄС на базі програмних модулів, зокрема, за допомогою модулю порівняльного аналізу нормативно-правових документів під назвою “матриця інформаційного законодавства”

Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу (ЄС) є пріоритетною складовою процесу інтеграції України в ЄС та передбачена рядом нормативно-правових актів України [1].

На першому етапі виконання програми необхідно разом з іншими заходами здійснити порівняльно-правове дослідження відповідності законодавства України законодавству ЄС у пріоритетних сферах.

Законодавство держави складає великий масив нормативно-правових актів. Порівняльний аналіз їх з актами країн ЄС може зайняти дуже багато часу, якщо це здійснюється традиційними методами та засобами. Щоб скоротити час відпрацювання документів і збільшити ефективність роботи фахівців в нормотворчій діяльності необхідно залучення сучасних інформаційних технологій.

Для виконання порівняльного аналізу ідентичних законодавчих положень різних країн необхідно перш за все виконати наступні дії:

- вибрати ключові поняття і терміни;
- виконати пошук збігів та розходжень у словосполученнях;
- проаналізувати необхідність внесення чи виключення тих чи інших положень в нормативно-правових актах;
- сформулювати цілі правових норм та згрупувати їх за тематичними напрямками, здійснити

пошук відповідних актів в базах даних країн ЄС;

- у разі необхідності розробити нові законопроекти.

Програма, що реалізована в матриці інформаційного законодавства – зручний інструмент для виконання порівняльного аналізу нормативних актів інформаційної сфері. Її можна використовувати також для створення іншої матриці щодо іншого законодавства. Проте, вона має стати ключовим елементом єдиної структури проведення порівняльного аналізу.

Матриця складається з переліку назв провідних європейських країн та основних об’єктів правового впорядкування суспільних інформаційних відносин [2].

Процес проведення порівняльного аналізу виконується за допомогою певної кількості програмних блоків (модулів), які пов’язані між собою. Загальний вигляд функціональної схеми, де наведені програмні блоки та їх зв’язки, подається на Рис. 1.

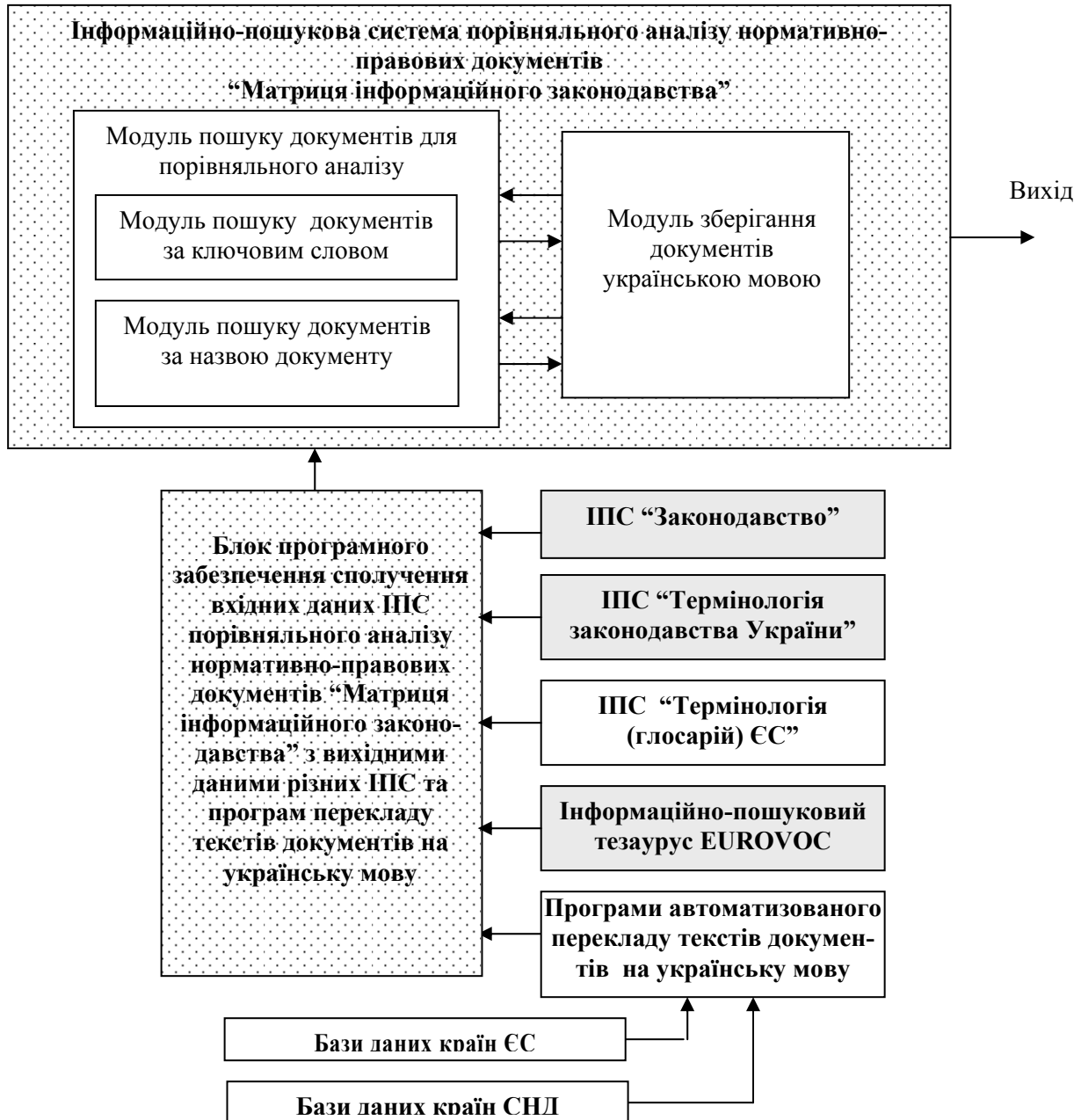

Рис. 1.

Одним з центральних блоків цієї схеми є модуль з назвою “Інформаційно-пошукова система порівняльного аналізу нормативно-правових документів “Матриця інформаційного законодавства”. Він складається з двох модулів: перший модуль під назвою “Модуль зберігання доку-

ментів українською мовою”, який є базою даних всіх документів, що потрапили в поле зору фахівців, які розглядають якусь певну порівняльну тематику, та другий модуль “Модуль пошуку документів для порівняльного аналізу”.

Всі інші блоки, що наведені в схемі, виконують роль допоміжних і забезпечують роботу центрального блоку. Вони існують в комп’ютеризованій інформаційно-аналітичній системі Верховної Ради України [3]. Розглянемо більш детально всі блоки і з’ясуємо яку інформацію можна отримати з їх допомогою.

Інформаційно-пошукова система (ІПС) “Законодавство”. Це основна система, яка дозволяє отримати повні, точні, коректовані з останніми правками документи, що видаються в Україні. Система дозволяє одержати не тільки закони, що затверджені Верховною Радою, а й документи, які складають основу для виконання законів, підзаконні акти будь-яких установ та відомств, починаючи з Президента та Кабінету Міністрів України.

ІПС “Термінологія законодавства України”. Будь-яка робота, що пов’язана зі створенням нових законів, чи аналізом існуючих, починається з визначення основних термінів, понять. Необхідно дізнатися, в якому колі мовних словосполучень існує тема, що розглядається фахівцем.

ІПС “Термінологія (госарій) ЄС”. Якщо фахівець володіє іноземною мовою, чи скористався словником, то є можливість перевірити термін чи поняття на предмет наявності їх в офіційних виданнях ЄС.

Інформаційно-пошуковий тезаурус EUROVOC. Створений для індексування документів та виконання машинного пошуку різними мовами [4]. Допомогає у визначенні предметної суті документів, вибору термінів, сукупність яких стисло передає зміст, зазначення відношень між поняттями, що надані цими термінами. Традиційно при написанні документів автори вільно використовують засоби природної мови. Водночас людина, яка бажає знайти певний документ, може зіткнутися з труднощами, пов’язаними з тим, що одне й те саме поняття може бути виражене низкою синонімів або понять, які частково збігаються, один і той же термін може мати різні значення. Використання тезаурусу виключає багатозначність та надає можливість користувачеві отримати загальну інформацію про термінологічний апарат та структуру предметної області, що його цікавить.

Програми автоматизованого перекладу текстів документів на українську мову. Існують різні програми які виконують переклад текстів з європейських мов на російську мову (Promt XT, Socrat тощо). Після використання цих програм можна перекладати тексти з російської мови на українську за допомогою програми Плай. Нещодавно з’явилась нова програма Pragma за допомогою якої є можливість перекладати тексти з англійської мови на українську. Проте на сьогодні програми машинного перекладу працюють незадовільно, що породжує багато труднощів. В більшості випадків переклад здійснюється дослівно, не враховуються лінгвістичні відмінності кожної мови. Словники цих програм не використовують знання перекладачів, які закладені в ІПТ EUROVOC.

Бази даних країн ЄС, Європи та СНД. Це різні сховища інформації, в яких можна отримати тексти документів на мові їх видання. Сховищами інформації можуть бути будь-які бази даних на електронних накопичувачах, електронні носії, книги, журнали та інше. Роботи, що пов’язані з використанням автоматизованих засобів, потребують первинних документів в електронному вигляді.

Для виконання порівняльного аналізу пропонуємо наступний алгоритм пошуку документів країн Європи та країн СНД за допомогою автоматизованих систем. Послідовність операцій, які потребують виконання, надана на Рис. 2.

На першому етапі користувач формулює термін, ключове слово чи поняття. Це необхідно виконати для того щоб окреслити область, коло понять відносно яких буде виконуватись аналіз. В електронному вигляді цей запит надсилається до ІПС “Термінологія законодавства України”. На даному етапі користувач уточнює свій запит відповідно до мовних вимог законодавства України. Далі користувач звертається до україномовного ІПТ EUROVOC. Після обробки запиту на виході з’являється точний, оброблений сучасними лінгвістичними засобами переклад поняття, яке цікавить фахівця. Маючи перекладений термін чи поняття, якщо є сумніви, користувач може звернутися за уточненням до ІПС “Термінологія (госарій) ЄС”.

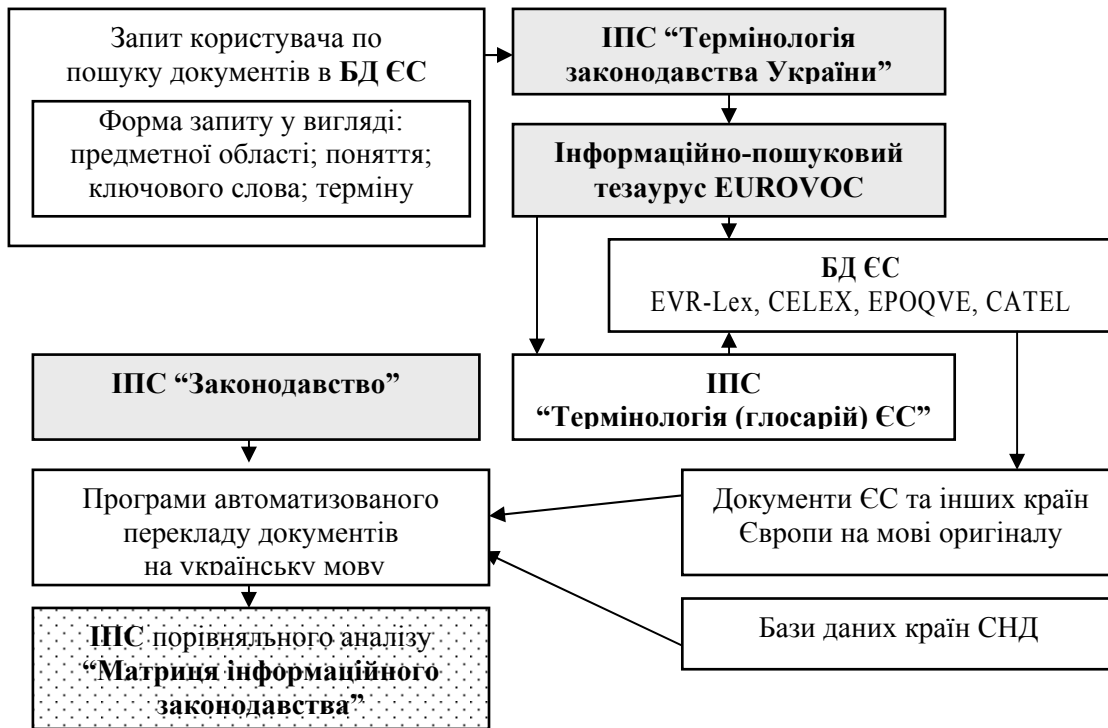

Рис. 2

Після цього пошук документів здійснюється в інформаційно-пошукових базах даних Європейського Союзу EVR-Lex, CELEX, EPOQVE, CATEL [5] та ін. В результаті пошуку в цих базах користувач отримує перелік документів, які містять в своїй текстовій частині надане поняття. Проаналізувавши перелік документів користувач відбирає потрібні йому документи і надсилає їх до програм автоматизованого перекладу документів на українську мову.

Всі перекладені документи ЄС в електронному вигляді українською мовою надсилаються до інформаційно-пошукової системи порівняльного аналізу нормативно-правових документів.

Таким же чином виконується пошук документів, що містяться в базах даних країн СНД.

З бази даних ІПС “Законодавство” до системи порівняльного аналізу надсилаються нормативно-правові документи, які створені і діють на території України. Пошук та відбір цих документів здійснює користувач який виконує функції аналізу.

Для повнішого усвідомлення того, які виконуються операції в ІПС порівняльного аналізу, ця програма отримала назву “Матриця інформаційного законодавства” (Рис. 3).

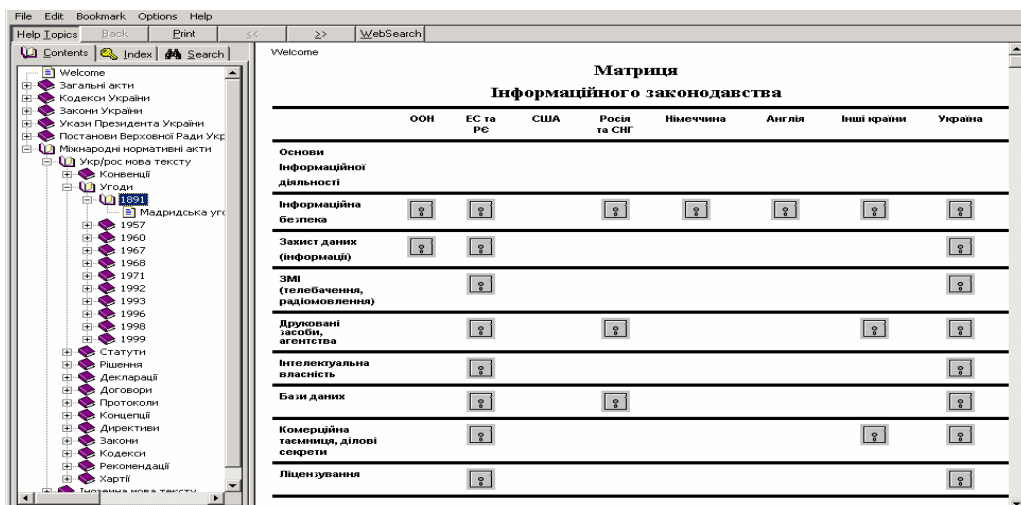

Рис. 3

Програма “Матриця інформаційного законодавства” була створена на основі програми HELP, відомої програми для користувачів комп’ютерної техніки. Цим забезпечено простоту в навчанні користувачів засобам роботи з програмним продуктом.

Програма являє собою базу даних, у якій зосереджені різні законодавчі акти. Перевагою цього варіанта бази даних є те, що в даному конкретному випадку є можливість обробляти текстову інформацію.

У лівій частині вікна надане ієрархічне дерево з основними розділами назв законодавчих актів (Рис. 3). За допомогою “мишки” і курсору є можливість відшукати назву документа, який необхідно прочитати. У тому випадку коли документ знайдений, для його прочитання потрібно навести курсор на назву документа та натиснути на ліву клавішу “мишки”. В правому вікні з’явиться текст документа. За допомогою лінійки прокрутки в правій частині вікна можна відшукати будь-який розділ або частку цього документу. За бажанням цей документ, чи його частина може бути перенесена до будь-якого текстового редактору, який розуміє кодировку літер текстів Microsoft Office.

У верхній частині ієрархічної структури є сторінка “Welcome” (Запрошення). Якщо натиснути лівою клавішею “мишки” на цій назві, в лівому вікні з’явиться “Матриця інформаційного законодавства”, що розміщена на цій сторінці.

В лівій колонці цієї матриці надані питання, по яких Ви бажаєте провести аналіз законодавчої бази. У верхньому горизонтальному рядку наведені союзи, країни, законодавчі акти яких наявні в базі даних.

На перетинанні цих рядків і колонки лівої частини в таблиці є кнопки. При наведенні курсору на кнопку і натисканні лівої клавіші “мишки” можна побачити у віконці, що з’явилося, перелік документів в яких є посилання на теми, які зазначені в лівій колонці таблиці (Рис. 4).

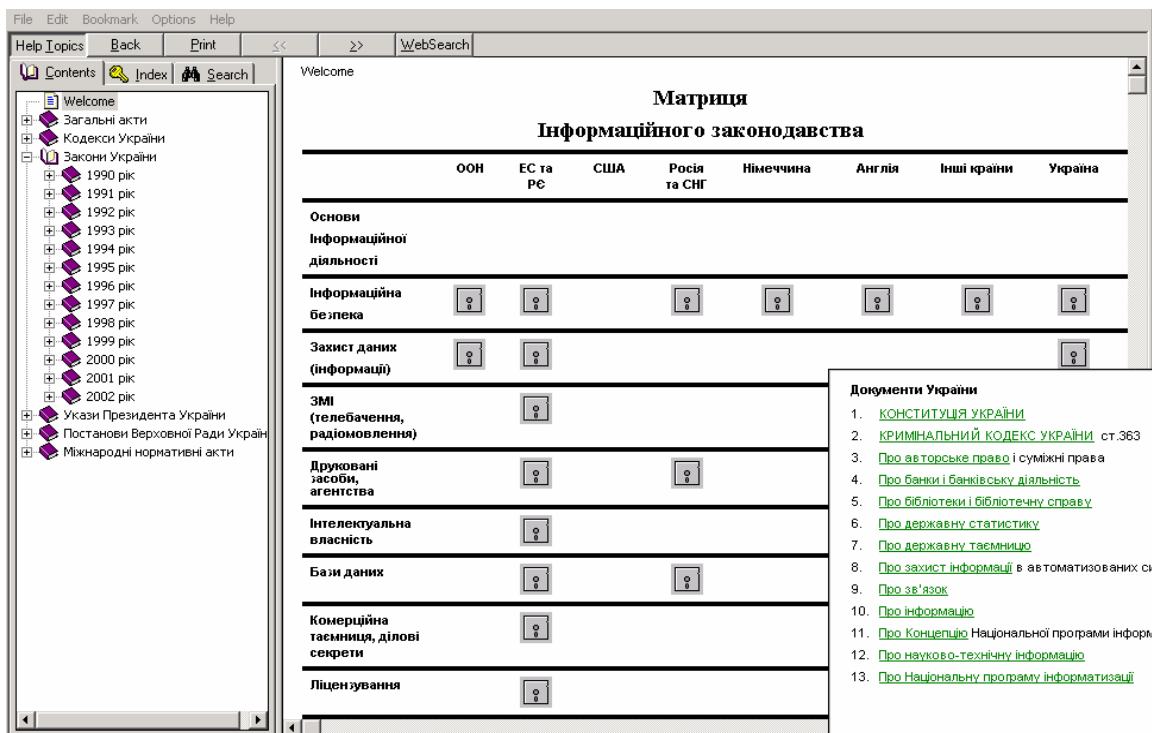

Рис. 4

Для ознайомлення з будь-яким з наданих документів достатньо навести курсор на назву документу. При правильному наведенні з’явиться рука з вказівним пальцем. Після натискання на ліву клавішу “мишки” у вікні з’явиться потрібний документ. У лівій частині екрану в місці

відображення ієрархічного дерева можна побачити, в якій частині цього дерева знаходиться знайдений документ (Рис. 5).

У верхній частині ієрархічної структури є сторінка “Welcome”. Якщо натиснути лівою клавішею “мишки” на цю назву, в лівому вікні з’явиться “Матриця інформаційного законодавства”, що розміщена на цій сторінці (Рис. 3).

У лівій колонці цієї матриці визначені питання з яких можна провести аналіз законодавчої бази.

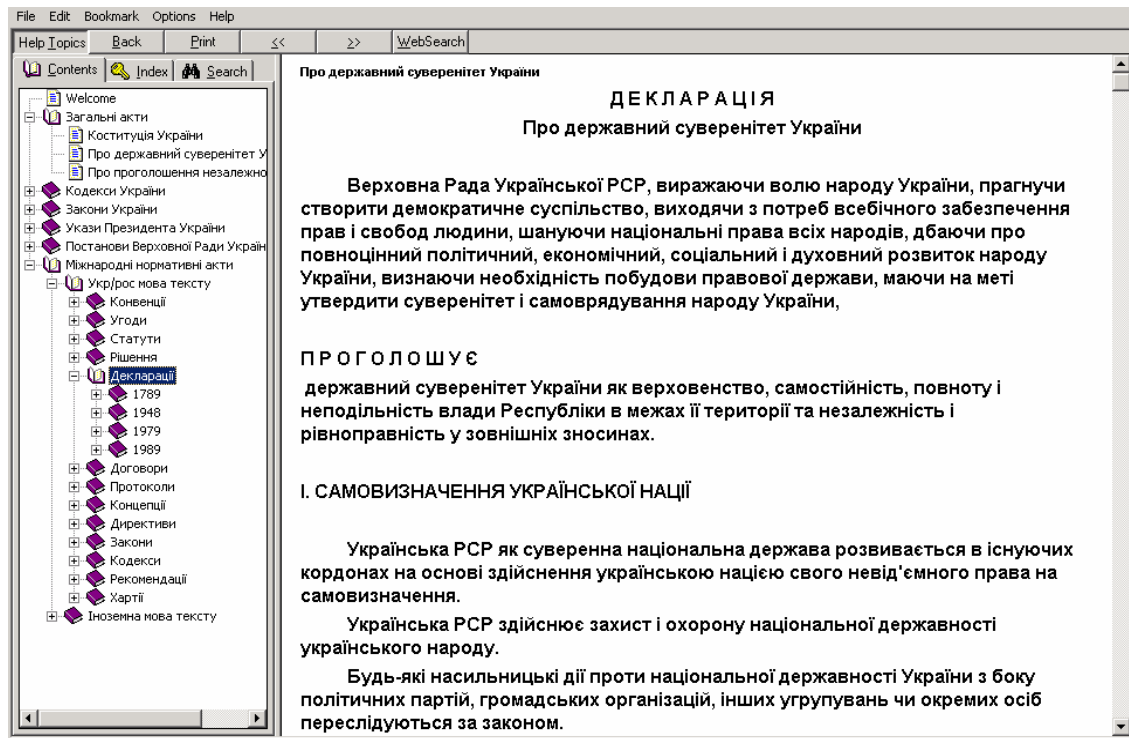

Рис. 5

На перетинанні цього рядка і колонки лівої частини в таблиці є кнопки. При наведенні курсору на кнопку і натисканні лівої клавіші “мишки” можна побачити у віконці, що з’явилося, перелік документів у яких є посилання на теми, зазначені в лівій колонці таблиці (Рис. 5). Для ознайомлення з будь-яким з наданих документів достатньо навести курсор на назву документу. При правильному наведенні з’явиться рука з вказівним пальцем. Після натискання на ліву клавішу “мишки” у вікні з’явиться потрібний документ. У лівій частині екрану в місці відображення ієрархічного дерева можна побачити, в якій частині цього дерева знаходиться знайдений документ.

Таким чином відбувається пошук документа якщо відома його назва, до якої країни чи союзу він належить, в якому році прийнятий законодавцем.

Програма дозволяє виконувати пошук документів за ключовими словами. Для цього потрібно перейти до режиму пошуку (Search) (Рис. 6).

У верхньому віконці набирається за допомогою клавіатури ключове слово. В нижньому віконці з’являється перелік документів, де можна зустріти ключове слово. При наведенні курсору на назву потрібного документу і натисканні лівої клавіші “мишки” в правому вікні з’явиться текст документу. При здійсненні “прокрутки” документу можна відшукати ключове слово, яке було задано, і прочитати текст, де це ключове слово присутнє.

Таким чином фахівець може оперативнo провести аналіз будь-якої групи документів, виявити схожість чи розбіжності в тлумаченні різних понять, термінів.

ПІС порівняльного аналізу “Матриця інформаційного законодавства” зручна в роботі і нескладна для освоєння. Роботу з програмою може легко освоїти користувач, який має невеликий

досвід роботи з комп’ютером. Програма має деякі відмінності, що дозволяють спростити користувачу виконання деяких пошуків. Так, деякі документи мають між собою зв’язок швидкого переходу від одного документа до іншого. Якщо в тексті документа є слово чи речення, що підкреслені прямою лінією, то при наведенні курсору на підкреслене місце і натисненні лівої клавіші “мишки” у віконці миттєво з’явиться текст.

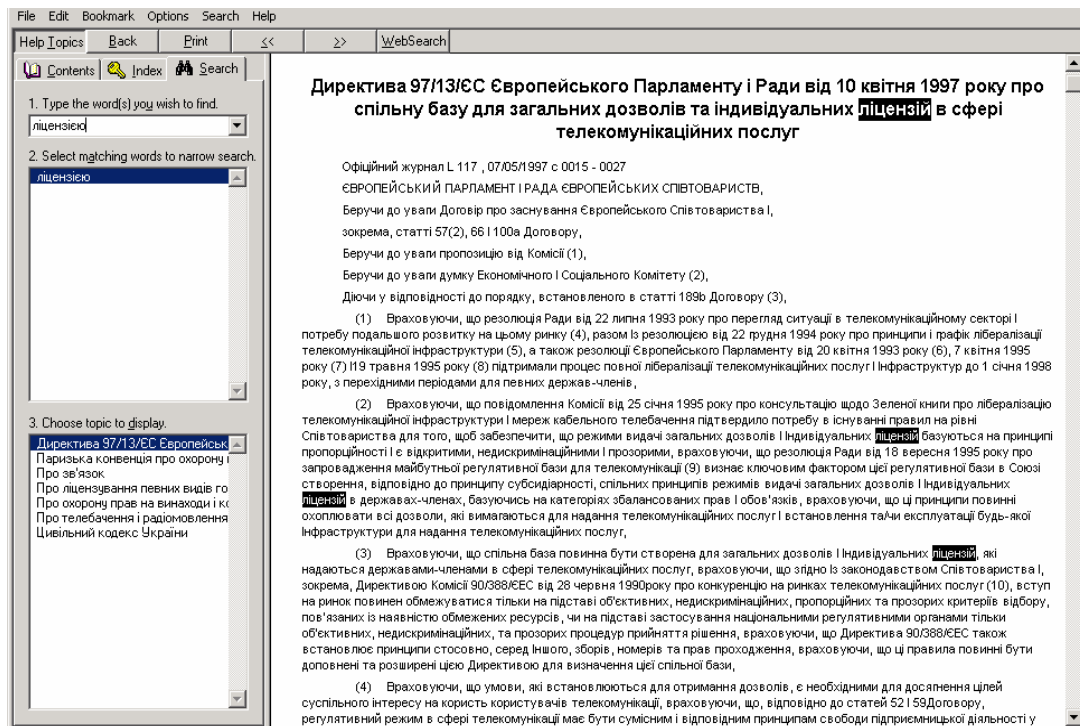

Рис. 6

Автоматизація процесу аналізу законотворчої діяльності вимагає часу і має свої складності. Для забезпечення послідовного виконання всіх операцій необхідно продовжити роботи фахівців-програмістів по створенню певного набору програм, що зазначені на Рис. 1. Зараз існують і працюють основні блоки, проте є потреба узгодити блоки між собою, створити такі програми які забезпечать “розуміння” блоками.

Продовження робіт у зазначеному напрямі дозволяє сподіватися, що в недалекому майбутньому фахівці в області законотворчої діяльності зможуть ефективно працювати по виконанню завдань порівняльного аналізу нормативно-правових документів, виконуючи вимоги законодавця щодо гармонізації нашого законодавства і законодавства ЄС.

Використана література

1. До питання адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу // Правова інформатика. – 2004, – № 2. – С. 58–63.
2. Ю. Базанов, М. Швець. До питання створення матриці для порівняння інформаційного законодавства // Правова інформатика. – 2004, – №2. – С. 28–33.
3. М. Швець. Методи і засоби інформатики у вирішенні проблем гармонізації законодавства України з європейським правом // Правова інформатика. – 2004, – № 3. – С. 5–7.
4. М. Швець, О. Копиленко, М. Міщенко та ін. Тезаурус EUROVOC: Посібник / За ред. академіка НАН України В. Я. Тація та академіка АПН України В. О. Зайчука. – К.: Парламентське видавництво, 2004.
5. С.Дорогих. Українська версія інформаційно-пошукового тезауруса EUROVOC // Правова інформатика. – 2004, – № 2. – С. 63–76.

УДК: 004.4

В. ХАХАНОВСЬКИЙ, кандидат юридичних наук, доцент
А. ТОНЕВИЦЬКИЙ, викладач НАВС України

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВІЛЬНОГО ТА ПРОПРІЕТАРНОГО КОМП'ЮТЕРНОГО ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Анотація. Щодо правової регламентації комп'ютерного програмного забезпечення.

Сьогодні в Україні не існує чіткої правової регламентації щодо використання комп'ютерного програмного забезпечення (ПЗ), зокрема, його легалізації та ліцензування. Це, в свою чергу, породжує комплекс проблем, з якими стикаються як юридичні, так і фізичні особи. Одним з нормативно-правових документів, де розглянуті питання вирішення цих проблем, є розпорядження Кабінету Міністрів України “Про затвердження концепції легалізації програмного забезпечення і боротьби з нелегальним його використанням” [1].

Згідно цього документу, для створення ефективного правового економічного механізму функціонування ринку ПЗ треба, зокрема:

- заборонити його незаконне установлення та використання;
- розробити державні стандарти у сфері інформаційних технологій;
- розв'язати проблему забезпечення кадрами;
- створити в системі МВС України спеціальні підрозділи з питань боротьби з правопорушеннями у сфері інтелектуальної власності;
- створити Національний електронний реєстр виробників і розповсюджувачів ПЗ і навчальних програм;
- привести законодавство щодо об'єктів авторського права і суміжних прав у відповідність з міжнародними нормами;
- налагодити тісніше співробітництво з міжнародними організаціями, що захищають інтереси власників програмного забезпечення.

Однак, значною проблемою в державі є використання контрафактного ПЗ, що призводить, зокрема, до введення санкцій щодо експорту національної продукції. Крім того, на внутрішньому ринку з'явилася загроза розвитку бізнесу, зокрема, до підприємств, установ (фірм), що тим чи іншим чином мають справу з комп'ютерними технологіями, за використання ними неліцензійного ПЗ вживаються відповідні заходи з боку правоохоронних органів та юридичних представників зарубіжних корпорацій. Разом з тим, виникла загроза знищення вітчизняної галузі виробництва оптичних носіїв інформації. Це створює загрозу перспектив розвитку та функціонування для підприємств і установ науки, що спеціалізуються в області високих технологій [2].

Це зумовлено багатьма факторами, зокрема, у нашій країні існує значна потреба в ПЗ поряд з обмеженою купівельною спроможністю громадян щодо придбання пропріетарного (закритого комерційного) ПЗ за пропонуваними світовим ринком цінами, ставкою на політику сепаратних угод з конкретними закордонними виробниками “пропріетарного” (закритого комерційного) програмного забезпечення та ігноруванням норм, які регламентують порядок державних закупок [3]. При цьому, зосередившись на легалізації та ліцензуванні пропріетарного ПЗ, недостатньо розглянуто можливості розвитку використання інших видів ПЗ. Треба зазначити, що сьогодні в Україні більшість користувачів оперують поняттями “комерційне” та “вільне” (безкоштовне) ПЗ, не маючи уяви про існування загальноновизнаної у світі класифікації.

Так, OSF (Фундація відкритого ПЗ) [4] виділяє такі категорії ПЗ:

- Free software – розповсюджується з дозволом використання, копіювання і поширення як оригіналу програми, так і її модифікацій (безкоштовно чи за платню). При цьому повинні бути доступні всі початкові тексти;

- Public domain software – це програмні продукти (окремий випадок Free software), які не є об'єктом авторського права (not copyrighted), але деякі модифікації програми можуть бути закритими;
- Copylefted software – Free software, умови розповсюдження якого не дозволяють тим, хто поширює його або модифікує, додавати будь-які обмеження. Кожна копія програми, навіть якщо вона була змінена, повинна бути вільною;
- Non-copylefted free software – програми, що розповсюджуються з дозволом автора на поширення і модифікацію (при цьому дозволено введення додаткових обмежень, деякі копії або модифікації можуть взагалі втратити вільність). Можна скопіювати цю програму і поширювати виконувані файли як власний програмний продукт;
- GPL (суспільна публічна ліцензія) – covered software – одна із сукупності конкретних умов розповсюдження програми, яка визначає програму як Copylefted software;
- GNU (система GNU) – є завершеною вільною Unix-подібною операційною системою, яка включає інші програми, що можуть бути розроблені і не в рамках системи GNU. Кожний компонент системи повинен бути Free software (але не обов'язково Copylefted software);
- Semi-free software – розповсюджується з дозволом використання, копіювання, поширення та модифікації в некомерційних цілях;
- Proprietary software – пропрієтарне ПЗ. Його використання, розповсюдження та модифікація заборонені або вимагають певного дозволу;
- Freeware – ПЗ, яке дозволено поширювати, але не модифікувати (при цьому початкові тексти недоступні);
- Shareware – ПЗ, що дозволено розповсюджувати, однак потребує оплати за ліцензування. Здебільшого початкові тексти недоступні;
- Commercial Software – сама програма може бути безкоштовною (можуть оплачуватися різні послуги).

Отже, існують такі можливості ПЗ з погляду користувача.

№ п/п	Тип ліцензії	Можливості ліцензії						
		Zero Price Avenue (безкоштовність)	Redistributable (обмеження на кількість комп'ютерів)	Unlimited Usage (обмеженість щодо мети використання)	Source Code Available (можливість вивчення програмного коду)	Source Code Modifiable (доступність програмного коду для зміни)	Public "Check-ins to core" (можливість доповнювати ядро ПЗ)	All derivatives must be free (всі похідні є вільні)
	Commercial Software	ПЗ може бути безкоштовним*	Обмежено кількість комп'ютерів для копіювання ПЗ	Обмежено умови використання для користувачів	Програмні коди недоступні**	Програмні коди недоступні	Можливість відсутня	Похідні не створюються
	Proprietary software	ПЗ платне	Обмежено кількість комп'ютерів для копіювання ПЗ	Обмежено умови використання для користувачів	Програмні коди недоступні**	Програмні коди недоступні	Можливість відсутня	Похідні не створюються
	Shareware	Відсутні основні ліцензійні претензії	Обмежень в більшості випадків немає	Обмежено умови використання для користувачів	Програмні коди можуть бути доступні	Можливість відсутня	Можливість відсутня	Похідні не створюються

* – В разі безкоштовності самого ПЗ платними є інші послуги.

** – Останнім часом деякі фірми дають доступ для ознайомлення залишаючи за собою всі майнові права.

	Freeware	ПЗ без- платне	Обмежень не має	Обмежень не має	Програмні коди можуть бути доступні	Можливість відсутня	Можли- вість від- сутня	Похідні не створю- ються
	Semi-free software	ПЗ без- платне	Обмежень не має	Лише не в комерцій- них цілях	Програмні коди доступні	Програмні коди доступні	Можли- вість присутня	Похідні не створю- ються
	GNU, Copy- lefted software GPL	ПЗ без- платне	Обмежень не має	Обмежень не має	Програмні коди доступні	Програмні коди доступні	Можли- вість присутня	Всі похідні вільні
	Non- copy- lefted free software	ПЗ без- платне	Обмежень не має	Обмежен- ня можуть вводитись	Програмні коди доступні	Програмні коди до- ступні	Можли- вість при- сутня	Похідні можуть бути об- меженні
	Public domain software	ПЗ без- платне ***	Обмежень не має ***	Обмежень не має ***	Програмні коди доступні ***	Програмні коди доступні ***	Можли- вість присутня ***	Похідні можуть бути обмеженні

Згідно з наведеною таблицею, ПЗ, що розповсюджується, як Copy-lefted software (CLS), згідно ліцензій GPL та в рамках систем GNU на нашу думку, є найпривабливішим як для фізичних, так і юридичних осіб.

При роботі з пропрітарним ПЗ Україна витрачає біля 400 млн. дол. щорічно для державних установ [3], плюс затрати комерційних установ та приватних осіб. Використання CLS, GPL та GNU ПЗ дозволяє зберегти бюджетні кошти, кошти бізнесу та громадян всередині країни, та нівелювати існуючі внутрішні втрати держави, обумовлені боротьбою з поширенням та використанням неліцензійного програмного забезпечення, що призводить до прямих витрат бізнесу, та витрат з бюджету щодо проведення цієї роботи. Вжиток вільного ПЗ змінить ставлення міжнародної спільноти до України як до одного з головних крадіїв інтелектуальної власності, що призводить до введення економічних санкцій стосовно України з боку світового товариства, та не сприяє інтеграції України в світове співтовариство належним чином.

Орієнтація на пропрітарне ПЗ створює умови для гальмування масової інформатизації та проблеми в сфері освіти та науки, зокрема неможливість виконати всі умови ліцензійної угоди в зв'язку з високою інтенсивністю копіювання у навчальному середовищі. Робота з CLS, GPL та GNU ПЗ вирішує ці проблеми та дає можливість скоротити затрати на апаратне забезпечення, використовуючи недорогі термінально-серверні технології, та на адміністрування дозволяючи централізоване управління системами.

Масове використання закритого комерційного ПЗ іноземного виробництва призводить до зменшення попиту на послуги спеціалістів в сфері інформаційних технологій, та загрози знищення вітчизняної галузі виробництва оптичних носіїв інформації. Орієнтація на вільне ПЗ дозволить забезпечити роботою та призупинити відтік кваліфікованої робочої сили за кордон, сприяти розвитку високотехнологічній та прибутковій галузі – виробництво програмного забезпечення та відновити галузь виробництва оптичних носіїв інформації.

Використання пропрітарного ПЗ несе інформаційну небезпеку, як державі так і громадянам. Цей тип ПЗ не надає доступу до програмного коду, що надає можливість авторам вкласти недокументовані можливості. І використання таких “шпигунських кодів” порушує права громадян України, зокрема право на таємницю кореспонденції [5], право на не допущення збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди [6, 7] та загрожує комерційній, службовій та державній таємниці. Доступність програмних кодів в CLS, GPL та GNU ПЗ для вивчення надає певні гарантії щодо інформаційної безпеки.

*** – Похідні (модифікації) можуть бути платними та закритими.

Для широкого розповсюдження вільного ПЗ є певні передумови, зокрема професійний рівень руху Open Source, та сильні традиції: багато вітчизняних українських програмістів входять в міжнародні команди розвитку різних пакетів Free BSD, Linux та інших Unix-подібних систем і відповідних програм, також значне розповсюдження отримали регіональні “групи користувачів Linux” [8]. Також важливим є те, що існують програми – аналоги пропрієтарного ПЗ, які дозволяють вирішувати необхідні задачі та які розповсюджуються за відповідними ліцензіями вільного ПЗ. Наприклад, офісний пакет “Open Office.org”, графічний пакет “GIMP”, пакет ведення бухгалтерії “Відкрита бухгалтерія Ісеб” тощо.

Тенденція переходу державних установ на використання “Free software”, спостерігається у всьому світі. Серед таких держав – Німеччина, яка з 2002 р. використовує відповідне програмне забезпечення в сфері освіти та науки, Франція, де введено відповідна законодавча норма. Міська адміністрація Мехіко завершила процес переходу на відкрите ПЗ. КНР зробила це державною політикою та разом з Японією та Південною Кореєю створила організацію для розробки власної операційної системи. Відповідні рішення прийняті та реалізуються в Індії, Перу, Фінляндії, Швеції, Норвегії. Такі організації як NASA і ВМФ США використовують відповідне ПЗ, так само і великі компанії ІТ-бізнесу (IBM, HP) активно працюють над створенням програмних комплексів під керуванням відкритих операційних систем.

Отже, перехід на “Free software” ПЗ є необхідністю і тенденцією сучасного світу. Це дозволяє уникнути комплексу проблем, зменшити проблеми в питаннях пов’язаних з інтелектуальною власністю, стимулювати розвиток високотехнологічних галузей господарства, зберегти бюджетні кошти, та припинити відтік кваліфікованої робочої сили.

Використана література

1. Про затвердження Концепції легалізації програмного забезпечення та боротьби з нелегальним його використанням: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 травня 2002 р. № 247-р.
2. Радченко Ю.В. Война с собственной тенью, или как украинская власть “борется” с “интеллектуальным пиратством” // Зеркало Недели. – 2002. – № 30 (405).
3. Про використання відкритих форматів даних та вільного програмного забезпечення в державних установах та державному секторі господарства: Проект Закону України: Пояснювальна записка.
4. Open Software Foundation (Фундація Відкритого програмного забезпечення) Inc., 59 Temple Place - Suite 330, Boston, MA 02111, USA.
5. Конституція України. Ст.31. – К.: Парламентське вид-во. – 1999.
6. Конституція України. Ст.32. – К.: Парламентське вид-во. –1999.
7. Закон України “Про інформацію” від 02.10.1992 // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48.
8. Бошно И.К. Есть ли цена у свободы // Компьютера. – 2004. – № 19.

УДК 342.721:681.302

М. БАЧУРО, приватний підприємець

ДО ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ДАНИХ ПРО ОСОБУ

Анотація. Наводиться класифікація та досліджується деякі особливості захисту персональних даних..

Персональні дані фізичних осіб створюються, збираються, зберігаються, використовуються і розповсюджуються органами державної влади і місцевого самоврядування та суб’єктами права власності і господарювання України. Причому, всі користувачі персональних даних прагнуть до розширення їх обсягів, але вимоги Конституції України [1] і Закону України “Про інформацію” [2] захищають фізичних осіб від надмірної цікавості до них. Однак проблема захисту персональних даних потребує свого розвитку і вдосконалення.

З цією метою проведені дослідження права власності фізичних осіб на свої персональні дані, підготовлені рекомендації до впровадження в Україні міжнародного досвіду правового забезпечення автоматизованої обробки цих даних, розроблено і пройшов у другому читанні в Верховній Раді України Проект закону України “Про захист персональних даних” [3], а також створена правова база для адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [4].

В цій роботі наводиться класифікація персональних даних і досліджуються деякі особливості захисту цільового використання таких даних.

З точки зору набуття права власності на персональні дані їх можна умовно розділити на п’ять груп.

Перша група персональних даних створюється та збирається органами державної влади і місцевого самоврядування відповідно до вимог закону. До таких даних належать: оперативні – розшукові дані, відомості про сплату податків та інших обов’язкових платежів, дані про доходи фізичних осіб, відомості про проходження митного контролю, ідентифікаційні дані документів на ім’я особи (серія і номер документа, дата його видачі і найменування органа, який здійснив цю видачу) та інші.

Друга група персональних даних створюється та збирається суб’єктами права власності і господарювання відповідно до вимог закону. До таких даних належать: витяги з наказів про працівників, характеристики на працівників, ідентифікаційні дані документів на ім’я особи та інші.

Третя група персональних даних самостійно надається фізичними особами органам державної влади і місцевого самоврядування та суб’єктам права власності і господарювання у визначені законом терміни та ситуації. До таких персональних даних належать: податкова декларація, податковий звіт, митна декларація, анкета, суб’єктивні симптоми захворювання пацієнтів та інші.

Згідно з вимогами статей 38, 44 Закону України “Про інформацію” [2] органи державної влади і місцевого самоврядування та суб’єкти права власності і господарювання мають право власності на персональні дані, які створені ними за свій рахунок, та надані їм за їх запитом або за ініціативою фізичних осіб, при обмеженні цього права у встановлених законом випадках.

Четверта група персональних даних створюється суб’єктами права власності і господарювання згідно з угодами між ними та фізичними особами, що описуються цими даними. Типові форми зазначених угод не передбачають згоду фізичних осіб на нецільове використання і розповсюдження їх персональних даних. Тому згідно з положеннями статей 38, 44 Закону України “Про інформацію” суб’єкти права власності і господарювання мають право власності на персональні дані, які створені ними на підставі угод з відповідними фізичними особами, при обмеженні цього права у встановлених зазначеними угодами та законом випадках.

До четвертої групи персональних даних належать: дані про послуги електрозв’язку, відомості про комунальні послуги, дані медичного обстеження пацієнтів, рецепти хворих та інші.

П’ята група персональних даних не може створюватися, збиратися, зберігатися, використовуватися і розповсюджуватися органами державної влади і місцевого самоврядування та суб’єктами права власності і господарювання. До таких даних належать: тексти кореспонденцій фізичних осіб, записі їх телефонних та відео-телефонних розмов та інші.

Згідно з вимогами статті 31 Конституції України та статті 38 Закону України “Про інформацію” органи державної влади і місцевого самоврядування та суб’єкти права власності і господарювання не мають права власності на персональні дані, які відносяться до п’ятої групи. Винятки становлять лише випадки, визначені законом.

Права і обов’язки фізичних осіб обмежують право власності на персональні дані органів державної влади і місцевого самоврядування та суб’єктів права власності і господарювання. Одним з цих обмежень є недопустимість створення і обігу персональних даних, які не відповідають своєму цільовому призначенню згідно вимог закону та угод з фізичними особами. Така невідповідність персональних даних порушує права фізичних осіб, які встановлені в статті 23, частині першій статті 28 і частині другій статті 32 Конституції України, на їх вільний розвиток, на повагу до їхньої гідності та на недопустимість обігу таких даних без попередньої згоди цих осіб.

Тому згідно з вимогами положень статей 8, 22, 41, 55, 56, 68 Конституції України, а також статей 47, 49 Закону України “Про інформацію” при виявленні випадків створення, збору, зберігання, використання і розповсюдження персональних даних, які не відповідають своєму призначенню, фізичні особи можуть звертатися до суду з позовами до органів державної влади, місцевого самоврядування, суб’єктів права власності і господарювання, які допустили ці порушення.

У цих позовах фізичні особи можуть клопотати про захист своїх прав, встановлених в статті 23, частині першій статті 28 і частині другій статті 32 Конституції України та про відшкодування за рахунок відповідача завданої їм матеріальної і моральної шкоди.

У разі, коли всі національні засоби правового захисту не задовольняють зазначені позови, фізичні особи мають право звернутися до Європейського суду по правах людини для захисту свого права на повагу до приватного і сімейного життя. Причому досвід захисту прав українців в цьому суді свідчить про об’єктивний і неупереджений розгляд в ньому суперечок.

В деяких випадках нецільове використання персональних даних обумовлюється невідповідністю підзаконних нормативно-правових актів вимогам законів. Розглянемо декілька прикладів.

Для організації швидкого пошуку в базах даних інформацію про кожну фізичну особу об’єднують в однакові структури, яким ставляться у відповідність неповторювані, ключові слова – ідентифікаційні номери особи. Тому для отримання персональних даних з таких баз даних в запиті необхідно зазначати тільки відповідне ключове слово, тобто ідентифікаційний номер цієї особи.

Зазначимо, що власники баз персональних даних можуть на свій розсуд і за свій рахунок створювати ідентифікаційні номери осіб. Тому відповідно до вимог статті 38 Закону України “Про інформацію” вони мають право власності на такі ідентифікаційні номери фізичних осіб.

Проте вказані номери використовуються в документах і є тими покажчиками, за допомогою яких в базах даних можна швидко знайти, використати, розповсюдити або спотворити персональні дані про будь-яку особу. Тому ідентифікаційні номери також є інформацією про відповідні їм особи, і право власності на ці номери обмежується правами зазначених фізичних осіб, встановленими в статті 23, частині першій статті 28, частині другій статті 32 Конституції України, та обов’язками людей, встановленими в частині сьомій статті 41 і статті 68 Конституції України.

Для ідентифікації фізичних осіб в Україні використовуються ідентифікаційні номери з Державного реєстру фізичних осіб-платників податків та інших обов’язкових платежів. Деякі розряди таких ідентифікаційних номерів містять персональні дані про дату народження і полу ознаку (чоловік чи жінка), відповідної їм фізичної особи [5]. При чому, розміщення описаної інформації в ідентифікаційних номерах відбувається без одержання згоди на це у зазначених осіб. Крім того, спосіб складання ідентифікаційних номерів опублікований у пресі і роз’яснюється в податкових адміністраціях. Тому мається можливість відтворити дату народження і полу ознаку фізичних осіб з документів, у яких містяться їхні ідентифікаційні номери.

Однак зазначені номери фізичних осіб використовуються не тільки в податкових документах, але і в бухгалтерських та банківських розрахункових документах. Причому цільове призначення останніх не потребує персональних даних про дати народження фізичних осіб та їх пол. Тому ці дані не відповідають цільовому призначенню бухгалтерських та банківських розрахункових документів, і є в них нецільовими, зайвими. Прикладами таких розповсюджених документів є: рахунок-фактура, податкова накладна і платіжна вимога.

Отже, наведений спосіб складання ідентифікаційних номерів фізичних осіб обмежує конституційні права українців на їх вільний розвиток, на повагу до їхньої гідності та на неприпустимість поширення інформації про них без їхньої згоди. Це є правовою ознакою невідповідності Державного реєстру фізичних осіб-платників податків та інших обов’язкових платежів вимогам статті 23, частини першої статті 28 і частини другої статті 32 Конституції України при використанні ідентифікаційних номерів фізичних осіб з цього реєстру в бухгалтерських і банківських розрахункових документах.

Відповідно до обігу ідентифікаційних номерів в Україні також слід зазначити наступне. Згідно з положеннями Закону [6] фізичні особи мають право відмовитися від ідентифікаційного номера, і одержати про це відмітку у своєму паспорті, якщо їх релігійні або інші переконання

не дозволяють прийняти зазначений номер. Однак при цьому ці особи втрачають можливість у повному обсязі реалізувати деякі свої конституційні права, так як для їхньої реалізації законодавство до тепер вимагає одержання зазначеними особами ідентифікаційних номерів.

Дійсно, частина третя статті 8 Закону України “Про підприємництво” [7] вимагає для реєстрації фізичних осіб-суб’єктів підприємницької діяльності наявності копії довідки про присвоєння їм ідентифікаційного номера. Крім того, нормативно-правові акти Державної податкової адміністрації України (далі – ДПАУ) [8] дозволяють організаціям, підприємствам і установам використовувати в квартальній звітності паспортні дані замість ідентифікаційних номерів тих фізичних осіб, що офіційно відмовилися прийняти ідентифікаційний номер, і працюють на основному місці роботи.

Таким чином, зазначена неупорядкованість законодавства України обмежує конституційні права фізичних осіб, які по релігійним або іншим переконанням відмовилися прийняти ідентифікаційний номер, на підприємницьку діяльність і на працю (статті 42 і 43 Конституції України). У результаті чого також порушується рівність конституційних прав усіх громадян України та їх рівність перед законом, які встановлені в статті 24 Конституції України.

Це являє собою правову ознаку невідповідності вимогам Конституції України частини третьої статті 8 Закону України “Про підприємництво” і листа ДПАУ, що вказаний у [8].

Для вирішення першого питання Верховна Рада України може виключити з частини третьої статті 8 Закону України “Про підприємництво” норму про необхідність подачі копії довідки про присвоєння ідентифікаційного номера зазначеним особам.

Для вирішення питання про обмеження права зазначених осіб на працю за сумісництвом ДПАУ варто прийняти нормативно-правовий акт, що дозволить цим особам працювати не тільки на основному місці роботи, а й за сумісництвом.

Якщо ж ДПАУ цього не зробить, то відповідно до положень статей 8, 22, 24, 43, 55, 56, 68 Конституції України, усі фізичні особи, які по своїм релігійним або іншим переконанням відмовились від ідентифікаційного номера, можуть звернутися до суду з позовами до ДПАУ. В цих позовах зазначені особи можуть клопотати про захист свого права на працю, встановленого в статті 43 Конституції України, та про відшкодування за рахунок відповідача завданої їм матеріальної і моральної шкоди.

Висновки.

1. Фізичні особи при виявленні випадків створення, збору, зберігання, використання і розповсюдження персональних даних, які використовуються не за цільовим призначенням, можуть звертатися до суду з позовом до відповідних органів державної влади, місцевого самоврядування, суб’єктів права власності і господарювання, які допустили це порушення. У цих позовах зазначені особи можуть клопотати про захист своїх прав, встановлених в статті 23, частині першій статті 28 і частині другій статті 32 Конституції України та про відшкодування за рахунок відповідача завданої їм матеріальної і моральної шкоди. У разі, коли всі національні засоби правового захисту не задовольняють зазначені позови, фізичні особи мають право звернутися до Європейського суду по правах людини для захисту свого права на повагу до приватного і сімейного життя.

2. Ідентифікаційний номер фізичної особи являє собою персональні дані.

3. Державний реєстр фізичних осіб-платників податків та інших обов’язкових платежів має правові ознаки невідповідності вимогам Конституції України при використанні ідентифікаційних номерів фізичних осіб з цього реєстру в бухгалтерських і банківських розрахункових документах. Це питання може бути розглянутим за відповідним поданням Конституційним Судом України. В разі, коли такий суд не задовольнить зазначене подання, кожна фізична особа України зможе скористатися своїм конституційним правом на звернення до Європейського суду по правах людини для захисту свого права на повагу до приватного і сімейного життя.

4. Частина третя статті 8 Закону України “Про підприємництво” і лист ДПАУ [8] мають правові ознаки невідповідності вимогам статей 24, 42, 43 Конституції України. Ці питання мо-

жуть бути вирішені згідно з вимогами Закону відповідно Конституційним Судом України і судами першої інстанції.

Використана література

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.
2. Закон України “Про інформацію” від 02.10.1992, № 2657 – XII.
3. Брижко В.М. Організаційно-правові питання захисту персональних даних: Дис. ...канд. юр. наук: 12.00.07 – теорія управління, адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Захищена 05.07.2004. – К.: НДЦ правової інформатики АПрН України, 2004. – 251 с.
4. Закон України “Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу” від 18.03.2004, № 1629 - IV.
5. О.Базанов, В.Брижко. До питання реєстрації, ідентифікації фізичних осіб та захисту персональних даних // Правова інформатика. – 2004. – № 4. – С. 38-48.
6. Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про Державний реєстр фізичних осіб – платників податків та інших обов’язкових платежів” від 16.07.1999, № 1003-XIV.
7. Закон України “Про підприємництво” від 07.02.1991, № 698-XII.
8. Лист ДПАУ від 28.01.2000, № 216/Д/29-0115.
9. Закон України “Про Конституційний Суд України” від 16.10.1996, № 422/96-ВР.

УДК 346

Л. ШЕСТАК, викладач Чернігівського юридичного коледжу

СТАДІЇ ЛІЦЕНЗІЙНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Анотація. Стаття присвячена проблематиці визначення та значення стадій ліцензійного провадження. Подано класифікацію стадій та їх характеристику. Визначено перелік юридично значимих дій, з яких складаються окремі стадії ліцензійного провадження.

Відповідно до ст. 42 Конституції України кожен має право займатися підприємницькою діяльністю, не забороненою законом. Загальною передумовою реалізації такого права є державна реєстрація. Але досить часто тільки факту реєстрації для здійснення визначених видів діяльності буває не досить, а потрібен ще й спеціальний дозвільний документ на здійснення визначених видів господарської діяльності.

Проблеми здійснення ліцензування в незалежній Україні набувають особливої ваги у зв’язку з розвитком підприємництва. Але рівень дослідження вказаних питань залишається досить невеликим. Зокрема, питаннями ліцензування займалися Грицай О., Ластовецький А., Мизюк В., Шеваріхін О., Шпомер А. та інші.

Завданням дослідження є виділення стадій ліцензійного провадження та їх характеристика

Провадження по видачі ліцензій починається зі стадії порушення провадження по справі. Виділення стадії порушення провадження по справі має дуже важливе значення, оскільки в ході саме цієї стадії вирішуються наступні принципові питання, а саме:

1. Чи є в наявності матеріали, достатні для порушення питання про видачу ліцензії.
2. Чи виступає заявник від свого імені чи ні.
3. Якщо заявник виступає не від свого імені, то чи уповноважений він представляти інтереси іншої особи і чи має для цього документи, які підтверджують його право на представництво.
4. Чи не обмежений заявник у правоздатності.

Лише з’ясувавши вказані питання, уповноважена особа органу, яка приймає заяву, може починати ліцензійне провадження.

Для порушення ліцензійного провадження заявник повинен пред'явити органу, уповноваженому розглядати справу та вирішувати питання про надання чи відмову в наданні ліцензії, документи, які вимагаються відповідно до Закону України “Про ліцензування певних видів господарської діяльності” [3]. У залежності від специфіки діяльності можуть пред'являтися й додаткові документи, але їх вичерпний перелік встановлюється Кабінетом Міністрів України. Орган ліцензування не має права вимагати від суб'єкта господарювання документи, які не передбачені чинним законодавством України.

Початком провадження по справі є реєстрація заяви про видачу ліцензії на той чи інший вид діяльності. Відмова в реєстрації може бути оскаржена в адміністративному чи в судовому порядку. Незважаючи на те, що можливість такого оскарження не передбачена Законом України “Про ліцензування певних видів господарської діяльності”, це витікає безпосередньо зі змісту Конституції України, в якій сказано, що кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування [5].

На нашу думку, якщо відмова в реєстрації заяви була оскаржена, то суд або вище стоячий орган повинен не тільки визнати відмову в реєстрації не обґрунтованою, але і винести рішення про примусову реєстрацію заяви і направити справу по підвідомчості.

Крім того, якщо орган ліцензування відмовляє у видачі ліцензії з причин, які не передбачені чинним законодавством як підстави для відмови у видачі ліцензії, таке рішення також може бути оскаржене в судовому порядку, а здобувач ліцензії повинен мати право вимагати проведення незалежної експертизи. При проведенні такої експертизи має бути створена експертна рада, до складу якої мають входити і представники органу ліцензування.

Наслідком першої стадії є порушення провадження по справі чи винесення рішення про відмову в порушенні провадження по справі. Провадження по справі вважається порушеним з дати подачі заяви.

Слід мати на увазі, що перебіг основних процесуальних строків, у тому числі строку розгляду справи, починає обчислюватися з дати реєстрації заяви, а не з моменту порушення провадження по справі, хоча з юридичної точки зору більш правильною була б ситуація, при якій перебіг строків починався з моменту порушення провадження по справі.

Після реєстрації заяви та поданих разом з нею документів, окремі подані заявником документи можуть бути повернуті заявникові, якщо вони були оформлені з порушенням встановлених вимог. Таким чином, на виправлення певних недоліків витрачається певний період часу, який по тривалості може дорівнювати строкам розгляду справи. У такому випадку могла б виникнути ситуація, при якій орган ліцензування автоматично винесе рішення про відмову у видачі ліцензії без порушення провадження по справі, що суперечить принципам юридичного процесу. Для того, щоб уникнути цього, Закон України “Про ліцензування певних видів господарської діяльності” містить норму, відповідно до якої, у випадках, коли документи оформлені з порушенням вимог, заява залишається без розгляду, про що повідомляється заявникові в письмовій формі протягом десяти робочих днів [3].

На нашу думку, таке трактування є не зовсім вдалим, оскільки, в даному випадку, фактично припиняється провадження по справі і заявник не має можливості усунути недоліки в документах. В даному випадку він повинен подавати нову заяву з новими документами, які оформлені відповідно до встановлених вимог, тобто починати нове провадження. Ми вважаємо, що норма закону має звучати наступним чином: *“Якщо заявник разом із заявою подав документи, які оформлені з порушенням вимог чинного законодавства, розгляд заяви про видачу ліцензії на здійснення певних видів господарської діяльності може бути відкладено на строк до одного місяця. Протягом вказаного строку заявник зобов'язаний виправити недоліки в оформленні документів та подати їх на розгляд органу ліцензування”*. Здається, що місячний термін для виправлення недоліків у оформленні документів є достатнім для здобувача ліцензії і не є занадто тривалим для органу ліцензування. Причому, заявник виступає зацікавленою стороною і буде намагатися якомога швидше виправити виявлені недоліки.

Наступною і найбільш змістовною є стадія перевірки відповідності здобувача визначеним кваліфікаційним вимогам. Її основу складає процес доказування.

Як правило, предметом процесуального доказування визнаються усі факти й обставини, що мають значення для об’єктивного і всебічного вирішення справи. Це обставина і факти минулого і сьогодення, які мають юридичне значення та сприяють досягненню об’єктивної істини по визначеній справі в адміністративному процесі [7. – С. 39].

Здобувач повинен довести наявність у нього кваліфікаційної підготовки, матеріально-технічної бази і т.д., що дозволяє йому безпечно вести відповідну діяльність, виконувати нормативно-технічні вимоги, застосовувати належним чином спеціальні знання, дотримуватися економічних нормативів й організаційних адміністративних правила при виконанні ліцензіатом деяких управлінських функцій.

Найбільш складним є процес доказування в сфері ліцензійної діяльності, пов’язаної з наданням послуг і застосуванням спеціальних знань через те, що інтелектуальний рівень здобувача до початку процесу не відомий. В даному випадку здобувач ліцензії повинен довести свою спроможність надавати вказані послуги, тобто подати такі аргументи, які б дозволили вирішити питання на його користь. Причому аргументувати свою позицію здобувач має перед значною кількістю фахівців органу ліцензування (атестаційної комісії).

Сьогодні не існує чітко визначених стандартів щодо ведення ліцензійної діяльності цього виду. Разом з тим, в Російській Федерації, на відміну від України, пропонується ввести загальні стандарти щодо ведення окремих видів господарської діяльності, що потребують наявності спеціальних знань. Зокрема, для аудиторів вони можуть бути виражені у формі методичних рекомендацій для проведення аудиторських перевірок [6. – С. 55]. Знання таких стандартів і рекомендацій повинно з’ясуватися органом, що здійснює ліцензування в період провадження ліцензійної діяльності.

У будь-якому іншому юридичному процесі доказування носить ретроспективний характер, тобто відбувається дослідження фактів, які вже мають місце, які відбулися.

У ліцензійному провадженні предметом доказування є такі факти, що продовжують діяти на момент розгляду справи, зберігаються і змінюються після винесення рішення. До даних фактів належить професійна компетенція, на підставі якої ліцензіат може забезпечити здійснення визначеного виду діяльності.

Здобувач у ліцензійному провадженні виконує функцію надання доказових фактів і тільки логічно аргументує представлені ним докази, а процесом доведення в широкому розумінні цього слова зайнятий лише орган ліцензування.

Доказування в ліцензійному провадженні не обмежено лише встановленням фактів належного матеріального забезпечення і знання та можливості виконання умов ліцензійної діяльності. Воно пов’язано з перевіркою практичних навичок роботи здобувача. Так, для осіб, які претендують на одержання ліцензії для заняття нотаріальною діяльністю, потрібно проходження стажування протягом визначеного строку [4].

Завершення атестаційних процедур не є безумовною підставою для видачі ліцензії або іншого дозволу для заняття певним видом господарської діяльності.

У провадженні по видачі ліцензій особливо виявляються властивості доказів: їх відносність, допустимість, достатність і вірогідність [9. – С. 49].

За підсумками провадження по видачі ліцензій можливе прийняття одного з двох основних рішень: про видачу ліцензії; про відмову у видачі ліцензії в зв’язку з тим, що здобувач надав неприпустимі, недостатні чи недостовірні докази.

Разом з тим, органи виконавчої влади не завжди дотримують нормативно-визначених основ відмови видачі ліцензій. Зустрічаються випадки відмови у видачі ліцензії з мотивів недоцільності, або з мотивів “наповненості ринку” тощо.

Рішення про видачу чи про відмову у видачі ліцензії є основними видами актів управління, що завершують провадження по видачі ліцензій.

На нашу думку, за результатами розгляду заяви та документів, які до неї додаються, можливе винесення третього виду рішення – про припинення провадження по справі, хоча в законодавстві даний інститут практично не врегульований. Зокрема, аналізуючи чинне законодавство України, можна стверджувати, що припинення провадження по справі можливе у двох ви-

падках: коли заяву подала неповноважна особа або коли подані документи оформлені з порушенням відповідних вимог.

На нашу думку, припинення провадження по справі може бути здійснене в таких випадках:

- 1) коли заявник за власним бажанням відкликає раніше подану заяву;
- 2) коли стане відомо, що заява була подана органу, який не уповноважений здійснювати ліцензування взагалі, або коли він не уповноважений здійснювати ліцензування визначеного в заяві виду діяльності;
- 3) коли ліцензія на здійснення даного виду діяльності раніше була видана ліцензіатові і строк її дії ще не закінчився;
- 4) коли прийнятий нормативний акт, норми якого скасовують необхідність здійснення ліцензування у визначеній сфері, або істотно змінюють умови і порядок проведення ліцензування.

Винесене в справі рішення про відмову у видачі ліцензії може бути оскаржене здобувачем у так званому звичайному порядку. Разом з тим, можливе введення східчастого порядку оскарження рішення про відмову у видачі ліцензії. Воно може складатися з наступних стадій:

а) апеляційне провадження – оскарження у вищестоящий у порядку підпорядкованості орган ліцензування, що розглядає питання про видачу ліцензії повторно;

б) у випадку незгоди з рішенням, винесеним вищим в порядку підпорядкованості органом ліцензування, можливе судове оскарження винесеного рішення.

Зазначений вище порядок дозволяє повторно досліджувати якість процесу доказування і всього ліцензійного провадження по суті, і дати незалежну судову оцінку діям органів виконавчої влади.

Заключною стадією ліцензійного провадження є виконання прийнятого рішення. На цій стадії невіддільний суб'єкт іменується ліцензіатом, він зобов'язаний виконувати встановлені для нього вимоги й умови, а орган виконавчої влади повинний контролювати їх виконання.

Контрольне провадження – це особливий вид адміністративного провадження, що характеризується таким ознаками:

- а) множинністю контролюючих органів, більшість з яких не відноситься до органів ліцензування, вони виступають в якості суб'єктів загального адміністративного нагляду;
- б) оперативність реагування на порушення ліцензійних вимог і умов, самостійність контролюючого органа у виборі методів проведення перевірок;
- в) контроль здійснюється протягом усієї дії ліцензії і після її припинення до виконання зобов'язань ліцензіатом перед державою і третіми особами;
- г) контроль може носити і наступний, і попередній характер, а також здійснюватися в період дії ліцензії;
- д) основний обсяг контрольної роботи виконують низові ланки органів виконавчої влади;
- е) він завершується актом про примусове виконання ліцензійних умов належним чином.

Заклучна стадія (контрольне провадження) у ліцензійному провадженні носить не фактичний, а юридичний характер. Не випадково А. П. Шергін розглядав контрольно-наглядову діяльність як різновид правоохоронного провадження [8. – С. 15].

Структура контрольного провадження складається зі стадій порушення провадження по справі, проведення контрольної перевірки, винесення контрольного акта, перегляду контрольного акта, його виконання.

Вище було розглянуто звичайне ліцензійне провадження. Однак, часто зустрічається ступінчастий порядок видачі ліцензій. Головна причина цього – необхідність дотримання різного роду попередніх дозвільних процедур, які пов'язані з проведенням атестації фізичних осіб, безпосередніх виконавців ліцензійної діяльності.

Прикладів східчастого порядку надання ліцензій досить багато. Так, генеральні ліцензії на здійснення банками операцій в іноземній валюті можуть бути видані тільки після одержання ліцензії на банківську діяльність.

Поряд зі ступінчастим, існує ще один вид ліцензійного провадження - прискорене провадження по видачі ліцензій. За його підсумками видається ліцензія як адміністративний акт, що тільки підтверджує (але не надає) раніше отримані суб'єктами правомочності на ліцензійну

діяльність.

Прискорене провадження одержання ліцензій застосовується, зокрема, при видачі ліцензій на надкористування юридичними особами, що раніше одержали ділянки надр на підставі актів про гірський відвід.

На нашу думку застосування прискореного провадження по видачі ліцензій повинне застосовуватися в тих випадках, коли кваліфікація здобувача не викликає сумніву і він має досвід роботи у визначеній сфері.

Вважаємо, що для визначення тієї чи іншої процесуальної форми одержання ліцензії потрібен диференційований підхід.

Використана література:

1. Додин Е. В. Доказательства в советском административном процессе. – М., 1973.
2. Дюрягин И. Ф. Применение норм Советского права. – М., 1973.
3. Закон України “Про ліцензування певних видів господарської діяльності” від 01.06.00 // Відомості Верховної Ради України. – 2000
4. Закон України “Про нотаріат” від 02.09.93 // Відомості Верховної Ради України. – 1993, – № 39. Ст. 383.
5. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. Ст.141.
6. Ответственность аудитора а Российских условиях // Хозяйство и право. – 1996. – № 11.
7. Панова И. В. Юридический процесс. – Саратов, 1998.
8. Шергин А. П. Административная юрисдикция. – М., 1979.
9. Шкарупа В. К. Доказування та докази в адміністративно-примусовій діяльності органів внутрішніх справ (міліції): Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук. – Одеса, 1996.

ВІД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

неофіційний переклад

Директива 2000/31/ЄС Європейського Парламенту і Ради Європейського Союзу
від 8 червня 2000 року

**“ПРО ДЕЯКІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОСЛУГ, ЗОКРЕМА,
ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ, НА ВНУТРІШНЬОМУ РИНКУ”
 (“Про електронну комерцію”)**

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПАРЛАМЕНТ ТА РАДА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ,

Беручи до уваги Договір про утворення Європейського Співтовариства та його статті 47(2), 55 та 95,

Беручи до уваги пропозиції Комісії ¹,

Беручи до уваги висновки Економічного і Соціального Комітету ²,

Діючи відповідно до порядку, передбаченого статтею 251 Договору ³,

Враховуючи, що:

1) Європейський Союз прагне розвивати якомога тісніші зв'язки між державами та народами Європи з метою забезпечення економічного та соціального прогресу; відповідно до статті 14(2) Договору, внутрішній ринок включає в себе зону без внутрішніх кордонів, в якій забезпечується вільний рух товарів, послуг та свобода організації; розвиток інформаційних послуг в межах зони без внутрішніх кордонів життєво важливий для скасування бар'єрів, які розділяють європейські народи.

2) Розвиток електронної комерції в межах інформаційного суспільства пропонує істотні можливості зайнятості в межах Співтовариства, зокрема, в малих та середніх підприємствах, та стимулюватиме економічне зростання і інвестування європейськими компаніями в інноваційні технології, а також може посилити конкурентоспроможність європейської промисловості, забезпечуючи доступ до Інтернет всім громадянам.

3) Законодавство та характеристики правопорядку Співтовариства є життєво важливими для наділення громадян та операторів європейських держав можливістю, незважаючи на кордони, повноцінно користуватися перевагами, які надає електронна комерція; таким чином, ця Директива має на меті забезпечити високий рівень правової інтеграції держав Співтовариства з тим, щоб сформувати реальну зону без внутрішніх кордонів для обміну інформаційними послугами.

4) Важливо забезпечити отримання переваг для електронної комерції від внутрішнього ринку і, таким чином досягти високого рівня інтеграції в межах Співтовариства, як це передбачає Директива 89/552/ЄЕС від 3 жовтня 1989 року про координацію визначених положень, передбачених законом, постановою чи адміністративним актом в державах-членах стосовно заняття діяльністю в сфері телевізійного мовлення ⁴.

5) Розвиткові інформаційних послуг в межах Співтовариства перешкоджає ряд правових перепон на шляху до ефективного функціонування внутрішнього ринку, які роблять реалізацію свободи організації та свободи надання послуг менш привабливою; ці перешкоди виникають з розбіжностей в законодавстві та з правової невизначеності щодо вибору тих норм національного законодавства, які мають бути застосовані до таких послуг; за умов відсутності координації та адаптації законодавства у відповідних сферах, перешкоди можуть бути обґрунтовані на підставі прецедентного права, відповідно до якого здійснює судочинство Європейський Суд; має місце правова невизначеність щодо того, до якої міри держави-члени можуть контролювати послуги, що надаються іншою державою-членом.

6) Беручи до уваги цілі держав Співтовариства, статей 43 та 49 Договору та вторинного права держав Співтовариства, ці перешкоди мають бути скасовані шляхом координації певних національних законів та шляхом уточнення правових концепцій на рівні Співтовариства до міри, необхідної для ефективного функціонування внутрішнього ринку; регулюючи лише окремі питання, які спричиняють виникнення проблем для внутрішнього ринку, ця Директива повною

мірою узгоджується із потребою поважати принцип субсидіарності, як визначено в статті 5 Договору.

7) З тим, щоб досягти правової визначеності та забезпечити впевненість споживача, ця Директива повинна закласти чітку та загальну структуру з метою регулювання визначених правових аспектів електронної комерції на внутрішньому ринку.

8) Метою цієї Директиви є створення правової структури для забезпечення вільного переміщення інформаційних послуг між державами-членами, а не гармонізація сфер дії кримінального права, як такого.

9) Вільне переміщення інформаційних послуг в багатьох випадках може відобразити в праві держав Співтовариства більш загальний принцип, а саме – принцип свободи вираження, як це передбачено в статті 10(1) Конвенції про захист основних прав та свобод людини, ратифікованої усіма державами-членами; з цієї причини директиви, що регулюють постачання інформаційних послуг, повинні забезпечувати право вільно займатись цією діяльністю відповідно до статті 46(1) Договору, на яку поширюються обмеження, що містяться в положеннях пункту 2 цієї статті та в статті 46(1) Договору; ця Директива не має на меті впливати на основоположні норми і принципи національного законодавства, що регулюють свободу самовираження.

10) Відповідно до принципу пропорційності, заходи, передбачені в цій Директиві, суворо обмежені до мінімуму, необхідного для досягнення ефективного функціонування внутрішнього ринку; у випадку, коли необхідні дії на рівні Співтовариства з метою гарантування зони без внутрішніх кордонів, чого і потребує електронна комерція, ця Директива повинна забезпечити високий рівень захисту цілей, які представляють загальний інтерес, зокрема, у сфері захисту неповнолітніх та людської гідності, захисту прав споживача та здоров'я громадян; відповідно до статті 152 Договору захист здоров'я громадян є суттєвим компонентом політики інших держав Співтовариства.

11) Ця Директива застосовується без перешкод до рівня захисту, зокрема, здоров'я громадян та інтересів, як це передбачено актами Співтовариства; серед інших, Директива 93/13/ЄС від 05.04.1993 р. про нечесні строки в контрактах споживачів⁵ та Директива 97/7/ЄС від 20.05.1997 р. про захист прав споживачів по відношенню до контрактів, що укладаються на відстані⁶, складають важливий елемент захисту споживачів у сфері укладання контрактів; ті ж директиви також застосовуються до інформаційних послуг; те ж базове законодавство держав Співтовариства, яке повною мірою застосовується до інформаційних послуг, також включає в себе, зокрема, Директиву 84/450/ЄС від 10.09.1984 р. про порівняльну рекламу та рекламу, що вводить в оману⁷, Директива 87/102/ЄС від 22.12.1986 р. про зближення законів, постанов та адміністративних положень держав-членів в сфері операцій із споживацьким кредитом⁸, Директива 93/22/ЄС від 10.05.1993 р. про інвестиційні послуги в сфері цінних паперів⁹, Директива 90/314/ЄС від 13.06.1990 р. про груповий туризм¹⁰, Директива 98/6/ЄС від 16.02.1998 р. про виробництво, орієнтоване на споживача, при вказівці на ціни на продукти, що пропонуються споживачам¹¹, Директива 92/59/ЄС від 29.06.1992 р. про загальну безпеку продукції¹², Директива 94/47/ЄС від 26.10.1994 р. про захист покупців у певних сферах укладення контрактів, що стосуються купівлі права на використання нерухомості на тимчасовій основі¹³, Директива 98/27/ЄС від 19.05.1998 р. про судову заборону захищати інтереси споживачів¹⁴, Директива 85/374/ЄС від 25.07.1985 р. про зближення законів, постанов та адміністративних положень стосовно несення відповідальності за дефективні продукти¹⁵, Директива 1999/44/ЄС від 25.05.1999 р. про визначені аспекти продажу товарів споживання та взаємодіючі гарантії¹⁶, майбутня Директива Європейського парламенту та Ради стосовно дистанційного маркетингу споживацьких фінансових послуг та Директива 92/28/ЄС від 31.05.1992 р. про рекламування медичної продукції¹⁷; ця Директива має застосовуватись без перешкод до Директиви 98/43/ЄС від 06.07.1998 р. про зближення законів, постанов та адміністративних положень держав-членів стосовно рекламування та спонсорування виробництва тютюнової продукції¹⁸, прийнятих в межах структури внутрішнього ринку; ця Директива доповнює інформаційні вимоги, визначені вищезазначеними директивами, а, зокрема, Директивою 97/7/ЄС.

12) Зі сфери застосування цієї Директиви слід виключити певні види діяльності на підставі того, що свобода надання послуг у цій сфері на цьому етапі не може гарантуватись відповідно до

Договору чи існуючого вторинного законодавства; виключення цієї діяльності не усуває ніяких засобів, які можуть бути необхідними для ефективного функціонування внутрішнього ринку; оподаткування, зокрема, податок на додану вартість, накладений на велику кількість послуг, передбачених цією Директивою, має бути виключений зі сфери застосування цієї Директиви.

13) Ця Директива не має на меті встановлювати норми щодо податкових зобов'язань чи визначати засоби, що використовують держави Співтовариства у фіскальній сфері електронної комерції.

14) Захист осіб у зв'язку з обробкою персональних даних регулюється виключно Директивою 95/46/ЄС від 24.10.1995 р. про захист осіб у зв'язку з обробкою персональних даних та вільним обігом цих даних¹⁹ та Директивою 97/66/ЄС від 15.12.1997 р. про обробку персональних даних та захист прав у телекомунікаційному секторі²⁰, які повною мірою можуть бути застосовані до інформаційних послуг; ці директиви вже визначають правову структуру Співтовариства в сфері обробки особистої інформації і, таким чином, немає потреби роз'яснювати цю проблему в даній Директиві з тим, щоб забезпечити ефективне функціонування внутрішнього ринку, зокрема, вільне переміщення персональних даних між державами-членами; запровадження та застосування цієї Директиви має бути здійснене у повній відповідності із принципами, що стосуються захисту персональних даних, зокрема, стосовно надсилання комерційного повідомлення без згоди одержувача та відповідальності посередників; ця Директива не може перешкоджати анонімному використанню відкритих мереж, таких як Інтернет.

15) Конфіденційність повідомлень гарантується статтею 5 Директиви 97/66/ЄС; згідно із цією Директивою держави-члени повинні заборонити будь-який вид перехоплень чи контролю над такими повідомленнями іншими суб'єктами, відмінними від відправників та одержувачів, окрім випадків законного дозволу на таку діяльність.

16) Виключення азартних ігор зі сфери застосування цієї Директиви поширюється виключно на лотереї та парі, що передбачає ставку із грошовою вартістю; це не передбачає рекламу конкуренцію чи ігри, метою яких є стимулювання продажу товарів чи послуг, і в яких оплата, якщо така буде передбачатись, служить лише для придбання товарів чи послуг, що рекламувались.

17) Визначення поняття “інформаційне суспільство” вже міститься в законодавстві держав Співтовариства у Директиві 98/34/ЄС від 22.06.1998 р., яка передбачає процедуру для постачання інформації в області технічних стандартів та постанови і правила надання інформаційних послуг²¹ та Директиві 98/84/ЄС від 20.11.1998 р. про правовий захист послуг, що ґрунтуються чи складаються з умовного доступу²²; це визначення включає в себе будь-які послуги, що надаються, як правило, за винагороду на відстані за допомогою електронного обладнання, що використовується для переробки (включаючи цифрове стиснення) та зберігання інформації та за індивідуальним запитом одержувача послуг; ті послуги, про які йдеться у вказівному списку в Додатку V до Директиви 98/34/ЄС, які не передбачають переробки та збереження інформації, не регулюються цим визначенням.

18) Інформаційні послуги охоплюють широкий спектр сфер економічної діяльності, що здійснюється в оперативному режимі; ця діяльність, зокрема, може включати в себе продаж товарів в оперативному режимі; не включаються такі сфери діяльності, як постачання товарів, як таке, або постачання послуг в автономному режимі; інформаційні послуги не обмежуються виключно послугами, які забезпечують інтерактивне укладання договорів, але, оскільки вони є економічною діяльністю, то включають в себе і послуги, надання яких не оплачується їх одержувачами, такими як ті, хто пропонує інтерактивну інформацію чи комерційні повідомлення або ті, хто забезпечує механізми, що дозволяють пошук, доступ та отримання інформації; інформаційні послуги також включають в себе послуги, що складаються з передачі інформації через мережу зв'язку, надання доступу до мережі зв'язку чи послуги по розміщенню інформації, що надається одержувачем послуг; телевізійне мовлення в тому сенсі, в якому воно вживається в Директиві ЄЕС/89/552, та радіомовлення не є інформаційними послугами, оскільки вони надаються не за індивідуальним запитом; послуги, що передаються від одного місця до іншого, такі як надання відео послуг за запитом, або відправлення комерційних повідомлень за допомогою

електронної пошти, навпаки, є інформаційними послугами; використання електронної пошти чи еквівалентного індивідуального зв'язку, наприклад, фізичними особами, які діють не з метою здійснення професійної чи комерційної діяльності, в тому числі використання ними вищезазначеного виду пошти та зв'язку для укладення контрактів між такими особами, не є інформаційними послугами; відносини між службовцем та його роботодавцем, засновані на контракті, не є наданням інформаційних послуг; діяльність, яка через саму сутність своєї природи не може здійснюватись на відстані та за допомогою електронних засобів, така як законний аудит рахунків компаній чи надання консультації лікарем, що вимагає фізичного дослідження пацієнта, не є наданням інформаційних послуг.

19) Місце заснування постачальника послуг має визначатися відповідно до прецедентного права Європейського Суду, відповідно до якого концепція заснування передбачає фактичне здійснення економічної діяльності через фіксовану установу протягом невизначеного періоду часу; ця вимога також виконується, якщо компанія створюється на певний період; місце заснування компанії, що надає послуги через веб-сайт Інтернет, не є місцем розташування технологій, що забезпечують підтримку цьому веб-сайту, або місцем, з якого цей веб-сайт доступний. Це місце, де компанія здійснює свою економічну діяльність; у випадках, якщо постачальник має декілька місць заснування компанії, важливо визначити, з якого з них надаються відповідні послуги; у тому випадку, якщо важко визначити, з якого із декількох місць заснування надається певна послуга, таким вважається місце знаходження центру діяльності компанії, який має відношення до цієї конкретної послуги.

20) Визначення “одержувач послуг” охоплює усі види використання інформаційних послуг як особами, які надають інформацію всередині відкритих мереж, таких як Інтернет, так і особами, які здійснюють пошук інформації в Інтернет в приватних чи професійних цілях.

21) Сфера координації застосовується без перешкод до майбутньої гармонізації законодавства держав Співтовариства стосовно надання інформаційних послуг та майбутнього законодавства, прийнятого на національному рівні відповідно до законодавства Співтовариства; сфера координації охоплює лише вимоги, що стосуються інтерактивної діяльності, такої як інтерактивна інформація, інтерактивна реклама, інтерактивні покупки, інтерактивне укладання контрактів, і не стосується правових вимог держав-членів щодо товарів, таких як стандарти безпеки, зобов'язання щодо маркування чи відповідальність за товари, або вимог держав-членів стосовно доставки чи перевезення товарів, включаючи розподіл медичних продуктів; сфера координації не охоплює здійснення переважного права купівлі державними органами товарів, таких як твори мистецтва.

22) Надання інформаційних послуг контролюється від самого початку діяльності з метою забезпечення ефективного захисту громадських інтересів; з цією метою необхідно забезпечити надання такого захисту з боку компетентного органу не лише для громадян власної держави, але й для громадян всього Співтовариства; з метою посилення взаємної довіри між державами-членами важливо чітко наголосити на відповідальності з боку держави-члена, з території якої надходять послуги; більш того, з метою ефективного гарантування свободи надання послуг та правової визначеності для постачальників та одержувачів послуг, надання таких інформаційних послуг, в принципі, має підпорядковуватись законодавству держави-члена, на території якої знаходиться місце заснування постачальника послуг.

23) Ця Директива не має на меті ні встановлювати додаткові норми стосовно колізійного права у міжнародному приватному праві, ні зачіпає судочинство судів; положення правової норми, що застосовується, утвореної нормами міжнародного приватного права, не повинні обмежувати свободу надання інформаційних послуг, як передбачено цією Директивою.

24) На підставі цієї Директиви, незалежно від норми щодо контролю за джерелами інформаційних послуг, вживання заходів по обмеженню вільного переміщення інформаційних послуг є законним відповідно до умов, визначених у цій Директиві для держав-членів.

25) Національні суди, в тому числі і суди цивільної юрисдикції, які розглядають спори у приватному праві, можуть вживати заходів щодо відступу від свободи надання інформаційних послуг відповідно до умов, передбачених цією Директивою.

26) Держави-члени відповідно до умов, передбачених цією Директивою, можуть застосовувати свої внутрішні норми у кримінальному праві та кримінальному провадженні з метою проведення усіх слідчих та інших заходів, необхідних для затримання та переслідування злочинців без потреби повідомляти Комісію про такі заходи.

27) Ця Директива разом із майбутньою Директивою Європейського парламенту і Ради стосовно дистанційного маркетингу споживацьких фінансових послуг є внеском у створення правової структури для інтерактивного надання фінансових послуг; ця Директива не є поштовою до майбутніх ініціатив в області фінансових послуг, зокрема, в сфері гармонізації норм поведінки; можливість (передбачена цією Директивою для держав-членів) обмеження свободи надання інформаційних послуг за певних умов з метою захисту споживачів також охоплює заходи в сфері фінансових послуг, зокрема, заходи, спрямовані на захист інвесторів.

28) Зобов'язання держав-членів не ставити умовою доступу до здійснення діяльності постачальником інформаційних послуг отримання попередньої ліцензії не поширюється на поштові послуги, які регулюються положеннями Директиви 97/67/ЄС від 15.12.1997 р. про спільні правила розвитку внутрішнього ринку поштових послуг держав Співтовариства та вдосконалення якості послуг²³, що складаються з фізичної доставки роздрукованого повідомлення електронної пошти і не впливають на добровільні системи акредитації, зокрема, для постачальників електронних послуг по засвідченню підписів.

29) Комерційні повідомлення важливі для фінансування інформаційних послуг та для розвитку широкого спектру нових безкоштовних послуг; в інтересах захисту споживача та справедливої торгівлі комерційні повідомлення, включаючи повідомлення про знижки, рекламні пропозиції та рекламні змагання чи ігри, повинні задовольняти ряд прозорих умов; ці умови застосовуються без перешкод до Директиви 97/7/ЄС; ця Директива не впливає на положення існуючих Директив про комерційні повідомлення, зокрема, директиву 98/43/ЄС.

30) Розсилка комерційних повідомлень без згоди одержувача електронною поштою може бути небажаною для споживачів та постачальників інформаційних послуг і може завадити стабільному функціонуванню інтерактивних мереж; питання узгодження одержувачем певних форм комерційних повідомлень, що розсилаються без його згоди, не регулюються цією Директивою, але воно передбачалось Директивою 97/7/ЄС та Директивою 97/66/ЄС; в тих державах-членах, які дозволяють розсилку комерційних повідомлень без згоди одержувача електронною поштою, має стимулюватись та полегшуватись запровадження відповідної системи фільтрації повідомлень; крім того, в будь-якому випадку комерційні повідомлення, що розсилаються без згоди одержувача, мають чітко ідентифікуватись як такі з метою посилення прозорості та полегшення функціонування такої системи фільтрації; добровільна доставка комерційних повідомлень по електронній пошті не повинна завдавати додаткових витрат для одержувача.

31) Держави-члени, які дозволяють розсилку постачальником послуг, заснованим на їх території, комерційних повідомлень без згоди одержувача електронною поштою, мають забезпечити регулярні консультації постачальників послуг між собою та поважання ними списків відмов, в яких фізичні особи, які не бажають отримувати такі комерційні повідомлення, можуть зареєструватись.

32) З метою усунути перешкоди до розвитку транскордонних послуг в межах Співтовариства, які представники професій, які регулюються законодавством держав ЄС, можуть пропонувати в Інтернет, необхідно гарантувати на рівні Співтовариства відповідність професійним нормам, спрямованим, зокрема, на захист споживачів чи здоров'я громадян; прийняття кодексів поведінки на рівні Співтовариства було б найкращим засобом визначення правил професійної етики в сфері комерційних повідомлень; розробка чи, якщо необхідно, адаптація таких правил має стимулюватись без перешкод до самостійності професійних органів та об'єднань.

33) Ця Директива доповнює законодавство Співтовариства та національне законодавство в області професій, що регулюються законодавством держав ЄС, формуючи повну систему норм, що застосовуються у цій сфері.

34) Кожна держава-член має доповнити своє законодавство, що містить вимоги, а, зокрема, вимоги до форми, які обмежують використання контрактів за допомогою електронних засобів;

вивчення законодавства, що потребує такої адаптації, має бути систематичним та охоплювати усі необхідні етапи та дії процесу укладання контракту, включаючи його зберігання; ці доповнення повинні мати на меті зробити дієвими контракти, укладені за допомогою електронних засобів; законна сила підписів в електронному вигляді регулюється Директивою 1999/93/ЄС від 13.12.1999 р. про систему електронних підписів в межах Співтовариства²⁴; підтвердження отримання постачальником послуг може прийняти форму інтерактивного надання оплачених послуг.

35) Ця Директива не впливає на можливість для держав-членів формулювати чи встановлювати загальні чи специфічні вимоги для контрактів, які можуть бути задоволені за допомогою електронних засобів, зокрема, вимоги щодо гарантування електронних підписів.

36) Держави-члени можуть встановлювати обмеження на використання контрактів, укладених в електронній формі, які за законом вимагають для свого укладення залучення судів, державних органів чи осіб, які здійснюють державні повноваження; ця можливість також охоплює контракти, що вимагають залучення судів, державних органів чи осіб, які здійснюють державні повноваження, з метою впливу на треті сторони, а також контракти, які, згідно закону, мають бути засвідчені нотаріусом.

37) Зобов'язання держав-членів усувати перешкоди до використання контрактів, укладених електронним шляхом, поширюються виключно на перешкоди, що впливають з правових вимог, а не на практичні перешкоди, що з'являються внаслідок неможливості використання у певних випадках електронних засобів.

38) Зобов'язання держав-членів усувати перешкоди для використання контрактів, укладених електронним шляхом, мають бути виконані згідно із правовими вимогами до контрактів, які передбачені в законодавстві Співтовариства.

39) Виключення до положень стосовно контрактів, укладених винятково за допомогою електронної пошти чи еквівалентного індивідуального зв'язку, що передбачено цією Директивою, стосовно інформації, що надається, та розміщення запитів не повинні, як наслідок, призводити до ігнорування постачальниками інформаційних послуг цих положень.

40) Як існуючі, так і нові розбіжності в законодавстві держав-членів та прецедентному праві стосовно відповідальності постачальників послуг, що діють як посередники, перешкоджають стабільному функціонуванню внутрішнього ринку, зокрема, шляхом послаблення розвитку транскордонних послуг та створюючи диспропорції в конкуренції; діяльність постачальників послуг за певних умов повинна бути спрямована на попередження чи припинення незаконної діяльності; ця Директива має бути відповідною основою для розвитку швидких та надійних процедур усунення та відключення доступу до незаконної інформації; такі механізми можуть бути розвинені на підставі добровільних угод між усіма зацікавленими сторонами та мають стимулюватись державами-членами; в інтересах усіх сторін, залучених до постачання інформаційних послуг, приймати та запроваджувати ці процедури; положення цієї Директиви стосовно відповідальності не повинні створювати перешкоди з боку різних зацікавлених сторін розвитку та ефективному функціонуванню технічних систем захисту та ідентифікації, засобів технічного контролю, які стали можливі завдяки розвитку цифрових технологій в рамках обмежень, передбачених Директивами 95/46/ЄС та 97/66/ЄС.

41) Ця Директива сприяє встановленню рівноваги між різними інтересами, поставленими на карту, та встановлює принципи, на яких можуть ґрунтуватись угоди та стандарти у цій області.

42) Звільнення від відповідальності, передбачене в цій Директиві, поширюється лише на випадки, коли діяльність постачальників інформаційних послуг обмежена технічним процесом дії та наданням доступу до мережі передачі даних, за допомогою якої інформація, що стає доступною для третіх сторін, передається чи тимчасово зберігається з єдиною метою - зробити передачу більш ефективною; ця діяльність має просту технічну, автоматичну та пасивну сутність, яка передбачає, що постачальник інформаційних послуг не має ні знань, ні може контролювати інформацію, що передається чи зберігається.

43) Постачальник послуг може виграти внаслідок використання каналів передачі інформації чи кешування, якщо він ніяким чином не залучений до передачі інформації; серед іншого, це вимагає незмінності інформації, яку він передає; ця вимога не поширюється на управління

операціями технічного характеру, яке має місце в ході передачі, оскільки вони не змінюють цілісність інформації, що міститься при передачі.

44) Постачальник послуг, який цілеспрямовано співробітничав із одним з одержувачів інформації, з метою здійснення незаконних дій, виходить за межі діяльності стосовно каналів передачі інформації чи кешування і, як наслідок, не може отримати вигоду від звільнення від відповідальності, що передбачено за таку діяльність.

45) Обмеження відповідальності посередника у постачанні послуг, що передбачено цією Директивою, не впливає на можливість судових заборон різного роду; такі заборони можуть, зокрема, складатись із наказів судів чи адміністративних органів, що вимагають попередження будь-якого порушення, включаючи переміщення незаконної інформації чи відключення доступу до неї.

46) З метою отримання переваг від обмеження відповідальності постачальник інформаційних послуг, які включають в себе зберігання інформації, по отриманню фактичних знань чи обізнаності про незаконну діяльність має терміново вживати певні дії з метою усунення можливості доступу чи відключення доступу до відповідної інформації; усунення можливості доступу чи його відключення має здійснюватись при дотриманні принципу свободи самовираження та процедур, визначених для цих цілей на національному рівні; ця Директива не впливає на здатність держав-членів встановлювати особливі вимоги, які мають бути терміново задоволені до того як інформація буде знищена чи доступ до неї буде відключений.

47) Державам-членам не дозволяється накладати на постачальників послуг зобов'язання по відслідковуванню виключно стосовно зобов'язань загального характеру; це не стосується зобов'язань по відслідковуванню в особливому випадку та, зокрема, не впливає на розпорядження, видані національними органами влади відповідно до внутрішнього законодавства.

48) Ця Директива не впливає на здатність держав-членів вимагати від постачальників послуг, які розпоряджаються інформацією, наданою одержувачами їхніх послуг, застосовувати засоби безпеки, що логічно було б очікувати з їх боку, та які мають відповідати нормам національного законодавства, з метою виявлення та запобігання певним видам незаконної діяльності.

49) Держави-члени та Комісія мають заохочувати розробку кодексів поведінки; не варто принижувати добровільний характер таких кодексів та можливість вільного вирішення зацікавленими сторонами, чи дотримуватись положень таких кодексів.

50) Важливо, щоб запропонована директива про гармонізацію певних галузей авторського права та суміжних прав в інформаційному суспільстві та ця Директива набирали чинності одночасно з метою встановлення чіткої системи правил стосовно питання відповідальності посередників за порушення в сфері авторського права та суміжних прав на рівні Співтовариства.

51) Від кожної держави-члена у випадку необхідності вимагається доповнити будь-яке законодавство, яке має на меті перешкоджати використанню механізмів вирішення спорів поза межами суду за допомогою електронних каналів; ці доповнення мають на меті зробити функціонування таких механізмів ефективним у законі та на практиці на міжнародному рівні.

52) Ефективна реалізація свобод на внутрішньому ринку потребує гарантувати жертвам ефективний доступ до засобів вирішення спорів; шкода, що може бути нанесена через інформаційні послуги, характеризується як швидкістю нанесення, так і її географічним поширенням; беручи до уваги цей особливий характер шкоди та потребу забезпечити неможливість перешкоджання державними органами влади встановлювати взаємну довіру між собою, ця Директива містить запит до держав-членів про доступність відповідних судових позовів; держави-члени мають вивчити потребу надання доступу до судових процедур за допомогою відповідних електронних засобів.

53) Директива 98/27/ЄС, що застосовується до інформаційних послуг, передбачає механізм подання позовів щодо винесення судової заборони, спрямований на захист колективних інтересів споживачів; цей механізм сприятиме вільному переміщенню інформаційних послуг шляхом забезпечення високого рівня захисту споживача.

54) Санкції, передбачені цією Директивою, застосовуються без перешкод до будь-яких інших санкцій чи засобів, передбачених національним правом; держави-члени не зобов'язані

передбачати кримінальні санкції за порушення положень національного законодавства, прийнятих відповідно до цієї Директиви.

55) Ця Директива не впливає на закон, що застосовується до контрактних зобов'язань споживачів; відповідно, ця Директива не може мати наслідком позбавлення споживача захисту, наданого йому обов'язковими правилами стосовно контрактних зобов'язань за законодавством держави-члена, в якій він постійно проживає.

56) Що стосується передбачених в цій Директиві відступів від контрактних зобов'язань стосовно контрактів, укладених споживачами, то ці зобов'язання мають тлумачитись як такі, що містять інформацію про істотні елементи змісту контракту, включаючи права споживача, які мають вирішальний вплив на рішення за контрактом.

57) Європейський Суд неодноразово постановляв, що держава-член зберігає за собою право вживати заходи проти постачальника послуг, заснованого на території іншої держави-члена, але діяльність якого повністю чи переважно спрямована на територію першої держави-члена, у випадку, якщо вибір місця заснування був зроблений з метою ухилення від законодавства, яке застосовувалося б до постачальника у випадку, якби його установа була заснована на території першої держави-члена.

58) Ця Директива не повинна застосовуватись до послуг, наданих постачальником послуг, заснованим в третій державі; беручи до уваги глобальне скорочення обсягу електронної комерції, доречно було б передбачити відповідність норм Співтовариства міжнародним нормам; ця Директива без перешкод застосовується до результатів обговорень в межах міжнародних організацій (серед яких виділяються ВТО, ОЕСР, Комісія ООН з права міжнародної торгівлі) по правовим питанням.

59) Незважаючи на глобальний характер електронного зв'язку, координація національних заходів регуляції на рівні ЄС необхідна з метою уникнення фрагментації внутрішнього ринку та з метою встановлення відповідної європейської системи регуляції; така координація також має сприяти формуванню спільної та сильної переговорної позиції на міжнародних форумах.

60) З метою безперешкодного розвитку електронної комерції правова система має бути чіткою та простою, передбачливою та узгодженою із нормами, що застосовуються на міжнародному рівні таким чином, щоб їх застосування не справляло негативного впливу на конкурентоспроможність європейської промисловості чи не перешкоджало інноваціям у цій сфері.

61) Якщо ринок фактично функціонуватиме за допомогою електронних засобів в контексті глобалізації, ЄС та основні не європейські зони потребують консультацій одна з одною з метою узгодження законів та процедур.

62) Співробітництво із третіми державами в області електронної комерції має зміцнюватись, а зокрема, це стосується співробітництва із державами, що подали заявку на вступ до ЄС, розвинутими державами та іншими торговельними партнерами ЄС.

63) Прийняття цієї Директиви не перешкоджатиме державам-членам брати до уваги різноманітні соціальні та культурні наслідки, характерні для епохи інформаційного суспільства; зокрема, таке прийняття не повинно перешкоджати засобам, які держави-члени можуть приймати відповідно до законодавства держав Співтовариства з метою досягнення соціальних, культурних та демократичних цілей, беручи до уваги як свою мовну різноманітність, національні та регіональні особливості, так і культурну спадщину, та з метою забезпечити громадський доступ до найширшої мережі інформаційних послуг; в будь-якому випадку розвиток інформаційного суспільства має забезпечити можливість доступу громадян держав Співтовариства до європейської культурної спадщини, представленої в цифровому середовищі.

64) Електронні комунікації пропонують державам-членам надзвичайні засоби постачання громадських послуг в культурній, освітній та мовній сферах.

65) Рада в своїй резолюції від 19.01.1999 р. про споживацький вимір інформаційного суспільства²⁵ наголосила на тому, що проблема захисту споживачів заслуговує на особливу увагу; Комісія вивчатиме сфери, в яких захист надається в недостатній мірі в контексті розвитку інформаційного суспільства та визначатиме у випадку необхідності недоліки законодавства та ті пробле-

мні питання, які вимагають додаткових заходів; якщо буде необхідно, Комісія має зробити особливі додаткові пропозиції для виправлення цих недоліків, які таким чином будуть виявлені,

ПРИЙНЯЛИ ТАКУ ДИРЕКТИВУ:

Глава I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Цілі та сфера застосування

1. Ця Директива має на меті зробити внесок у належне функціонування внутрішнього ринку шляхом забезпечення вільного переміщення інформаційних послуг між державами-членами.

2. Ця Директива зближається до міри, необхідної для досягнення цілей, викладених в пункті 1, із певними положеннями національного законодавства про інформаційні послуги на внутрішньому ринку, заснування постачальників послуг, комерційні повідомлення, контракти, укладені за допомогою електронних засобів, відповідальність посередників, кодекси поведінки, вирішення спорів поза судом, судові позови та співробітництво між державами-членами.

3. Ця Директива доповнює законодавство держав Співтовариства, що застосовується до інформаційних послуг без перешкод до рівня захисту, зокрема, здоров'я громадян та інтересів споживачів, як передбачено актами Співтовариства та внутрішнього законодавства, відповідно до якого вони запроваджуються до тієї міри, до якої це не обмежує свободу забезпечення інформаційних послуг.

4. Ця Директива не вносить додаткові норми до міжнародного приватного права і не впливає на юрисдикцію судів.

5. Ця Директива застосовується до:

- a) сфери оподаткування;
- b) питань, що стосуються інформаційних послуг, на які поширюються положення Директив 95/46/ЄС та 97/66/ЄС;
- c) питань, що стосуються угод та практики, які регулюються законами картелю;
- d) такої діяльності в сфері інформаційних послуг:
 - діяльності нотаріусів тією мірою, до якої вони прямим чи опосередкованим чином здійснюють державні повноваження,
 - представництва клієнта та захисту його інтересів перед судом,
 - азартних ігор, які передбачають ставки грошової цінності в іграх, включаючи лотереї та угоди по парі.

6. Ця Директива не впливає на акти, прийняті на національному рівні чи на рівні Співтовариства з метою розвитку культурної та мовної різноманітності та забезпечення захисту плюралізму.

Визначення

Відповідно до мети цієї Директиви наступні терміни мають такі значення:

a) термін "**інформаційні послуги**" означає послуги у тому сенсі, в якому вони використовуються в статті 1(2) Директиви 98/34/ЄС, доповненої Директивою 98/48/ЄС;

b) термін "**постачальник послуг**" означає будь-яку фізичну чи юридичну особу, яка надає інформаційні послуги;

c) термін "**заснований постачальник послуг**" означає постачальника послуг, який ефективно займається економічною діяльністю, використовуючи постійну установу протягом невизначеного періоду часу. Наявність та використання технічних засобів та технологій, що вимагаються для постачання послуг, саме по собі не представляє собою установу постачальника;

d) термін "**одержувач послуг**" означає будь-яку фізичну чи юридичну особу, яка в професійних чи інших цілях, зокрема, в цілях пошуку інформації чи забезпечення її доступності, користується інформаційними послугами;

е) термін **"споживач"** означає будь-яку особу, яка діє не в цілях своєї комерційної, професійної діяльності;

ф) термін **"комерційне повідомлення"** означає будь-яку форму повідомлення, спрямованого на пряме чи опосередковане просування товарів, послуг чи іміджу компанії, організації чи особи, яка займається комерційною, промисловою чи професійною діяльністю або реалізує професію, що регулюється законодавством держав ЄС.

Комерційними повідомленнями не є наступне:

- інформація, що надає прямий доступ до діяльності компанії, організації чи особи, зокрема, ім'я домену чи адреса електронної пошти,

- повідомлення стосовно товарів, послуг чи іміджу компанії, організації чи особи, подане у самостійній формі, зокрема, за відсутності фінансових міркувань;

г) термін **"професія, що регулюється законодавством держав ЄС"** означає будь-яку професію в сенсі, в якому це поняття використовується в статті 1 (d) Директиви 89/48/ЄЕС від 21.12.1998 р. про загальну систему визнання дипломів про вищу освіту, які видаються по отриманню професійної освіти та навчання тривалістю щонайменш три роки²⁶ або в статті 1 (f) Директиви 92/51/ЄЕС від 18.06.1992 р. про другу загальну систему по визнанню професійної освіти та навчання, яка доповнює Директиву 89/48/ЄЕС²⁷;

h) термін **"сфера координації"** означає вимоги, закладені в правових системах держав-членів, що застосовуються до постачальників інформаційних послуг чи до самих інформаційних послуг, незалежно від того, загальна їх природа, чи ці вимоги спеціально для них вироблені.

Сфера координації стосується вимог, яким постачальник послуг повинен відповідати по відношенню до:

- заняття діяльністю в сфері інформаційних послуг - такі як вимоги щодо кваліфікації, уповноваження чи повідомлення;

- заняття діяльністю в сфері інформаційних послуг - такі як вимоги щодо діяльності постачальника послуг, вимоги щодо якості чи сутності послуг, включаючи ті, що застосовуються до реклам і контрактів чи вимоги, що стосуються відповідальності постачальника послуг.

Сфера координації не поширюється на такі вимоги як:

- вимоги, що застосовуються до товарів, як таких,

- вимоги, що застосовуються до доставки товарів,

- вимоги, що застосовуються до послуг, які надаються відмінним від електронного шляхом.

Стаття 3. Внутрішній ринок

1. Кожна держава-член забезпечує відповідність наданих інформаційних послуг постачальником послуг, заснованим на її території, положенням національного законодавства, що застосовуються на території відповідної держави-члена, і які підпадають під сферу координації.

2. Держави-члени з причин, що знаходяться в межах сфери координації, можуть обмежувати свободу постачання інформаційних послуг з боку іншої держави-члена.

3. Пункти 1 та 2 не застосовуються до положень, передбачених в Додатку.

4. Держави-члени також можуть вживати заходів з метою ухилення від положень пункту 2 щодо наданих інформаційних послуг у випадку, якщо вони задовольняють наступні умови:

а) заходи

і) необхідні для однієї з наступних цілей:

- державної політики, зокрема щодо запобігання, розслідування, затримання та переслідування злочинців, в тому числі, захисту неповнолітніх та боротьби із будь-яким підбурюванням до ненависті на ґрунті раси, статі, релігії чи національності, та порушень людської гідності стосовно окремих осіб,

- захисту здоров'я громадян,

- державної безпеки, в тому числі забезпечення національної безпеки та оборони,

- захисту споживачів, в тому числі інвесторів;

ii) застосовуються до інформаційних послуг, які перешкоджають цілям, про які йдеться у пункті (i) або які представляють серйозний ризик перешкоджання цим цілям;

iii) пропорційні цим цілям;

b) до того як вдаватись до відповідних заходів та без перешкод для судових слухань, включаючи попередні провадження та дії, що здійснюються в рамках кримінального розслідування, держава-член:

- попросила державу-член, про яку йдеться в пункті 1, вжити заходів, а остання їх не вжила або вони були неадекватними,

- повідомила Комісію та державу-члена, про яку йдеться в пункті 1, про свої наміри вжити такі заходи.

5. У випадку крайньої необхідності держави-члени можуть відійти від умов, передбачених в пункті 4(b).

У тому ж випадку Комісія та держава-член, про яку йдеться в пункті 1, повідомляються в найкоротший строк про заходи із вказівкою причин віднесення ситуації до крайньої необхідності.

6. Без нанесення шкоди здатності держави-члена розвивати заходи, що розглядаються, Комісія вивчає сумісність повідомлених заходів із законодавством держав Співтовариства протягом найкоротшого періоду часу; у випадку, якщо буде зроблено висновок про невідповідність законодавства держав Співтовариства, Комісія просить відповідну державу-члена утриматись від будь-яких запропонованих заходів чи терміново завершити відповідні заходи.

Глава II. ПРИНЦИПИ

Частина 1: Вимоги щодо заснування та інформації

Стаття 4. Принцип, що виключає отримання попередньої ліцензії

1. Держави-члени забезпечують, що вжиття та здійснення діяльності по постачанню інформаційних послуг може не потребувати отримання попередньої ліцензії чи будь-якої іншої вимоги, яка має таке ж значення.

2. Пункт 1 без перешкод застосовується до механізмів ліцензування, які не спрямовані винятково на інформаційні послуги або які регулюються Директивою 97/13/ЄС від 10.04.1997 р.²⁸ про спільну систему загального та індивідуального ліцензування в сфері надання телекомунікаційних послуг.

Стаття 5. Загальна інформація, що має бути надана

1. На додаток до інших вимог до постачання інформації, передбачених законодавством держав Співтовариства держави-члени гарантують забезпечення з боку постачальника послуг простого, прямого та стабільного доступу одержувачів послуг та компетентних органів принаймні до наступної інформації:

a) ім'я постачальника послуг;

b) географічна адреса заснованого постачальника послуг;

c) детальна інформація про постачальника послуг, включаючи адресу його електронної пошти, що дозволяє швидко з ним зв'язуватись та безпосередньо й ефективно надсилати йому повідомлення;

d) якщо постачальник послуг зареєстрований в торговельному чи подібному реєстрі, то інформацію про цей торговельний реєстр, в який він занесений, та реєстраційний номер або еквівалентні засоби ідентифікації постачальника послуг в цьому реєстрі;

e) якщо діяльність підлягає ліцензуванню, – особливості відповідного контрольного органу;

f) стосовно професій, що регулюються законодавством ЄС:

- будь-який професійний орган чи установа, в якій зареєстрований постачальник послуг,

- професійне звання та назва держави-члена, де воно було видане,

- посилання на професійні правила, що застосовуються на території держави-члена, де заснована установа, та містяться засоби доступу до них;

g) якщо постачальник послуг займається діяльністю, яка підлягає сплаті ПДВ, ідентифікаційний номер, про який йдеться в статті 22(1) шостої Директиви 77/388/ЄЕС від 17.05.1977 р. про гармонізацію законодавства держав-членів стосовно податку з обігу – Спільна система податку на додану вартість: універсальна основа оцінки²⁹.

2. На додаток до інших вимог щодо інформації, визначених законодавством Спів товариства, держави-члени принаймні забезпечують, що у випадку, якщо інформаційні послуги містять посилання на ціни, то такі послуги мають бути чітко та однозначно вказані та, зокрема, повинні містити вказівку на те, чи включають вони податкові витрати та витрати на доставку.

Частина 2: Комерційні повідомлення

Стаття 6. Інформація, що має постачатись

На додаток до інших вимог до інформації, визначених законодавством держав Співтовариства, держави-члени забезпечують відповідність комерційних повідомлень, які є частиною інформаційних послуг, принаймні наступним умовам:

- a) комерційні повідомлення чітко ідентифікуються як такі;
- b) фізична чи юридична особа, від імені якої надсилається комерційне повідомлення, чітко ідентифікується;
- c) рекламні пропозиції, такі як знижки, винагороди та подарунки, якщо такі передбачаються на території держави-члена, де заснований постачальник послуг, чітко ідентифікуються як такі, а умови, що мають бути задоволені для їх кваліфікації, легко доступні та подаються чітко і однозначно;
- d) рекламні змагання чи ігри, якщо такі передбачені на території держави-члена, де заснований постачальник послуг, чітко ідентифікуються як такі, а умови участі легко доступні та подаються чітко і однозначно.

Стаття 7. Комерційні повідомлення, що надсилаються без згоди одержувача

1. На додаток до вимог, визначених законодавством Співтовариства, держави-члени, які дозволяють надсилання комерційних повідомлень електронною поштою без згоди одержувача, забезпечують чітку та однозначну ідентифікацію такого комерційного повідомлення, відправленого постачальником послуг, заснованим на її території, як такого, одразу після отримання його одержувачем.

2. Без шкоди Директиві 97/7/ЄС та Директиві 97/66/ЄС держави-члени вживають заходів для забезпечення регулярного консультування та поважання постачальником послуг, який займається надсиланням комерційних повідомлень без згоди одержувача електронною поштою, реєстру відмов, в якому реєструються фізичні особи, які не бажають отримувати такі комерційні повідомлення.

Стаття 8. Професії, що регулюються законодавством ЄС

1. Держави-члени забезпечують відповідність використання комерційних повідомлень, які є складовою інформаційних послуг, що надаються представником професії, що регулюється законодавством ЄС, професійним нормам щодо, зокрема, незалежності, гідності та честі професії, професійної таємниці та справедливого ставлення до клієнтів та інших представників професії.

2. Без нанесення шкоди самостійності професійних органів та об'єднань держави-члени та Комісія заохочують професійні об'єднання та органи до розробки кодексів поведінки на рівні Співтовариства з метою визначити види інформації, яка може надаватись в цілях комерційного повідомлення відповідно до норм, про які йдеться в пункті 1.

3. При розробці пропозиції щодо ініціатив в межах Співтовариства, потреба в яких виникає у зв'язку із необхідністю забезпечити належне функціонування внутрішнього ринку щодо

інформації, про яку йдеться в пункті 2, Комісія приділяє належну увагу кодексам поведінки, що застосовуються на рівні Співтовариства та діють у тісному співробітництві із відповідними професійними об'єднаннями та органами.

4. Ця Директива застосовується додатково до директив Співтовариства щодо доступу, реалізації діяльності в межах професій, що регулюються законодавством ЄС.

Частина 3: Контракти, що укладаються за допомогою електронних засобів

Стаття 9. Режим укладення контрактів

1. Держави-члени гарантують, що їх правова система передбачає укладення контрактів за допомогою електронних засобів. Держави-члени також, зокрема, забезпечують, що правові вимоги до процесу укладення контрактів ні створюють перешкоди для використання контрактів, укладених в електронному вигляді, ні призводять до позбавлення таких контрактів законної сили через укладення їх в електронній формі.

Держави-члени можуть передбачити, що пункт 1 не застосовується до всіх чи визначених контрактів, які підпадають під одну з наступних категорій:

- a) контракти, які передбачають передачу прав на нерухоме майно, окрім прав оренди;
- b) контракти, що вимагають відповідно до закону залучення судів, державних органів чи професій, що передбачають реалізацію державних повноважень;
- c) контракти про поручительство та майнове забезпечення, що надається особами, які діють в цілях, що лежать поза межами їх комерційної чи професійної діяльності;
- d) контракти, що регулюються сімейним правом чи спадковим правом.

3. Держави-члени вказують Комісії на категорії, що містяться в пункті 2, до яких не застосовується пункт 1. Держави-члени кожні п'ять років подають до Комісії звіт про застосування пункту 2 із поясненням причин зберігання в силі категорії, що передбачається в пункті 2(b), до якого не застосовуються положення пункту 1.

Стаття 10. Інформація, що має бути надана

На додаток до інших вимог до інформації, що визначені законодавством держав Співтовариства, держави-члени забезпечують, якщо інше не узгоджено сторонами, які не є споживачами, що принаймні наступна інформація надається постачальником послуг чітко, повно та однозначно під першим номером в порядку, визначеному одержувачем послуг:

- a) різні технічні заходи на шляху до укладення контракту;
- b) чи буде укладений контракт прийнятий постачальником послуг та чи буде він доступним;
- c) технічні засоби ідентифікації та виправлення помилок вводу до розміщення запиту;
- d) мови, запропоновані для укладення контракту.

2. Держави-члени забезпечують, якщо інше не узгоджено між сторонами, які не є споживачами, повідомлення постачальником послуг про дотримання ним будь-якого відповідного кодексу поведінки та інформацію щодо способу консультації із цими кодексами електронним шляхом.

3. Умови контракту та загальні умови, що висуваються до одержувача, мають бути доступні таким чином, щоб він міг їх зберігати та відновлювати.

Пункти 1 та 2 не застосовуються до контрактів, укладених виключно шляхом обміну електронною поштою чи еквівалентних індивідуальних повідомлень.

Стаття 11. Розміщення запиту

1. Держави-члени забезпечують, якщо інше не узгоджено між сторонами, які не є споживачами, що у випадку, якщо одержувач послуг розміщує свій запит за допомогою технологічних засобів, застосовуються наступні принципи:

- постачальник послуг має безвідкладно та за допомогою електронних засобів підтвердити отримання запиту одержувача,

- вважається, що запит та підтвердження отримання надходять в той момент, коли сторони, яким вони адресовані, здатні отримати доступ до них.

2. Держави-члени гарантують, якщо інше не узгоджене між сторонами, які не є споживачами, надання постачальником послуг одержувачеві цих послуг доступу до ефективних технічних засобів, що дозволять йому виявляти та виправляти помилки вводу до розміщення запиту.

3. Пункт 1.1 та пункт 2 не застосовуються до контрактів, укладених виключно шляхом обміну електронною поштою чи еквівалентних індивідуальних повідомлень.

Частина 4: Відповідальність проміжкових постачальників послуг

Стаття 12. Канали передачі інформації

Якщо надаються інформаційні послуги, які складаються з передачі інформації, що надається одержувачем послуг, всередині мережі зв'язку або надання доступу до мережі зв'язку, держави-члени забезпечують звільнення постачальника послуг від відповідальності за передану інформацію при умові, що постачальник:

- a) не є ініціатором передачі;
- b) не обирає одержувача передачі;
- c) не обирає чи не змінює інформацію, що міститься в передачі.

2. Акти передачі та забезпечення доступу, про що йдеться в пункті 1, включають в себе автоматичне, проміжкове тимчасове зберігання переданої інформації, оскільки це робиться з єдиною метою – здійснення передачі в мережі зв'язку та передбачає, що інформація не зберігається довше, ніж це необхідно для передачі.

3. Ця стаття не впливає на можливість для суду чи адміністративного органу, відповідно до правової системи держав-членів, вимагати від постачальника послуг обмеження чи запобігання порушення.

Стаття 13. “Кешування”

Якщо надаються інформаційні послуги, які складаються з передачі в мережі зв'язку інформації, що надається одержувачем послуг, держави-члени забезпечують звільнення постачальника послуг від відповідальності за автономне, проміжкове тимчасове зберігання інформації, що здійснюється з єдиною метою – більш ефективної поступальної передачі інформації до інших одержувачів послуг за їх запитом за умови що:

- a) постачальник послуг не змінює інформацію;
- b) постачальник задовольняє умови доступу до інформації;
- c) постачальник задовольняє правила оновлення інформації, які є широко визнаними та використовуються даною індустрією;

d) постачальник не перешкоджає законному використанню технологій, які широко визнані та використовуються індустрією, при отриманні даних про використання інформації;

e) постачальник вдається до швидких дій з метою усунення можливості доступу чи відключення доступу до інформації, яку він зберігав, після того як він узнає, що інформація на початковій стадії передання була видалена з мережі або доступ до неї був відключений, чи суд або адміністративний орган наказав здійснити таке усунення чи відключення.

2. Ця стаття не впливає на можливість для суду чи адміністративного органу, відповідно до правової системи держав-членів, вимагати від постачальника послуг обмеження чи запобігання порушення.

Стаття 14. Розміщення інформації

Якщо надаються інформаційні послуги, які включають в себе зберігання інформації, що надається одержувачем послуг, держави-члени забезпечують звільнення постачальника послуг від відповідальності за інформацію, що була збережена за запитом одержувача послуг, при умові, що:

а) постачальник послуг не знає про незаконну діяльність чи інформацію, що стосується позовів про відшкодування збитків, не обізнаний із фактами чи обставинами, з яких випливає незаконна діяльність чи інформація; або

в) постачальник за умов обізнаності вдається до швидких дій з метою усунення можливості доступу чи відключення доступу до інформації.

2. Пункт 1 не застосовується, якщо одержувач послуг діє під егідою чи під контролем постачальника.

3. Ця стаття не впливає як на можливість для суду чи адміністративного органу, відповідно до правової системи держав-членів, вимагати від постачальника послуг обмеження чи запобігання порушення, так і на здатність держав-членів встановлювати процедури, що регулюють усунення можливості доступу чи відключення доступу до інформації.

Стаття 15. Відсутність загального обов'язку відслідковувати

1. Держави-члени не накладають на постачальників послуг ні загального обов'язку при наданні послуг, що регулюється статтями 12, 13 та 14, відслідковувати інформацію, яку вони передають чи зберігають, ні загального обов'язку здійснювати активний пошук фактів чи обставин, що вказують на незаконну діяльність.

2. Держави-члени можуть передбачити обов'язки для постачальників інформаційних послуг інформувати компетентні державні органи про підозрілу незаконну діяльність, що здійснюється, чи інформацію, що надається одержувачем послуг, або обов'язки повідомляти компетентні органи за їх запитом про інформацію, яка надає можливість ідентифікувати тих одержувачів послуг, з якими вони мають угоди про зберігання інформації.

Глава III. ЗАПРОВАДЖЕННЯ

Стаття 16. Кодекси поведінки

Держави-члени та Комісія заохочують:

а) розробку кодексів поведінки на рівні Співтовариства торговельними, професійними та споживацькими об'єднаннями чи організаціями, метою чого є належне запровадження статей 5-15;

б) добровільну передачу проектів кодексів на національному рівні чи на рівні Співтовариства Комісії;

с) доступність кодексів поведінки в електронному вигляді на мовах держав Співтовариства;

д) повідомлення держав-членів та Комісії торговельними, професійними та споживацькими об'єднаннями чи організаціями про їх оцінку своїх кодексів поведінки та їх впливу на практику, звички чи звичаї в сфері електронної комерції;

е) розробку кодексів поведінки в сфері захисту неповнолітніх та людської гідності.

2. Держави-члени та Комісія заохочують залучення об'єднань та організації, що представляють споживачів, до розробки й імплементації кодексів поведінки, які становлять сферу їх інтересів і складені відповідно до пункту 1(а). Якщо необхідно, з метою забезпечення особливих потреб більш слабких об'єднань, з ними мають проводитись консультації.

Стаття 17. Вирішення спорів поза межами суду

1. Держави-члени забезпечують, що в умовах відсутності узгодженості між постачальником інформаційних послуг та одержувачем послуг їх законодавство не перешкоджає використовувати позасудові механізми, доступні згідно національному законодавству, до вирішення спорів, включаючи відповідні електронні засоби.

2. Держави-члени заохочують органи, відповідальні за позасудове вирішення спорів, зокрема, спорів, стороною яких є споживач, діяти у такий спосіб, який передбачає адекватні процесуальні гарантії для зацікавлених сторін.

3. Держави-члени заохочують органи, відповідальні за позасудове вирішення спорів, повідомляти Комісію про важливі рішення, що приймаються ними в сфері інформаційних послуг,

та передавати будь-яку іншу інформацію про практику, використання чи звичаї в галузі електронної комерції.

Стаття 18. Судові позови

1. Держави-члени забезпечують, що судові позови, які передбачаються національним законодавством про діяльність в сфері інформаційних послуг, надають можливість швидкого прийняття актів, включаючи тимчасові, метою яких є обмеження будь-якого підозрілого порушення та попередження нанесення будь-якої шкоди інтересам.

2. Додаток до Директиви 98/27/ЄС доповнюється наступним чином: “11. Директива 2000/31/ЄС Європейського парламенту та Ради від 8 червня 2000 року про визначені правові аспекти надання інформаційних послуг, зокрема, в сфері електронної комерції, на внутрішньому ринку (Директива про електронну комерцію)”

Стаття 19. Співробітництво

1. Держави-члени мають адекватні засоби контролю та розслідування, необхідні для ефективної імплементації цієї Директиви, забезпечують надання постачальником послуг необхідної їм інформації.

2. Держави-члени співробітничать із іншими державами-членами; з цією ж метою вони обирають один чи декілька контактних пунктів, інформацію з яких вони повідомляють іншим державам-членам та Комісії.

3. Держави-члени якомога швидше та згідно із національним законодавством надають допомогу та інформацію, щодо яких надсилають запит інші держави-члени та Комісія, включаючи відповідні електронні засоби.

4. Держави-члени створюють контактні пункти, які доступні принаймні за допомогою електронних засобів та з яких одержувачі послуг та постачальники послуг можуть:

а) отримати загальну інформацію як про контрактні права та обов'язки, так і про механізми подання скарг та відшкодування збитків у випадку спорів, включаючи практичні аспекти, залучені при використанні таких механізмів;

б) отримати детальну інформацію про органи, об'єднання чи організації, з яких вони можуть отримати подальшу інформацію чи практичну допомогу.

5. Держави-члени заохочують повідомлення Комісії про будь-які важливі адміністративні чи судові рішення, прийняті на їх території стосовно спорів в сфері інформаційних послуг, а також про практику, використання та звичаї в сфері електронної комерції. Комісія повідомляє іншим державам-членам про ці рішення.

Стаття 20. Санкції

Держави-члени визначають санкції, що застосовуються до порушень положень національного законодавства, прийнятого відповідно до цієї Директиви, та вживають заходів, необхідних для його реалізації. Санкції, які вони накладають, ефективні, пропорційні до здійсненого порушення.

Глава IV. ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 21. Повторне вивчення

1. До 17 липня 2003 року та після цього кожні два роки Комісія подає до Європейського парламенту, Ради та Комітету з економічних та соціальних питань звіт про застосування цієї Директиви разом із пропозиціями про її адаптацію до правового, технічного та економічного розвитку в сфері інформаційних послуг (у випадку необхідності), зокрема, звертаючи увагу на попередження злочинів, захист неповнолітніх, захист прав споживача та ефективне функціонування внутрішнього ринку.

2. При вивченні потреби адаптації цієї Директиви у звіті, зокрема, міститься аналіз необхідності прийняття пропозицій щодо відповідальності постачальників гіперзв'язку та послуг щодо розміщення, процедур повідомлення та розміщення та накладення відповідальності. Звіт також містить аналіз потреби в додаткових умовах щодо звільнення від відповідальності, що передбачається статтями 12 та 13, у зв'язку із технічним розвитком та можливістю застосування принципів внутрішнього ринку до комерційних повідомлень, відправлених електронною поштою без згоди одержувача.

Стаття 22. Впровадження

1. Держави-члени приймають законодавчі, нормативні й адміністративні положення, необхідні для виконання даної Директиви, не пізніше 17 січня 2002 року. Вони негайно сповіщають про це Комісію.

2. Коли держави-члени приймають такі акти, про які йдеться в пункті 1, останні повинні містити посилання на цю Директиву чи супроводжуватися таким посиланням у разі їх офіційної публікації. Методи, за якими робиться таке посилання, встановлюються державами-членами.

Стаття 23. Набрання чинності

Ця Директива набирає чинності в день її публікації в Офіційному журналі Європейських Співтовариств.

Стаття 24. Аресати

Ця Директива адресована державам-членам.
Вчинено в Люксембурзі 8 червня 2000 року.
За Європейський парламент Президент Н. Фонтен
За Раду Президент Ж. Мартінс д'Олівейра

Додаток

Відступи від статті 3

Як передбачено в статті 3(3), стаття 3(1) та (2) не застосовується до:

- авторського права, суміжних прав, прав, про які йдеться в Директиві 87/54/ЄЕС³⁰ та Директиві 96/9/ЄС³¹, а також до прав промислової власності,
- випуску електронних грошей установами, по відношенню до яких держави-члени застосували один з відступів, передбачених в статті 8(1) Директиви 2000/46/ЄС³²,
- статті 44(2) Директиви 85/611/ЄЕС³³,
- статті 30 та Розділу IV Директиви 92/49/ЄЕС³⁴, Розділу IV Директиви 92/96/ЄЕС³⁵, статей 7 та 8 Директиви 88/357/ЄЕС³⁶ та статті 4 Директиви 90/619/ЄЕС³⁷,
- свободи сторін обирати закон, що застосовується до їх контракту,
- контрактних зобов'язань стосовно контрактів, укладених споживачами,
- формальної чинності контрактів, які створюють чи передають права на нерухоме майно, якщо на такі контракти поширюються обов'язкові формальні вимоги законодавства держави-члена, на території якого розташоване нерухоме майно,
- дозволу на передання комерційних повідомлень електронною поштою без згоди одержувача.

¹ - ОJ C 30, 05.02. 1999, р. 4.

² - ОJ C 169, 16.06.1999, р. 36.

³ - Висновки Європейського парламенту від 06.05.1999 р., Спільна позиція Ради від 28.02.2000 р. та Рішення Європейського парламенту від 04.05.2000 р.

⁴ - ОJ L 298, 17.10.1989, р. 23, з поправками, внесеними Директивою 97/36/ЄС.

⁵ - ОJ L 95, 21.04.1993, р. 29.

- ⁶ - OJ L 144, 04.06.1999, p. 19.
- ⁷ - OJ L 250, 19.09.1984, p. 17, з поправками, внесеними Директивою 97/55/ЄС.
- ⁸ - OJ L 42, 12.02.1987, р.48, з поправками, внесеними Директивою 98/7/ЄС.
- ⁹ - OJ L 141, 11.06.1993, р.27, з поправками, внесеними Директивою 97/9/ЄС.
- ¹⁰ - OJ L 158, 23.06.1990, p. 59.
- ¹¹ - OJ L 80, 18.03.1998, p. 27.
- ¹² - OJ L 228, 11.08.1992, p. 24.
- ¹³ - OJ L 280, 29.10.1994, p. 83.
- ¹⁴ - OJ L 166, 11.06.1998, p.51, з поправками, внесеними Директивою 1999/44/ЄС.
- ¹⁵ - OJ L 210, 07.08.1985, p.29, з поправками, внесеними Директивою 1999/34/ЄС.
- ¹⁶ - OJ L 171, 07.07.1999, p.12.
- ¹⁷ - OJ L 113, 30.04.1992, p.13.
- ¹⁸ - OJ L 213, 30.07.1998, p. 9.
- ¹⁹ - OJ L 281, 23.11.1995, p. 31.
- ²⁰ - OJ L 24, 30.01.1998, p.1.
- ²¹ - OJ L 204, 21.07.1998, p. 37, з поправками, внесеними Директивою 98/48/ЄС.
- ²² - OJ L 320, 28.11.1998, p. 54.
- ²³ - OJ L 15, 21.01.1998, p.14.
- ²⁴ - OJ L 13, 19.01.2000, p.12.
- ²⁵ - OJ L C 23, 28.01.1999, p.1.
- ²⁶ - OJ L 19, 24.01.1989, p.16.
- ²⁷ - OJ L 209, 24.07.1992, p.25, з поправками, внесеними Директивою Комісії 97/38/ЄС.
- ²⁸ - OJ L 117, 07.05.1997, p.15.
- ²⁹ - OJ L 145, 13.06.1977, p.1, з поправками, внесеними Директивою 1999/85/ЄС.
- ³⁰ - OJ L 24, 27.01.1987, p.36.
- ³¹ - OJ L 77, 27.03.1996, p.20.
- ³² - не опублікована в Офіційному журналі.
- ³³ - OJ L 375, 31.12.1985, p.3, з поправками внесеними Директивою 95/26/ЄС.
- ³⁴ - OJ L 228, 11.08.1992, p.1, з поправками, востаннє внесеними Директивою 95/26/ЄС.
- ³⁵ - OJ L 360, 09.12.1992, p.2, з поправками, востаннє внесеними Директивою 95/26/ЄС.
- ³⁶ - OJ L 172, 04.07.1988, p.1, з поправками, востаннє внесеними Директивою 92/49/ЄС (994_290).
- ³⁷ - OJ L 330, 29.11.1990, p.50, доповнена Директивою 92/96/ЄС (994_186).

ОФІЦІЙНО

ПОСТАНОВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Про підсумки парламентських слухань

“Суспільство, засоби масової інформації, влада: свобода слова і цензура в Україні”

(Витяг)

(Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 16. – Ст.130)

Зважаючи на висновки та пропозиції учасників парламентських слухань “Суспільство, засоби масової інформації, влада: свобода слова і цензура в Україні”, Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

8. Рекомендувати Вищій атестаційній комісії України ввести в установленому порядку до Переліку спеціальностей, за якими проводиться захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань, спеціальність “Інформаційне право” в галузі юридичних наук.

Голова Верховної Ради України

В. ЛИТВИН

м. Київ, 16 січня 2003 року
№ 441-IV

ПРЕЗИДІЯ ВИЩОЇ АТЕСТАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА

від 21.05.03 р. № 26-11/5

Про зміну паспорта спеціальності

На підставі постанови Верховної Ради України від 16.01.2003 р. № 441-IV (441-15), рекомендації експертної ради ВАК України з юридичних наук і подання атестаційного відділу суспільних наук президія ВАК України **п о с т а н о в л я є**:

затвердити паспорт спеціальності 12.00.07 – теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право (юридичні науки).

I. Формула спеціальності:

Зміст спеціальності – теоретичні знання про суспільні відносини, що складаються у сферах державного управління, впливають на процеси суспільного та державного життя, а також безпосередньо пов'язані зі здійсненням органами виконавчої влади та їх посадовими особами адміністративно-правової діяльності із застосуванням форм і методів, що визначені законами та підзаконними актами у сфері державного управління, із використанням адміністративних процедур і проваджень, із захистом прав громадян як суб'єктів адміністративного права.

Зміст підрозділу “фінансове право” – наукові знання про суспільні відносини, що складаються у сфері управління органами публічної влади публічними фінансами. Фінансово-правове

регулювання важливою сферою управління державою комплексом бюджетно-фінансових і кредитних відносин, які складаються на податковій і грошово-платіжній основі, вивчаються наукою фінансового права з метою теоретичного та практичного осмислення явищ і процесів у вказаній галузі.

II. Напрями досліджень:

2.1. Теорія управління; адміністративне право і процес:

1. Теорія державного управління економічними та соціальними процесами в Україні.
2. Теоретично-методологічні основи державного управління і науки адміністративного права.
3. Методологія науки адміністративного права.
4. Наука адміністративного права в Україні та зарубіжних країнах.
5. Адміністративне право і державне управління.
6. Адміністративне право в умовах ринкової економіки.
7. Адміністративно-правова реформа в Україні.
8. Кодифікація й інкорпорація адміністративного права.
9. Реалізація норм адміністративного права.
10. Адміністративно-процесуальне право як галузь адміністративного права.
11. Виконавча влада і державне управління.
12. Галузеве і функціональне управління, державний контроль.

2.2. Фінансове право:

1. Предмет, метод, методологія та система науки фінансового права.
2. Категоріально-понятійний апарат фінансового права.
3. Фінансова діяльність інститутів публічної влади.
4. Предмет, метод, інститути та система фінансового права.
5. Предмет, метод, інститути та система фінансового законодавства.
6. Фінансово-правові норми та фінансово-правові відносини.
7. Суб'єкти фінансового права та фінансових відносин.
8. Право на регулювання фінансового контролю.
9. Право регулювання фондового ринку та обіг цінних паперів.
10. Міжнародне фінансове право.

2.3. Інформаційне право:

1. Структура, джерела і методологія інформаційного права та правової інформатики.
2. Правові аспекти формування, розвитку охорони та захисту інформаційних ресурсів єдиного інформаційного простору України.
3. Удосконалення правової основи інформаційного простору й інформаційних ресурсів України.
4. Законодавче забезпечення формування та розвитку єдиного інформаційного простору України.
5. Правові основи організації та координації дій органів державної влади в єдиному інформаційному просторі України.
6. Проблеми міжнародного співробітництва в правовому регулюванні та розвитку глобального інформаційного простору.

III. Галузь науки, з якої присуджуються наукові ступені: юридичні науки.

ДИСЕРТАЦІЙНІ РОБОТИ

зі спеціальності 12.00.07 – теорія управління; адміністративне
право і процес; фінансове право; інформаційне право

(витяг із списку робіт БД НДЦПІ АПРН України “Темі дисертацій з юридичних наук, що захищені та затверджені ВАК України” у 2003 році)

Тема дослідження	Виконавець	Науковий керівник	Організація, де захищалася робота
<i>КАНДИДАТСЬКІ ДИСЕРТАЦІЇ</i>			
Звернення громадян як засіб забезпечення законності в діяльності місцевих органів виконавчої влади	Тарануха Віра Петрівна	Столбовий Володимир Петрович	Національна академія державної податкової служби України
Соціально-правовий захист працівників міліції України (адміністративно-правовий аспект)	Лапка Оксана Ярославівна	Столбовий Володимир Петрович	Національна академія державної податкової служби України
Управлінські рішення щодо зміцнення законності в діяльності органів внутрішніх справ (адміністративно-правові питання)	Ворушило Віктор Павлович	Петков Валерій Петрович	Національна академія державної податкової служби України
Правові основи партнерства міліції і населення	Джафарова Олена В'ячеславівна	Бандурка Олександр Маркович	Національний університет внутрішніх справ
Правові та організаційні аспекти управління слідчими підрозділами органів внутрішніх справ України	Каткова Антоніна Геннадіївна	Бандурка Олександр Маркович	Національний університет внутрішніх справ
Організаційно-правові засади протидії незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин серед молоді	Штанько Дмитро Олександрович	Бандурка Олександр Маркович	Національний університет внутрішніх справ
Організаційно-правові засади застосування кількісних методів в управлінні органів внутрішніх справ	Ковальська Віта Володимирівна	Бандурка Олександр Маркович	Національний університет внутрішніх справ
Адміністративно-правові проблеми ліцензування господарської діяльності органами внутрішніх справ	Шеваріхін Андрій Олександрович	Голосніченко Іван Пантелійович	Національна академія внутрішніх справ України
Законність в адміністративній діяльності органів внутрішніх справ та шляхи її удосконалення	Нагорний Олексій Павлович	Римаренко Юрій Іванович	Національна академія внутрішніх справ України
Державна міграційна політика в сучасній Україні (адміністративно-правовий аспект)	Мосьондз Сергій Олександрович	Римаренко Юрій Іванович	Національна академія внутрішніх справ України

Примітка. У 2003 році зі спеціальності 12.00.07 захищені та затверджені ВАК України 2 докторські та 52 кандидатські дисертації (див. журнали “Правова інформатика” 2/2004 – 1(5)/2005).

До відома читачів

ШАНОВНІ ЧИТАЧІ !

Науково-дослідний центр правової інформатики АПрН (НДЦПІ) України разом з Апаратом Верховної Ради України, Верховним Судом України, МВС України та іншими органами державної влади і місцевого самоврядування здійснює планові науково-дослідні роботи та розробки за господарськими договорами й зовнішньоекономічними контрактами правових проблем щодо сфери інформації, інформатики та інформатизації, які спрямовані на побудову в Україні е-середовища.

За результатами робіт за 2001 – 2005 роки НДЦПІ України на базі аналізу й узагальнень, систематизації міжнародної та вітчизняної практики, оцінки тенденцій, що намітилися, розробив та видав ряд матеріалів, які мають теоретичне та практичне значення у зв'язку з проблемами нормативного та організаційного упорядкування суспільних інформаційних відносин щодо політичної, економічної, фінансової, банківської, технологічної, екологічної, медичної, освітньої, культурної, виробничої, інформаційної, правоохоронної та іншої діяльності.

Результати досліджень призначені для науковців і практиків для подальшого опрацювання загальних і спеціальних питань інформаційного законодавства та підтримки інформаційної безпеки держави. Вони будуть корисними також для студентів, аспірантів юридичних та інших навчальних закладів при вивченні проблем в галузі інформації, інформатики, інформатизації та інформаційного права, а також при розробці науково-практичних посібників та рекомендацій щодо боротьби з комп'ютерними правопорушеннями в умовах формування е-середовища та просування країни до інформаційного суспільства.

Перелік результатів науково-дослідної роботи та видань Науково-дослідного центру правової інформатики Академії правових наук України у 2001 – 2005 роках

№ п/п	Автор (колектив авторів), найменування, назва джерела	Проблематика дослідження	Тип видання
1	Правова інформатика / Швець М. Я., Брижко В. М., Калюжний Р. А., Саницький В. А., Клімашевська Ю. А., Задорожня Л. М. та ін. // За ред. Швеця М. Я. та Калюжного Р. А. – К.: ІВА, 2003	Системна інформатизація законотворчої, правоохоронної, судочинної діяльності в Україні	Монографія, 168 с.
2	Інформаційне забезпечення управлінської діяльності в умовах інформатизації: організаційно-правові питання теорії і практики / Калюжний Р. А., Швець М. Я., Шамрай В. О. та ін. // За ред. Калюжного Р. А., Шамрая В. О. – К.: КВІЦ, 2002	Організаційно-правові питання інформаційного забезпечення управлінської діяльності	Монографія, 296 с.
3	Інформатизація, право, управління: організаційно-правові питання / Калюжний Р. А., Крупчан О. Д., Гавловський В. Д., Гуцалюк М. В., Цимбалюк В. С., Швець М. Я. // За ред. Швеця М. Я., Крупчана О. Д. – К.: Академія правових наук України, 2002	Щодо інтегрованої, системи інформаційно-аналітичного забезпечення	Монографія, 191 с.
4	е-будущее и информационное право / Брыжко В., Цимбалюк В. и др. // Под ред. Калюжного Р. А.,	Щодо кодифікації інформаційного законо-	Монографія, 264 с.

	Швеца Н.Я. – К: “Інтеграл”, 2002	давства України	
5	Інформаційне суспільство. Дефініції / Брижко В. М., Цимбалюк В. С. та ін. // За ред. Швеця М. Я., Калюжного Р. А., – К: “Інтеграл”, 2002	До кодифікації інформаційного законодавства України	Словник, 220 с.
6	Інформаційно–пошукова система “Термінологія законодавства” / Швець М. Я., Севастьянов В. Ф., Дорогих С. О. та ін. – К.: НДЦПІ АПрН України, 2002	Щодо систематизації інформаційного законодавства	Посібник, 25 с.
7	Інформаційно-пошукова система “Законодавство” / Севастьянов В., Швець М., Слюсар В., Дорогих С. – К.: ІВА, 2002	Щодо систематизації інформаційного законодавства	Посібник, 103 с.
8	Комп’ютерна злочинність / Романюк Б. В., Цимбалюк В. С., Гавловський В. Д. та ін. – К.: АТІКА, 2002	Щодо питань інформаційної безпеки	Посібник, 240 с.
9	Вступ до інформаційної культури та інформаційного права / Цимбалюк В. С., Брижко В. М., Калюжний Р. А, Швець М. Я. та ін. – К.: ІВА, 2003	Щодо теорії інформаційної культури	Монографія, 240 с.
10	Правовий механізм захисту персональних даних. Брижко В. / За ред. Швеця М. Я., Калюжного Р. А. – К.: Парламентське видавництво, 2003	Щодо упорядкування інформаційних відносин в сфері персональних даних	Монографія, 124 с.
11	Інформаційно-пошукова система “Законодавство”. – К: НДЦПІ АПрН України, 2003	База даних на CD, понад 120 тис. документів	
12	Інформаційно-пошукова система “Термінологія законодавства”. – К: НДЦПІ АПрН України, 2003	База даних на CD, понад 16 тис. термінів	
13	Інформаційно-пошукова система “Дисертаційні дослідження”. – К: НДЦПІ АПрН України, 2003	База даних на CD	
14	Автоматизоване робоче місце “Кримінолога – аналітика”. – К: НДЦПІ АПрН України, 2003	База даних на CD	
Видання 2004 року			
15	Науково-дослідний центр правової інформатики Академії правових наук України: Буклет. – К.: НДЦПІ АПрН України, 2004 / www.bod.kiev.ua	Історія, діяльність, впроваджені проекти тощо	Презентаційний буклет, 4 арк.
16	Організаційно-правові питання захисту персональних даних: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 – теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Брижко В. Науково-дослідний центр правової інформатики АПрН України. – К., 2004.	Теоретичні і практичні питання упорядкування суспільних інформаційних відносин у сфері захисту персональних даних	Дисертація, 251 с.
17	Тезаурус EUROVOC: автоматизована інформаційно-аналітична система порівняння законодавства України із законодавством країн ЄС: Посібник / За ред. академіка НАН України В. Я. Тація та академіка АПН України В. О. Зайчука. – К.: Парлам. вид-во, 2004	Українська версія багатомовного тезауруса EUROVOC Європейського парламенту, що визнаний в якості міжнародного стандарту	Посібник 383 с.
18	Системна інформатизація законотворчої та правоохоронної діяльності: Монографія / Під науковим керівництвом та редакцією В. В. Дурдинця та В. О. Зайчука. – К.: Парлам. вид-во, 2004	Теоретичні і практичні питання щодо інформаційних систем і технологій	Монографія, 520 с.

19	Системна інформатизація виборчих і референдумних процесів в Україні: Монографія / Фурашев В. М., Коваль М. І., Маглюй С. А. – К.: Парлам. вид-во, 2004	Теоретичні і практичні питання побудови, впровадження та використання інформаційних систем і технологій у практиці	Монографія, 608 с.
Видання 2005 року			
20	Правова інформатика: Підручник. У 2-х т. / Авт. кол. М. Я. Швець, В. М. Брижко, Л. М. Задорожня, Ю. А. Клімашевська, М. І. Коваль, В. М. Фурашев, В. Г. Хахановський, В. С. Цимбалюк та ін. – К.: Парлам. вид-во, 2005. – Т. 1.	Теоретичні і практичні питання побудови, впровадження та використання інформаційних систем і технологій у законотворчій, правозастосовній, правоохоронній, судовій та правоосвітній діяльності	Підручник, 416 с.

Якщо Вас, шановні читачі, зацікавило те або інше видання НДЦПІ АПрН України, звертайтеся за адресою:

**01032, м. Київ, вул. Саксаганського, 110 – В.
 Науково-дослідний центр правової інформатики
 Академії правових наук України
 Тел.: 234 – 94 – 56
 Тел./факс: 234 – 55 – 60**

Про редакційну колегію:

Голова редакційної колегії – **М. Я. ШВЕЦЬ**, доктор економічних наук, професор, член-кореспондент АПрН України, заслужений діяч науки і техніки України; *заступник голови редакційної колегії* – **В. М. БРИЖКО**, кандидат юридичних наук, заслужений винахідник республіки.

Науковці з юридичних наук: **В. Д. ГАВЛОВСЬКИЙ**, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник; **В. Г. ГОНЧАРЕНКО**, доктор юридичних наук, професор, академік АПрН України; **А. П. ЗАКАЛЮК**, академік АПрН України, професор, заслужений діяч науки і техніки України; **Р. А. КАЛЮЖНИЙ**, доктор юридичних наук, професор; **О. Л. КОПИЛЕНКО**, доктор юридичних наук, професор, академік АПрН України; **О. Д. КРУПЧАН**, кандидат юридичних наук, член-кореспондент АПрН України; **Н. Р. НИЖНИК**, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент АПрН України, заслужений юрист України; **О. П. ОРЛЮК**, доктор юридичних наук, доцент; **О. В. ПЕТРИШИН**, доктор юридичних наук, професор, академік АПрН України; **В. М. ПОПОВИЧ**, доктор юридичних наук, професор; **Б. В. РОМАНЮК**, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник; **М. Я. СЕГАЙ**, доктор юридичних наук, професор, академік АПрН України; **Л. Д. ТИМЧЕНКО**, доктор юридичних наук, професор; **В. Г. ХАХАНОВСЬКИЙ**, кандидат юридичних наук, доцент; **В. С. ЦИМБАЛЮК**, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник; **В. К. ШКАРУПА**, доктор юридичних наук, професор.

Науковці з економічних наук: **Л. М. ЗАДОРЖНЯ**, кандидат економічних наук, доцент, заслужений економіст України; **М. І. КОВАЛЬ**, кандидат економічних наук, заслужений економіст України; **П. В. МЕЛЬНИК**, доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України; **С. П. РІПА**, доктор економічних наук, професор; **Л. Л. ТАРАНГУЛ**, доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України.

Науковці наук з державного управління: **В. О. ШАМРАЙ**, доктор наук з державного управління, професор, заслужений діяч науки і техніки України.

Науковці з технічних та математичних наук: **О. В. ГЛАДКІВСЬКА**, кандидат фізико-математичних наук; **І. О. ЗДЗЕБА**, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки; **А. І. РИБАК**, доктор технічних наук, професор; **І. В. СЕРГІЄНКО**, доктор фізико-математичних наук, професор, академік НАН України; **В. М. ФУРАШЕВ**, кандидат технічних наук, доцент.

Редакційна колегія не завжди поділяє погляди авторів публікацій.

Листування з читачами – тільки на сторінках журналу.

Статті видаються в авторській редакції.

Адреса редакції: 01032, м. Київ–32, вул. Саксаганського, 110–В.

Тел. 234–94–56, 246–48–58. Факс: 234–55–60

e-mail: bib_rada@i.kiev.ua

Електронна версія журналу: www.bod.kiev.ua/jurnal – розробник Олексій Базанов.

Рекомендовано до друку вченою радою НДЦП АПрН України, протокол № ___ від _____ 2005 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію: Серія КВ № 8254 від 22.12.2003 р.,
видане Державним комітетом телебачення і радіомовлення України.

Шановні друзі !

Журнал “Правова інформатика” видається у двох варіантах – паперовому та електронному.

Зі змістом матеріалів, що розміщені у журналі, Ви маєте можливість ознайомитися наступним чином:

1) Зі скороченим змістом матеріалів можна ознайомитися відвідавши сайт Науково-дослідного центру правової інформатики Академії правових наук України: ***www.bod.kiev.ua*** або безпосередньо – електронну версію журналу:

www.bod.kiev.ua/jurnal

2) Передплату журналу “Правова інформатика” у паперовому варіанті можливо здійснити у будь-якому поштовому відділенні.

Індекс видання у каталозі видань України – 08191.

Контактний телефон для довідок з питань передплати та отримання паперового варіанту журналу 272 – 12 – 61.

3) Електронний варіант на CD крім повного варіанту журналу “Правова інформатика” містить додатки: бази даних “Законодавство”, “Законопроект”, “Київ”, “Крим” (всього понад 160000 документів), “Термінологія законодавства України” (22000 термінів), багатомовний тезаурус “EUROVOC” та інформацію про дослідження з проблем держави і права.

Замовити передплату на електронну версію журналу на CD можна за телефоном: (044) 234 – 55 – 60.

Для передплатників журналу встановлення та обслуговування баз даних “Законодавство”, “Законопроект”, “Київ”, “Крим” з активованим щоденним поновленням по E-mail або FTP – за спеціальними пільговими цінами.